

Fig. 1. Kirken og kirkegårdsindgangen, 1842 og flyttet o. 1950, set fra nordvest (s. 4489). Til højre ses præstegården, 1981-83 (s. 4490). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *The church and the churchyard entrance, built in 1842 and relocated in c. 1950, seen from the northwest. On the right is the parsonage, 1981-83.*

JORDLØSE KIRKE

SALLINGE HERRED

Kirken er indirekte omtalt 1348, da dens præst Niels (»Nicolai in Iordlosæ») satte sit segl under et dokument.¹ Ved landehjælpsskatten 1524-26 bidrog kirken med 15 mark, 5 mark mere end Sandholts Lyndelse (s. 4411) og Håstrup (s. 4561), men 10 mark mindre end Svanninge (s. 4615).² 1553 blev sognepræsten tillagt Kronens part af halvdelen af tienden.³ 1589 var der 40 tiendeydere i sognet.⁴

I 1500- og 1600-tallet var kirken tæt knyttet til Søbo, sognets ene hovedgård. 1536 frikøbte Sidsel Lange (†1553), enke efter Anders Reventlow (†1535), en tåkalk fra Skt. Jodokus' talter (ndf. og s. 4518), som hun overlod til kirken, og formentlig stod hun omtrent samtidig bag indretningen af slægtens tgravkrypt i koret (s. 4546). 1592 fik hendes datter Margrethe Reventlow (1525-1606), enke efter Erik Krabbe (†1564), kirkens del af korntienden på livstid,⁵ og o. 1600 skænkede hun og søsteren Magdalene Reventlow (†efter 1602), enke efter Henrik Holck (†1579), flere gaver til kirken (jf. tglasmalerier, talterbords-

forside, alterstager samt mindetavle). 1613 fik sidstnævntes søn, rigsråd Christen Holck, kirkens del af korntienden.⁶

1678 købte Mogens Rosenkrantz, der gennem ægteskab med Sophie Bille 1651 havde erhvervet sognets anden hovedgård, Damsbo, *patronatsretten* til kirken.⁷ Kirken fulgte herefter Damsbo, som 1755 efter at være handlet flere gange blev solgt på auktion til Susanne Brahe, enke efter etatsråd Frederik Hein. 1758 lagde hun gården til stamhuset Hvedholm (stiftet 1751 af hovedgårdene Hvedholm, Østrupgård og Steensgård), og 1798 fik Preben Bille-Brahe stamhuset ophøjet til grevskabet Brahesminde.⁸ Kirken overgik til *selveje* 1909.⁹

1555 fik Jordløse Håstrup som *anneks* (jf. s. 4561).¹⁰ Jordløse-Håstrup var blandt de sogne, der allerede 1856/57 oprettede menighedsråd.¹¹

Middelalderlige altre og kapeller. Til kirkens nordside er bygget et kapel, og der fandtes mindst to alterstiftelser udover højalteret.

Fig. 2. Kirken og præstegården set fra sydvest. Odense Luftfoto 1950. I KB. – *The church and the parsonage seen from the southwest.*

Skt. Jodokus' kapel er opført ved nordsiden af skibets første fag (s. 4494). Det er omtalt af biskop Jacob Madsen 1589, som bemærker, at det havde været et stort valfartssted, og at *alteret* skulle nedbrydes: »Kirken tornet, met et Capel mod nordeste Side, er S. Jostis oc hans Alter (nederbrydis); der var stor Helligedom tilforne«. ¹² Ifølge præsteindberetningen til Ole Worm 1623–25 huskede 'gamle folk' endnu, at kapellet havde været viet til Skt. Jodokus, og at »der ere kommene mange halte, blinde, døffue, schrøbelige och ere bleffne helbrede førend de komme igien«. ¹³ Til alteret hørte et altersæt med Skt. Jodokus' navn (†altersæt s. 4518). Efter reformationen (1589) stod døbefonten (s. 4523) i kapellet, ⁴ der desuden sagdes at have været indrettet med †stolestader for beboerne i Strandby (jf. s. 4527), ¹⁴ før det i første halvdel af 1700-tallet blev omdannet til †gravkapel for ejerne af Damsbo (s. 4546). Ved restaureringen af kirken 1842 blev det møbleret med †stolestader (s. 4527).

I forlængelse af omtalen af Skt. Jodokus' kapel og alter nævner Jacob Madsen to *altre*: »2 Alterer oc Taffler paa«. ⁴ Det fremgår ikke, hvem de to altre var viet til, eller hvor de stod. Det kan derfor ikke afgøres med sikkerhed, om der var tale om to altre i Skt. Jodokus' kapel (det ene identisk med Skt. Jodokus' alter, det

andet viet til en ukendt helgen), ¹⁵ eller der var tale om yderligere et eller to altre i selve kirken (jf. også †sidealtertavler s. 4518). I *Resens Atlas* anføres efter en præsteindberetning i 1660'erne, at der var to altre i kirken, 'et mod øst og et mod nord i et kapel', ¹⁶ og i en indberetning 1743 omtales foruden højaltertavlen 'to andre (altertavler) af samme art, en på hver side af koret'. ¹⁷ Samlet set forekommer det mest sandsynligt, at kirken udover højalteret har rummet to sidealter, hvoraf det ene var viet til Skt. Jodokus og stod i kapellet, det andet til en uidentificeret helgen og med ukendt placering.

I forbindelse med sin visitats 1859 nævner biskop C. T. Engelstoft en 'kirkeplads', som var blevet påvist på 'Kirkeløkken' sydvest for Søbo. ¹⁸

Sagn. I begyndelsen af 1600-tallet fortalte gamle folk, at kirken skulle have været bygget ude på marken. Men da man lagde grundvolden, kom der en due, der tog en pind i næbbet og førte dem derhen, hvor kirken står nu. Det sted, hvor grundvolden først blev lagt, kaldtes endnu Kirkestene. ¹⁹

Jordløse sogn strækker sig fra Helnæs Bugt i syd og ind i de fynske alper i nord med landsbyen beliggende omtrent midt i sognet. Som det ses

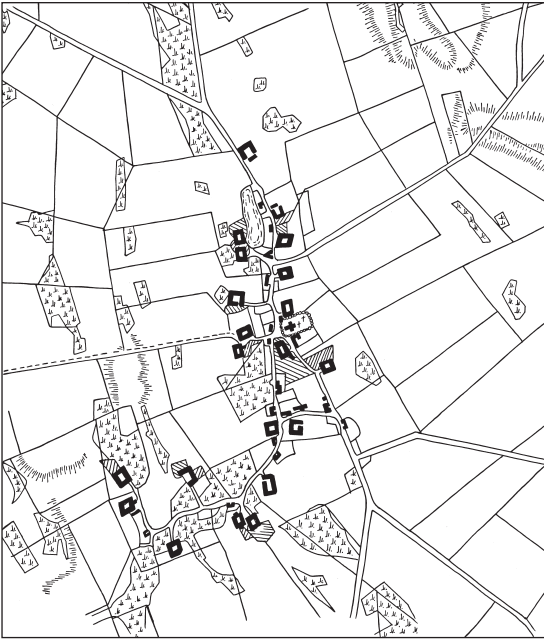

Fig. 3. Matrikelkort 1:10.000. Målt af Rasmussen Jun. og Hans Madsen 1810, tegnet af Freerk Oldenburger 2023. – Cadastral map.

af det første matrikelkort målt 1810, var Jordløse oprindeligt en rækkelandsby langs den nord-syd-løbende Landevejen, som er hovedvej mellem Assens og Faaborg (jf. fig. 3). Op gennem 1900-tallet blev byen udvidet på begge sider af vejen, og kirken har beholdt sin centrale placering midt i landsbyen på østsiden af vejen.

Kirkegården, hvis terræn falder fra øst mod vest, har omtrent trapezform; den vestlige side følger dog Landevejens krumning. Den er udvidet tre gange siden 1810, hvor den var omtrent rektangulær i øst-vestlig retning (jf. fig. 3). 1855 blev den udvidet mod syd med arealet, hvor en *†*degnebolig (nr. 2) havde stået (jf. ndf.).²⁰ 1891 blev to skæpper land mod nord inddraget,²¹ og 1905 nævnes en kommende udvidelse, som formentlig var et mindre areal i nordvest omkring et hus, som blev nedrevet.²² Syd for kirkegården findes kirkens *parkeringsplads*, som blev anlagt 1978.²³ Ved indkørslen til parkeringspladsen står en *granitskulptur* udført af Frede Troelsen, opstillet 2018.²⁴ 1930 blev der gravet en *†brønd* på kirkegården.²⁵

Hegn. Kirkegården hegnes mod øst, nord og syd af et dobbeltsidet dige, som formentlig blev opsat ved de respektive udvidelser af kirkegården.²¹ Inden for det nordre står en bøgehæk. Mod vest er der et ensidet kampestensdige, hvorpå står et smedjærnshegn opsat 1930 (jf. fig. 1).²⁶ Ved en vejregulering 1950 må diget og hegnet være tilpasset de nye forhold (jf. ndf.). Digerne blev repareret eller omsat 2004, 2014 og 2020.²⁷

†Hegn. 1589 var muren udelukkende af kampesten.⁴ 1670 blev den repareret flere steder.²⁸ 1824–27 nævnes, at især nordmuren skulle om sættes.²⁹ 1835 var kirkegården ‘forsvarligt’ heget,³⁰ om end nye kampestensmure blev sat op 1842 i forbindelse med kirkens store istandsættelse (s. 4499).²⁰ 1905 trængte 40 alen af murens 460 alen til at blive sat om.²⁵

Indgange. Kirkegården har fire indgange: Hovedindgangen i nordvest, en ganglåde i henholdsvis vest og syd samt en køreadgang i sydøst. Førstnævnte blev opsat 1842 på det sted, hvor vestlågen, som må være fra samme tidspunkt, står i dag, men de blev ombyttet 1950 i forbindelse med en udvidelse af Landevejen.³¹ Hovedindgangen består af fire granitpiller med pyramideafslutning, hvoraf de to midterste krones af kugler. Derimellem hænger en ganglåde, en dobbeltlåde samt et gitter, som alle er af sortmalet støbejern (jf. fig. 1). Porten bærer årstallet »1842« og initia-

Fig. 4. Kirken gengivet i biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588–1604. I RAO. – The church as shown in Bishop Jacob Madsen's Book of Visitations, 1588–1604.

lerne »P B B« for kirkeejer Preben Bille-Brahe. Indgangen er magen til porten ved Hårby (1843, Odense Amt) og Håstrup (1854, s. 4563), og tilsvarende porte dog med andre initialer findes ved Sandholts Lyndelse (1856, s. 4413) og Heden (1857, s. 3903). Ganglågen i vest, som står oven for en nyere granittrappe, har samme udformning som hovedindgangens låge. Indgangene i syd og sydvest er henholdsvis fra 1978 og 1983, og de er tegnet af Lars Mindedal.³² Begge er af træ og har hvidmalede stolper og tremmelåger.

†*Indgange.* Kirkegårdens ældste indgange be- fandt sig formentlig mod vest ud mod Landeve- jen. 1663 og 1670 blev nye låger sat op.²⁸ 1721 blev der igen opsat en ny port og låger.³³ 1832 skulle pillerne hvidtes og tagene og porten repa- reres; der har formentlig været tale om en muret indgang.³⁴ Før kirkegårdens udvidelse 1855 fand- tes en søndre indgang, hvis låge 1834 skulle repa- reres.³⁴

†*Kirkeriste.* I 1660'erne fandtes tre riste, som blev repareret eller fornyet i træ og jern.³⁵

Bygninger på og ved kirkegården. I kirkegårdens nordvesthjørne står et grundmuret *ligkapel*, op- ført o. 1970, indrettet med *graverrum* 1985, begge ved arkitekt Lars Mindedal.³⁶ Den hvidkalkede bygning har rektangulær plan og er bygget af gu- le normalsten lagt i krydsskifte; bygningen stod oprindeligt i blanke sten.²⁴ I sydgavlen er en ret- kantet port til kapelrummet, der oplyses af tre højrektangulære vinduer i hver langmur. Rum- met har gulv af brune, kvadratiske fliser, blanke teglvægge og træloft til kip. I nordgavlen er to døre til henholdsvis et toilet og et graverrum, hvoraf sidstnævnte har et vindue i østmuren. Det valmede tag har bredt udhæng og er dækket af røde vingetegl. Et tømret *redskabshus* er o. 2020 opført uden for digets sydøsthjørne. Sammesteds findes en *materialeplads* fra 1974.³⁷

Den firlængede, stråtede *præstegård* i bin- dingsværk ligger vest for kirken på den modsatte side af Landevejen (jf. fig. 1). Gården blev opført 1981–83 ved Lars Mindedal som en re- konstruktion af den forrige, nedbrændte *†gård* (jf. ndf.).³⁸

†*Bygninger på og ved kirkegården.* *Kirkeladen*, der tidligst omtales 1589 som værende i god stand,⁴

må være revet ned inden 1668, hvor Peder Han- sen fra landsbyen fik overdraget det stykke jord, hvor den havde stået.²⁸

To ældre *præstegårde* har ligget på samme sted som den nuværende. 1) En bindingsværksgård af uvis alder, nedbrændt 1735.³⁹ 2) Opført 1735 og nedbrændt 1981 ved en påsat brand.⁴⁰ Gården var firlænget, af bindingsværk og stråtekt. Den blev istandsat 1883, 1898, 1923–24 og 1949–51, sidst- nævnte år ved arkitekt Ejnar Mindedal Rasmus- sen.⁴¹

Der kendes to *degneboliger*. 1) Med ukendt be- ligheden, nedbrændte 1735 samtidig med præ- stegården (nr. 1).³⁹ 2) 1855 omtales en anden, brøstfældig degnebolig, som lå syd for kirken. Den blev revet ned for at udvide kirkegården (jf. ovf.).²⁰

Et *hospital* til fire fattige blev 1759 oprettet af Susanne Brahe til Østrupgård og Damsbo, og de skulle 'bo på kirkegården'.⁴² En hospitalsbygning lå efter sigende, hvor ligkapellet står i dag,⁴³ og den havde 1837 flere mangler.⁴⁴ 1860 blev en ny grundmuret bygning med halvvalmet tag opført nordvest for kirken på modsatte side af Landeve- jen. Det er i dag privat beboelse.

Et *materialehus* blev opført 1842.⁴⁵ Forinden havde en del af nordkapellet (s. 4494) været brugt som sådan.⁴⁶

Et nygotisk *ligkapel*, opført o. 1909, blev skæn- ket af Laurits og Marie Kruuse Petersen, ejere af Søbo, til minde om deres afdøde søn, Aage Kruse Petersen (s. 4550).⁴⁷ Den grundmurede bygning, som o. 1970 afløstes af det nuværende kapel (jf. ovf.), havde fladbuet port og kamtakke gavle.²⁴

Et grundmuret, halvtagsdækket *nødtørfts- og red- skabshus*, formentlig opført o. 1910, stod sandsyn- ligvis frem til 1974 i kirkegårdens sydvesthjør- ne.⁴⁸ Et tømret *redskabshus*, opført 1974 og tegnet af Lars Mindedal, stod uden for digets sydøst- hjørne frem til o. 2020.³⁷

Beplantning. På kirkegården flankerer to store lindetræer sydindgangen. †*Beplantning.* Da kirke- gården blev planeret 1824–25, plantedes en krans af træer, og 'smagløse gravminder' blev fjernet.⁴⁹ 1853 blev nogle træer fra kirkegården solgt, og indkomsten blev anvendt til kirkens forskønnelse og ny træbeplantning.²⁰

Fig. 5. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *The church seen from the south.*

BYGNING

Kirken er en romansk kampestensbygning bestående af kor og skib. I senmiddelalderen blev koret overhvalvet, mens skibet forlængedes mod vest og ligeledes fik opsat hvælv. Et kapel blev bygget på skibets nordside, og et tårn rejstes i vest. Et tmesseklokkespir blev opsat over koret og et tvåbenhus tilføjet på skibets sydside. Antagelig o. 1535 blev en krypt etableret under koret. To gennemgribende istandsættelser, 1842 og 1899-1902, efterlod bygningen med sit nuværende udseende. Kirkens længdeakse har en svag drejning mod syd.

Den romanske kirke består af et kvadratisk kor og trapezformet skib, der er ca. 2 m bredere i vest end i øst. Skibet er omtrent dobbelt så langt som koret (jf. fig. 7).

Materiale og teknik. Kirken, som står på en profileret *granitsokkel* med hulkel over en fordybet linje (fig. 8), er bygget af rå og kløvet kamp. Granitkvadre er anvendt til vinduer (jf. ndf.) og hjørner, men kun skibets hjørnekæde i nordøst er bevaret (fig. 9).⁵⁰ Murene er mellem 5 og 5,5 m høje. En stor del af facaderne er omsat, hvil-

ket særligt afslører sig på korets sydside, hvor der sidder to sokkelkvadre tilfældigt placeret øverst i murværket.⁵¹

†*Døre.* Skibet må have haft to oprindelige døre vestligt i langmurene, men der er ingen spor af den søndre. Norddørens placering viser sig ved et ophold i sokkelrækken ved nordkappellets vestre mur, og den er senest forsvundet ved indsættelsen af et af de nuværende vinduer 1842 (s. 4499).

†*Vinduer.* Tre af kirkens oprindelige vinduer er synlige i facaderne om end tilmurede, henholdsvis et i korets østgavl og et i dets nordmur samt et i skibets sydmur bag den østlige støttepille (jf. fig. 7). Det sidstnævnte vindue må være tilmuret ved opførelsen af hvælvne i senmiddelalderen (s. 4493). Korets nordvindue er det bedst bevarede med kvadervanger og rundbuet monolit (ca. 90×50 cm). De to øvrige har kun vangerne bevaret (jf. fig. 16). De øvrige vinduer i kor og skib må være forsvundet ved tilbygningen af nordkuppet og indsættelsen af de større vinduer 1842 (s. 4494 og 4499).⁵²

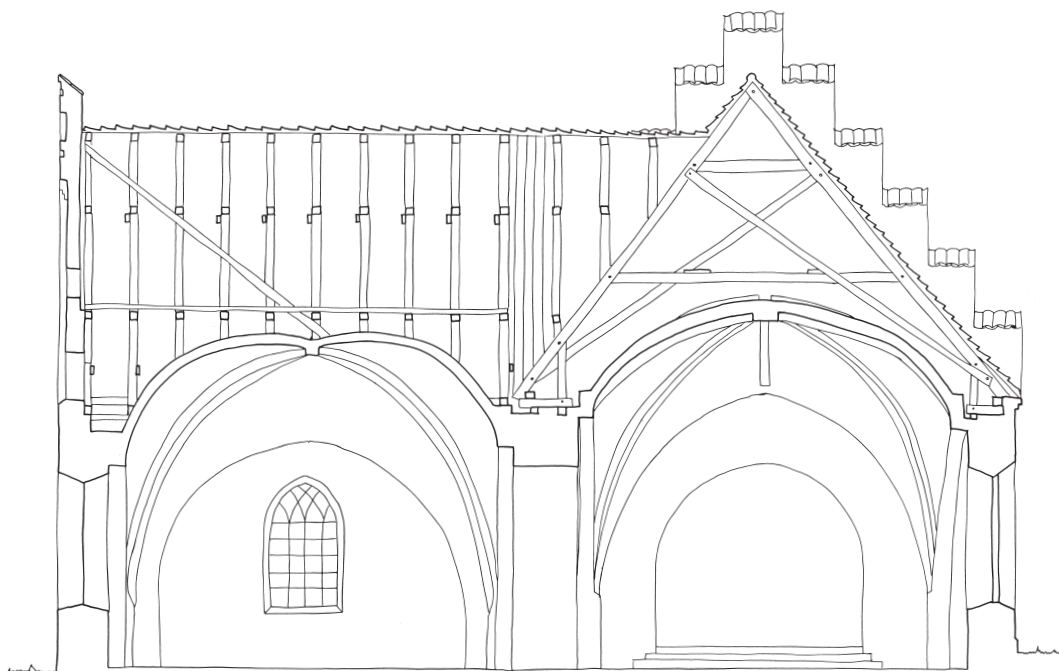

Fig. 6. Tværnsnit. 1:150. Målt og tegnet af Pia K. Lindholt 2025. – Cross-section.

I det *indre* er ingen af de oprindelige detaljer bevarede, og korbuen er blevet udvidet (s. 4493). Både kor og skib havde formentlig flade *træløfter*.

Ingen af kirkens oprindelige *†taggavl* er bevaret. Korets må være nedtaget i senmiddelalderen (s. 4493), og skibets vestlige taggavl blev fjernet

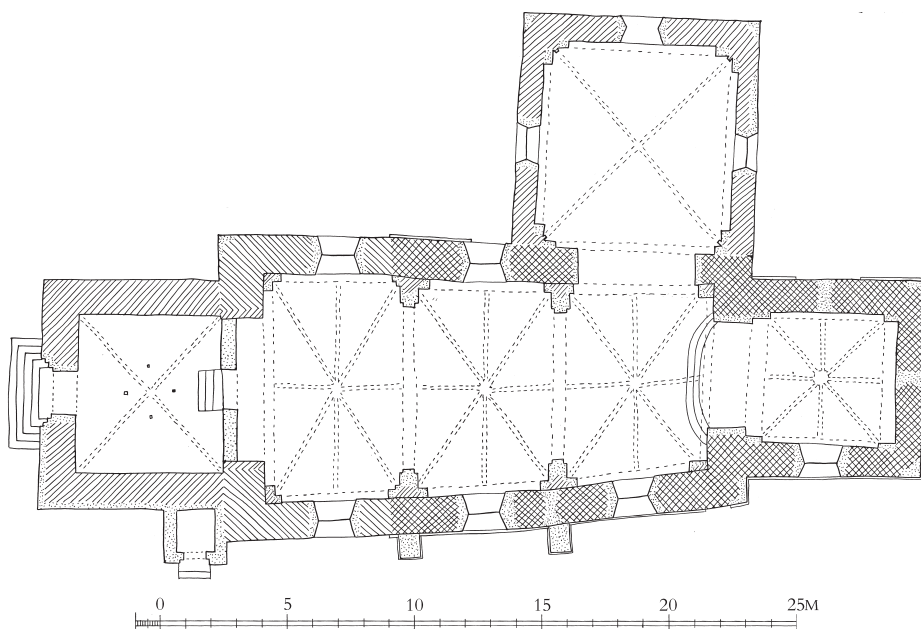

Fig. 7. Grundplan. 1:300. Målt af Lars Mindedal 1969, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2025. Signaturforklaring s. 9. – Plan. Key on p. 17.

Fig. 8. Romansk granitsokkel på skibets sydside (s. 4491). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Romanesque granite foundation on the south side of the nave.*

ved opførelsen af vestforlængelsen (jf. ndf.), mens den østlige blev fornyet 1899–1902 (s. 4503).⁵³

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Kirken gennemgik flere store ændringer i senmiddelalderen, og deres kronologi lader sig delvist udrede. Koret gennemgik flere ombygninger, men op sætningen af dets hvælv og korbuens ommuring kan ikke relateres til forandringerne af skibet, hvis udvidelse mod vest indledte dets ombygning. Herefter fulgte overhvælvingen og tilbygningen af kapellet i nord. Hvorvidt tårnet rejstes før eller efter kapellet, er uvist.

Et otteadelt *ribbehvælv* blev opsat i koret, men dets oprindelige udseende er forvansket ved kraftige undermuringer og puds på undersiden o. 1885 og på oversiden 1899–1902 (s. 4503). Hvælvet, der nu står på piller, har oprindeligt hvilet på *†*trumper i hjørnerne (jf. fig. 12b). Hvælv hvilende på tromper kendes bl.a. også fra Brylle, Rønninge, Nørre Næra og Nørre Sandager (*DK Odense* 3318, 3714, 5284 og 5778). Spidsbuede skjoldbuer og halvstensbrede ribber, som mødes i en topcirkel, bærer de flade, halvstenstykke kapper. For at gøre plads til hvælvet i højden blev korets mure formentlig forhøjet i kampesten, så de fik omtrent samme højde som skibets mure. Det kan også være i denne forbindelse, at koret fik en ny *†*taggavl (jf. fig. 12d), som var bevaret indtil 1899–1902 (s. 4503). Her blev alle kirkens gavltrekanter nyopført, men forinden stod de fire senmiddelalderlige *†*gavle endnu. Det er sandsynligt, at de

blev opført på omtrent samme tidspunkt, da deres blændingsudsmykning var påfaldende ens (jf. s. 4494–95). Korets *†*taggavl havde fem fladbuede højblændinger med tvillingestik og 11 brynede kamtakker.⁵⁴ *Korbuen* blev formentlig udvidet i løbet af senmiddelalderen, så den åbner sig i næsten hele korets bredde. Dens rundbuede form er dog formentlig yngre (s. 4499).

En *vestforlængelse* på ca. 6,5 m blev tilføjet og skibets vestgavl nedrevet. Tilbygningen, hvis grundplan er omtrent rektangulær, er opført i rå og kløvet kamp uden sokkel. Indmuret i tårnets østmur står gavltrekanter i kampesten endnu bevaret (fig. 10).⁵⁵ Tre *†*kamtakker, som frem til 1899–1902 var bevaret på forlængelsens nordvesthjørne (jf. fig. 12f), kan have været oprindelige.

Hvælv i det forlængede skib. Efter skibets udvidelse mod vest blev der opsat tre otteadelt *ribbehvælv*. Som korets hvælv er deres detaljer for-

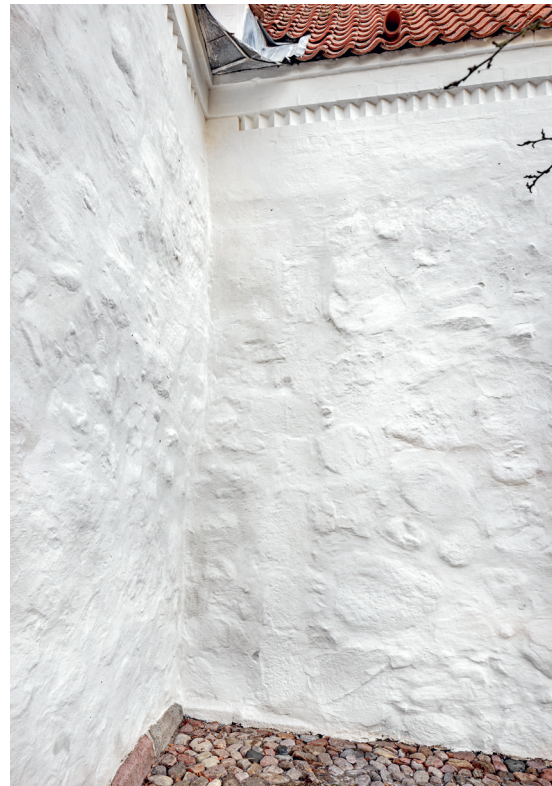

Fig. 9. Skibets nordøsthjørne sat i kvadre set mod vest (s. 4491). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Northeast corner of the nave, ashlar-built, looking west.*

Fig. 10. Vestforlængelsens gavltrekan indmuret i tårnets østmur set mod vest (s. 4493). Foto Arnold Mikelsen 2024. – *The western extension's gable embedded in the tower's east wall, looking west.*

vanskede af undermuringerne fra o. 1885. Især pillerne er helt indkapslet og har fået nye former. I øst- og vesthjørnerne var pillerne oprindeligt kvadratiske, mens de to midterste pillepar var dobbeltfalsede og havde kragbånd (jf. fig. 12a-b). Gjordbuerne var spidsbuede og helstensbrede. De ditto skjoldbuer, de halvstensbrede ribber og de flade, halvstenstykke kapper står endnu som oprindeligt, men er dækket af cementpuds. Kirken kan have fået nye *†vinduer(?)* i forbindelse med hvælvslagningen, da i hvert fald det søndre, romanske vindue i skibet må være blevet tilmuret, da det efterfølgende sad bag en hvælvpille.

Et *kapel* placeret på skibets nordside ud for dets første fag fungerer i dag som en udvidelse af skibet. Det var oprindeligt indviet til Skt. Jodokus (s. 4487), og mellem o. 1725-50 og 1842 var det indrettet som gravkapel for ejerne af Damsbo (s. 4546). Det har omtrent kvadratisk grundplan og er opført af rå og kløvet kamp og havde falsede

†gesimser. En munkestenssat *†*dør i nordgavlen, ca. 175 cm bred i facaden og ca. 154 cm i bagmuren,⁵⁶ var endnu i brug 1589 (jf. fig. 4), men må være blevet tilmuret inden o. 1750, hvor konturen endnu var synlig.¹⁴ Ved indsættelsen af et vindue 1842 (s. 4499) blev dørens øvre del fjernet og tilmuringen muligvis ommuret med genanvendte munkestens i krydsskifte.⁵⁶ I østmuren er et større parti af facaden omsat i forbindelse med indsættelse af endnu et vindue, hvilket kan tyde på, at der her var et ældre, vel oprindeligt *†*vindue. Rummet åbner sig mod skibet ved en bred arkade, hvis form må være yngre (s. 4499), og dækkes af et krydshvælv, som kan være oprindeligt (jf. fig. 43). Det er som de øvrige undermuret og kraftigt pudset o. 1885. Pillerne var oprindeligt dobbeltfalsede med kragbånd, skjoldbuerne spidsbuede og helstensdybe, ribberne halvstensbrede og de halvstenstykke kapper en smule mere puklede end de øvrige hvælv. Som nævnt ovenfor erstattede en ny taggavl 1899-1902 kapellets formentlig oprindelige *†*gavltrekan, som var prydet med fem stigende højblændinger med fladbuede tvillingestik båret af konsoller (fig. 12e og 13). Over de tre østlige blændinger var bryn, som fulgte stikkens kontur.⁵⁷ 11 brynede kamtakker afsluttede trekanten.

Tårnet, hvis overdel blev gennemgribende ombygget 1899-1902 (s. 4503), har kvadratisk grundplan og rejser sig siden restaureringen i fire stokværk, men var oprindeligt i tre stokværk (jf. fig. 12b). Østmuren er bygget oven på vestforlængelsens taggavl. Murene er af rå og kløvede kampesten, som endnu findes i vest- og nordfacaden og i bagmurene til overgangen mellem første og andet stokværk. Ovenfor var murene af røde munkestens. Mod vest findes nu kirkens indgang fra 1842 (s. 4499), som kan have opslugt et oprindeligt *†*vindue. En bred, rundbuet arkade, som 1842 blev tilmuret med en lukkemur, forbandt skibet og tårnrummet, som før tilmuringen indgik som en forlængelse af skibet (jf. s. 4499).¹⁸ Rummet er dækket af et krydshvælv med vederlag i murene. Ribberne er halvstensbrede, og de halvstenstykke kapper er kun lidt puklede; sidstnævnte er pudse, så deres konstruktion er ikke synlig (s. 4503). Hver kappe har et nyere hul øverst på issen. Formentlig har adgangen til de øvre stokværk altid

Fig. 11. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *The church seen from the north.*

været på tårnets sydside, men både det nuværende trappehus og overdøren er fra 1899-1902, så udformningen af den oprindelige $\dagger$ trappe kendes ikke. Andet stokværk er et lavt, mørkt rum over hvælvet. Det høje, tredje $\dagger$ stokværk, som blev helt nedtaget ved restaureringen, havde to falsede, fladbuede åbninger mod øst, vest og nord; de to vestlige var tilmurede i slutningen af 1800-tallet (jf. fig. 12e-f). Klokkerne (s. 4532) hang i tagrummet mellem de nord-syd-vendte $\dagger$ taggavle, der som nævnt ovenfor blev nedtaget 1899-1902 (s. 4503). De var dekoreret med henholdsvis fem og tre højblændinger afsluttet af tvillingefladbuer båret af konsoller (jf. fig. 12e, 12g og 13). På $\dagger$ nordgavlen fandtes over de fire blændinger et fladbuet bryn, mens det midterstes bryn fulgte tvillingestikkets buer. I hver $\dagger$ gavl var der placeret et større, fladbuet glanhul og mindre, ret afsluttede åbninger, som i syd havde fladbuede spejle. Det store glanhul i nord, hvor indenfor den ene klokke hang, var formentlig sekundært, da det bredte sig over to af højblændingerne. Gavlene

afsluttedes af 11 brynede kamtakker, hvoraf den søndres øverste tinde formentlig var ommuret, da den havde et mindre afsæt i hver side.

$\dagger$ Våbenhus. På skibets sydside, antagelig ud for andet fag, fandtes et formentlig senmiddelalderligt våbenhus, som blev nedrevet 1842 (s. 4499).⁵⁸

$\dagger$ Messeklokkespir. Over koret fandtes 1589 en formentlig senmiddelalderlig tagrytter til $\dagger$ messeklodkerne (jf. fig. 4).⁴

Eftermiddelalderlige tilføjelser. En hvælvet *krypt* blev antagelig o. 1535 etableret under koret for reventlowerne på Søbo (s. 4546).⁵⁹ Den tilmuredes 1842.¹⁸ Den oprindelige nedgang var gennem en lem i gulvet foran korbuen.⁶⁰ Udvendig på korets nordside, hvor sokkelkvadrene mangler, fandtes et $\dagger$ vindue til krypten, som havde været lukket med en luge og siden blev tilmuret.³⁷ 1952 blev det genåbnet i forbindelse med en istandsættelse og atter tilmuret (s. 4503).

Et grundmuret $\dagger$ trappehus på tårnets sydside, som 1899-1902 erstattedes af det nuværende (s. 4503), blev formentlig tilføjet efter middelalder-

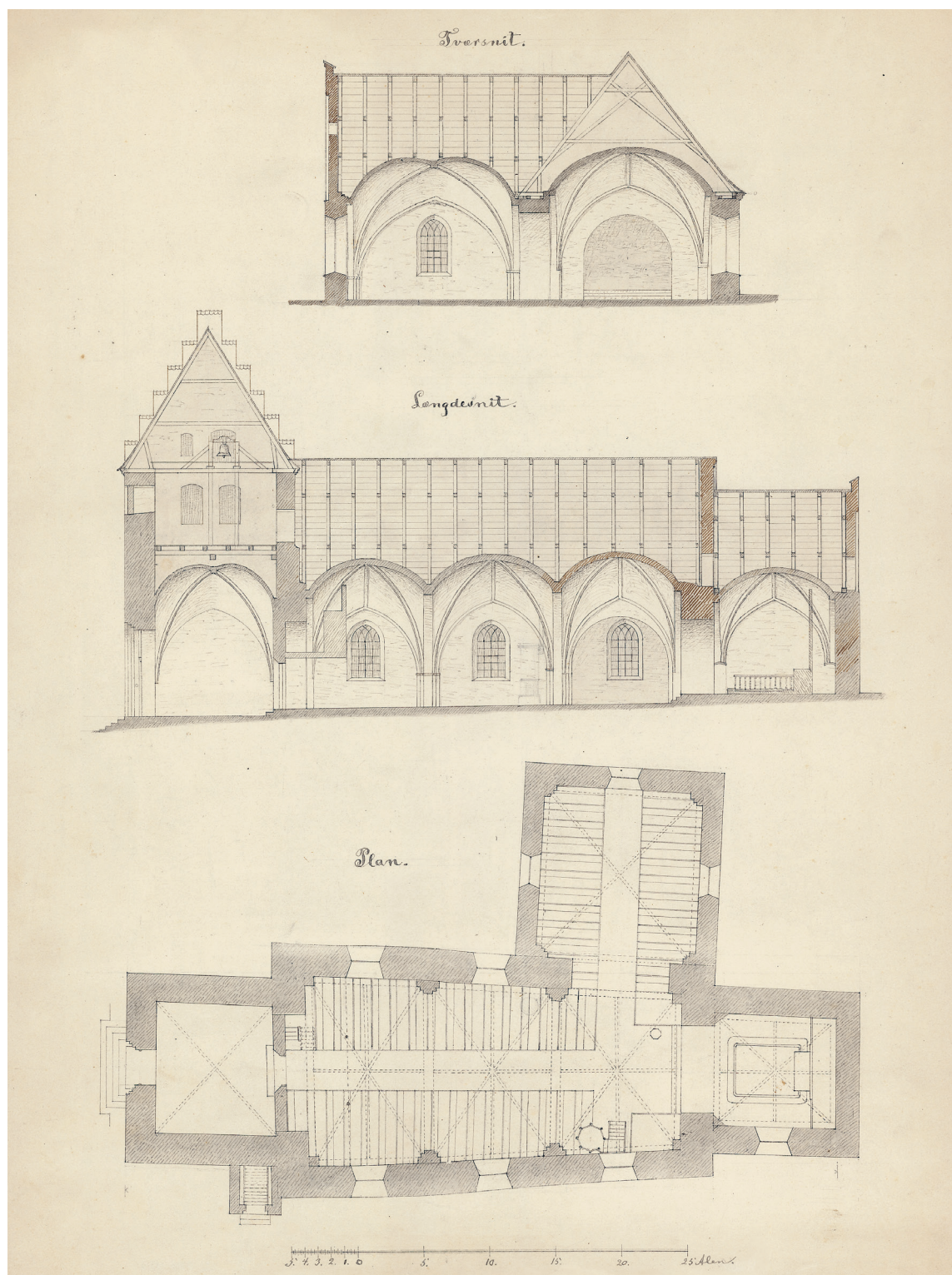

Fig. 12a-c. Opmåling af kirken o. 1880. 1:300. a. Tversnit set mod øst. b. Længdesnit set mod nord. c. Grundplan. I NM. — Scale drawings of the church from c. 1880. a. Cross-section looking east. b. Longitudinal section looking north. c. Ground plan.

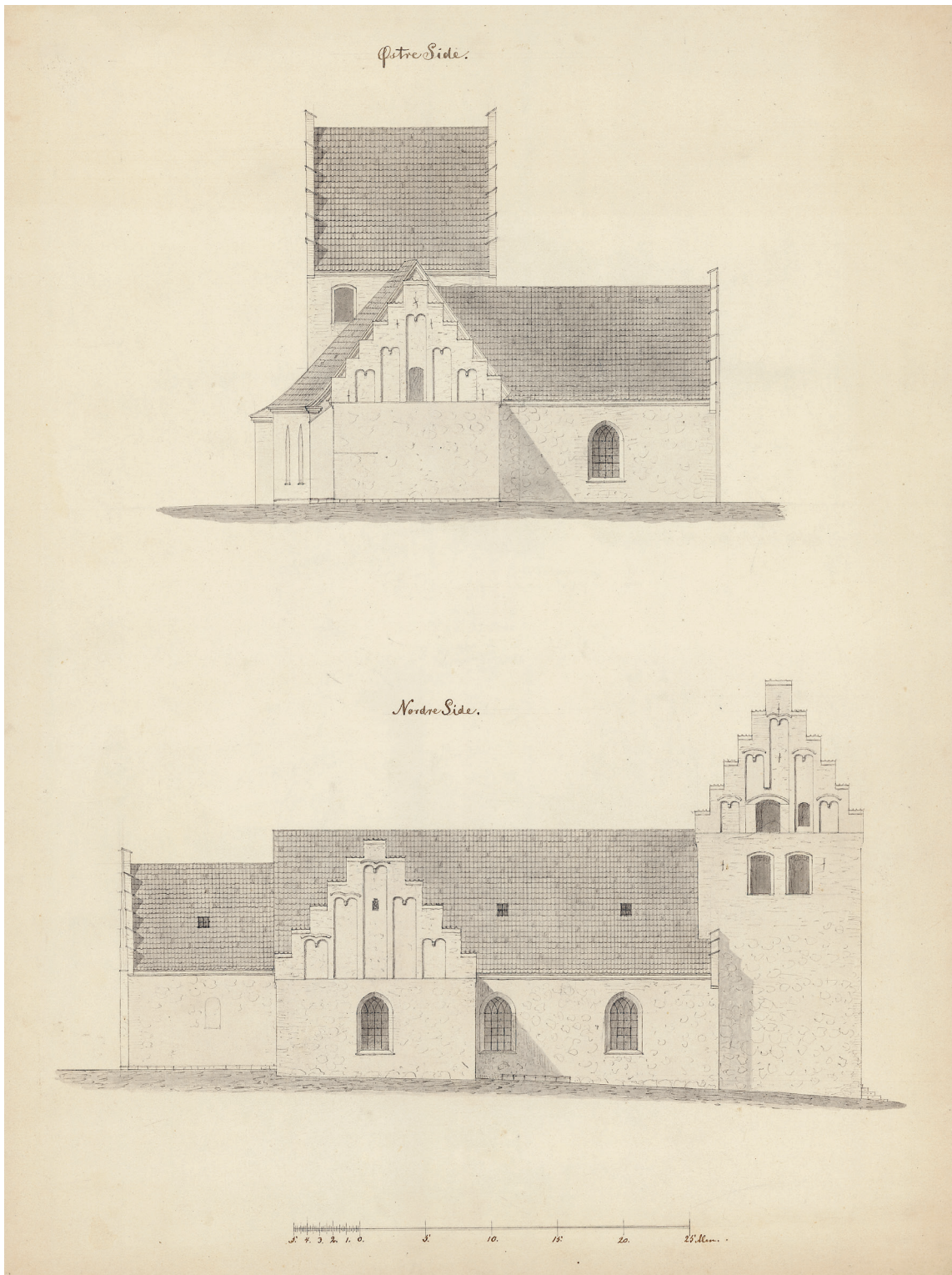

Fig. 12d-e. Opmåling af kirken o. 1880. 1:300. d. Østfacader. e. Nordfacader. I NM. — Scale drawings of the church from c. 1880. d. East facades. e. North facades.

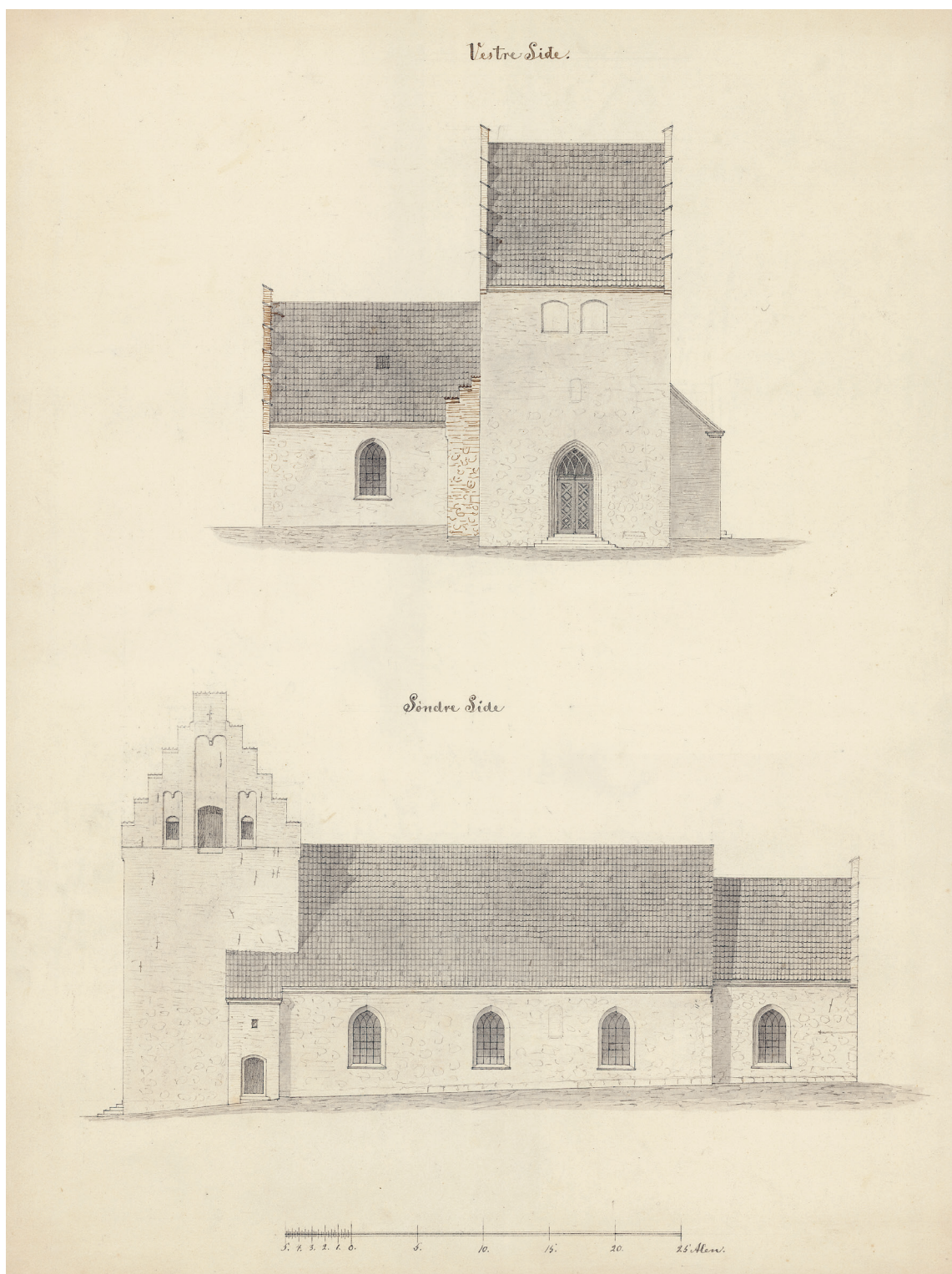

Fig. 12f-g. Opmåling af kirken o. 1880. 1:300. f. Vestfacader. g. Sydfacader. I NM. — Scale drawings of the church from c. 1880. f. West facades. g. South facades.

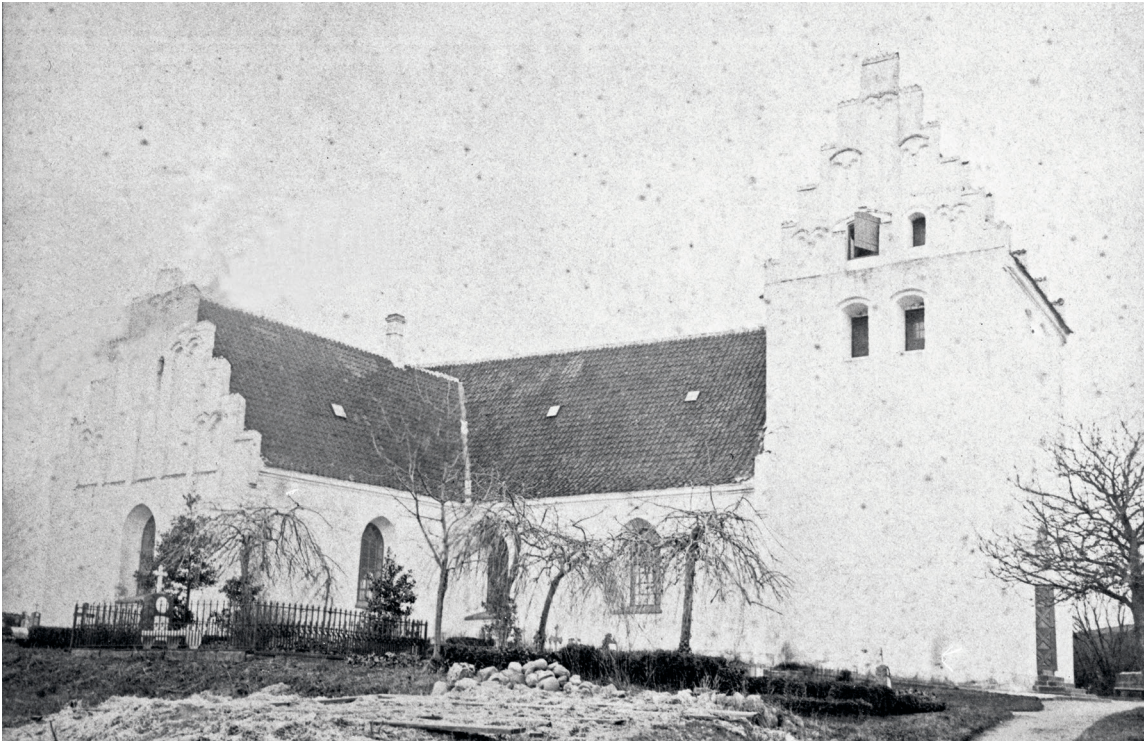

Fig. 13. Kirken set fra nordvest o. 1887. I Jordløse-Trunderup Lokalhitoriske Arkiv. – *The church seen from the northwest, c. 1887.*

ren.⁵¹ Det havde kurvehanksbuet dør med en lille glug over. Sydmuren var afsluttet af en falset gesims, og et halvtag dækkede bygningen.²⁴

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. Efter Karl Gustav-krigene blev kirken i 1660'erne løbende sat i stand.⁶¹ Mureren anvendte i første omgang 1.900 tagsten, to stænger jern og 200 mursten til reparationer, og tømreren opsatte krydsbånd ('bokshoveder') og 200 lægter. Flere sten, lægter og kalk manglede dog til diverse istandsættelser, et vindue i nordkapellet blev udbedret, og tagene blev repareret igen. Et hvælv omtales som faldet ned, hvorfor kirken blev 'renset'. Hvilket hvælv, der er tale om, kan ikke afgøres.

Om 1700-tallets vedligeholdelser af bygningen vides stort set intet, og kun 1721 nævnes, at kirken blev istandsat.³³

I 1800-tallet gennemgik kirken flere større istandsættelser, som efterlod den med sit nuværende udtryk. 1800 blev en hovedreparation udført ved kirkejer Preben Bille-Brahe, hvor kirken

blev 'prægtigt istandsat'.⁶² I 1820'erne og 1830'erne var kirken dog i meget dårlig stand på både murværk, vinduer, hvælv, tagflader og andet.²⁹

*Hovedistandsættelse 1842.*⁶³ Kirkens dårlige stand blev udbedret ved en omfattende istandsættelse 1842 af både bygning og inventar (s. 4506), igen bekostet af Preben Bille-Brahe. Kirkens indgang blev flyttet til tårnets vestmur, hvorved tvåbenhuset på sydsiden blev revet ned. Vestdøren er spidsbuet med tredobbeltfalsede vanger. Ni store, spidsbuede og dobbeltsmigede vinduer blev indsat, henholdsvis et i koret, fem i skibet og tre i nordkapellet.⁶⁴ Korbuen og arkaden mellem skibet og kapellet kan have fået deres rundbuede form på dette tidspunkt, hvor kapellet også blev inddraget i kirkerummet (s. 4508). Tårnrummet kom ved flytningen af kirkens indgang til at fungere som våbenhus, og en lukkemur blev indsat i tårnarkaden med en spidsbuet dør midtfor. Den havde oprindeligt smigede vanger mod vest, hvilket blev ændret 1899-1902 (jf. ndf.).

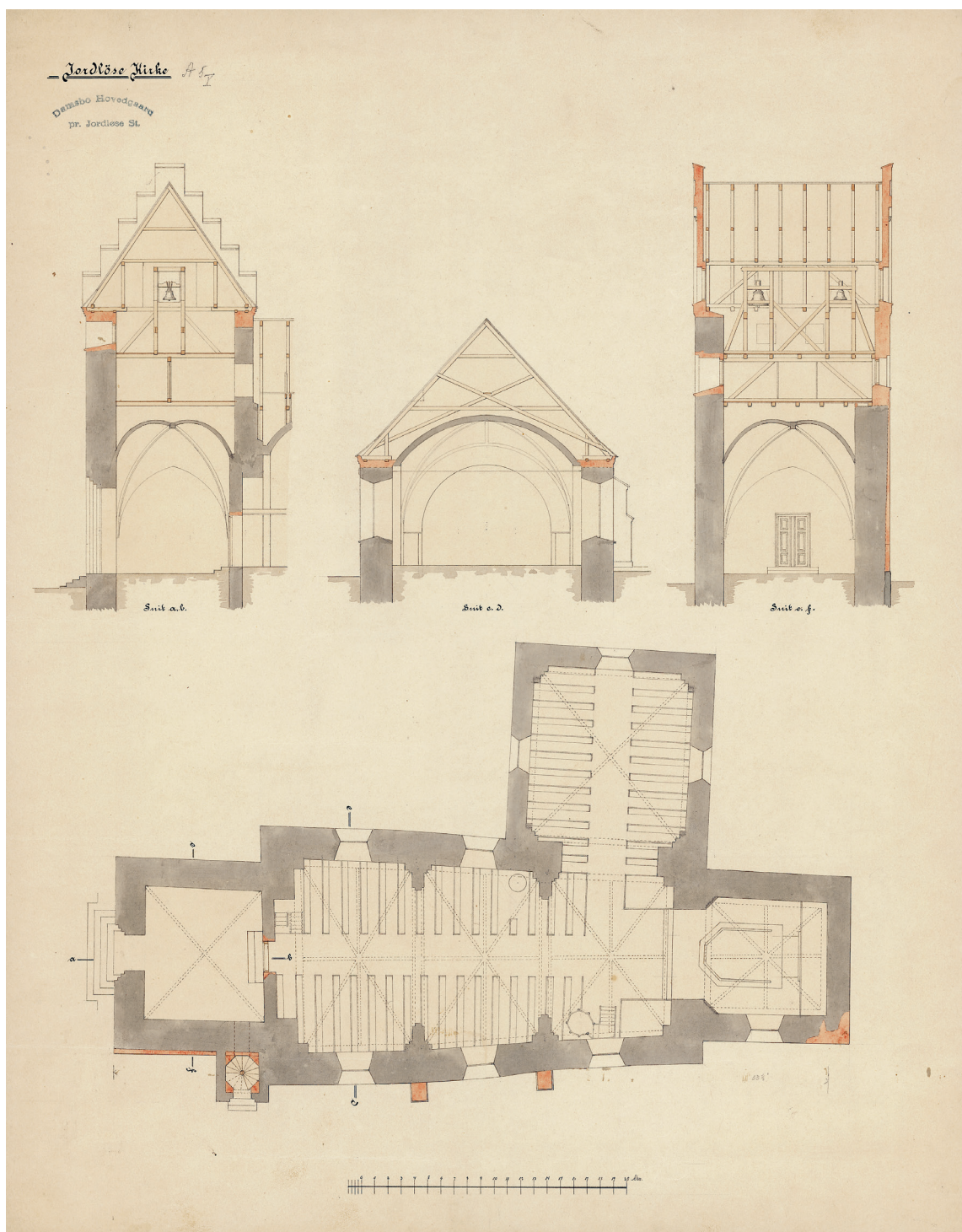

Fig. 14a-d. Forslag til restaurering o. 1899. 1:300. a. Tværsnit af tårn set mod nord. b. Tværsnit af tårn set mod øst. c. Tværsnit af vestforlængelse set mod øst. d. Grundplan. I NM. — Proposal for restoration, c. 1899. a. Cross-section of the tower looking north. b. Cross-section of the tower looking east. c. Cross-section of the western extension looking east. d. Ground plan.

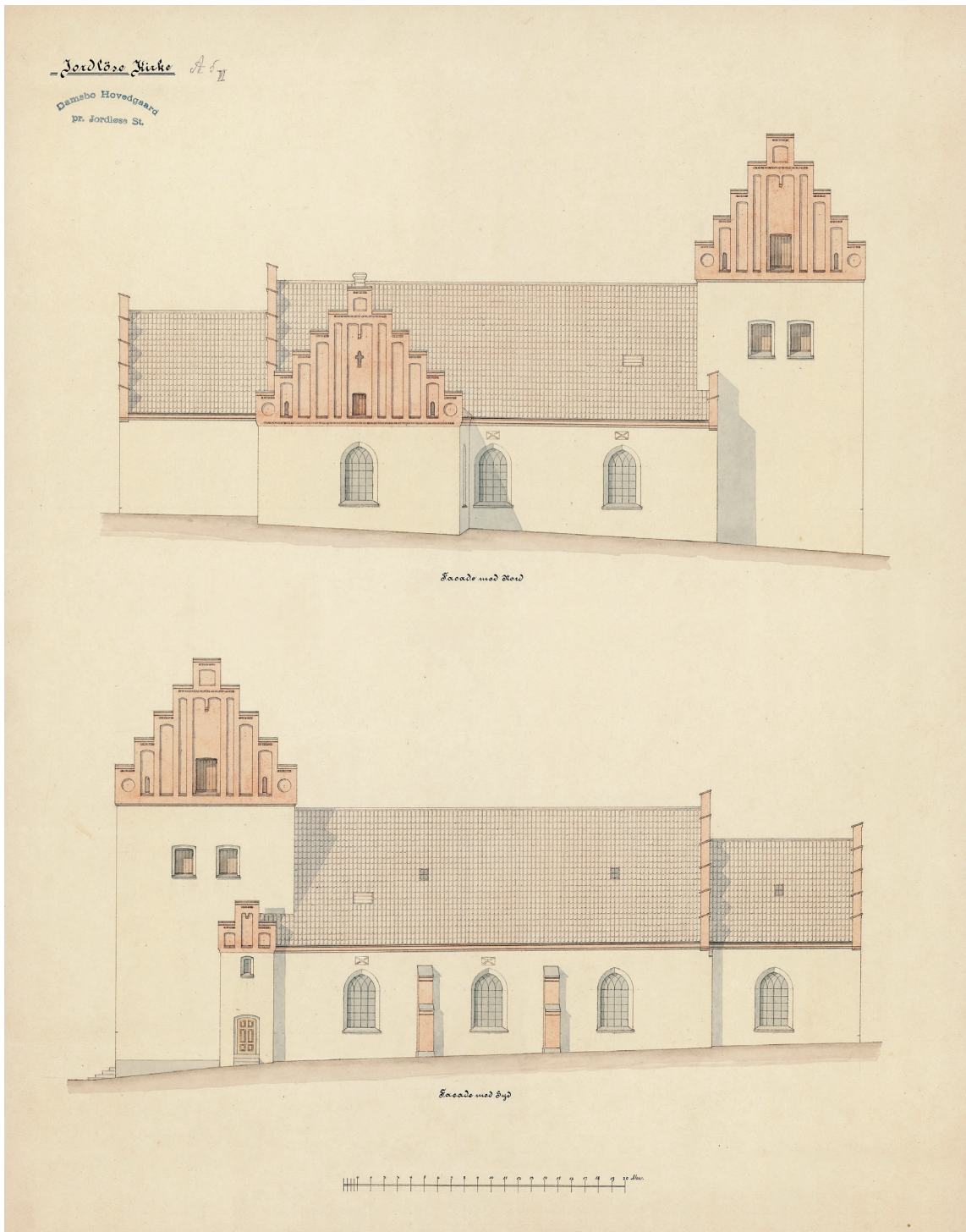

Fig. 14e-f. Forslag til restaurering o. 1899. 1:300. e. Nordfacader. f. Sydfacader. I NM. — Proposal for restoration, c. 1899. e. North facades. f. South facades.

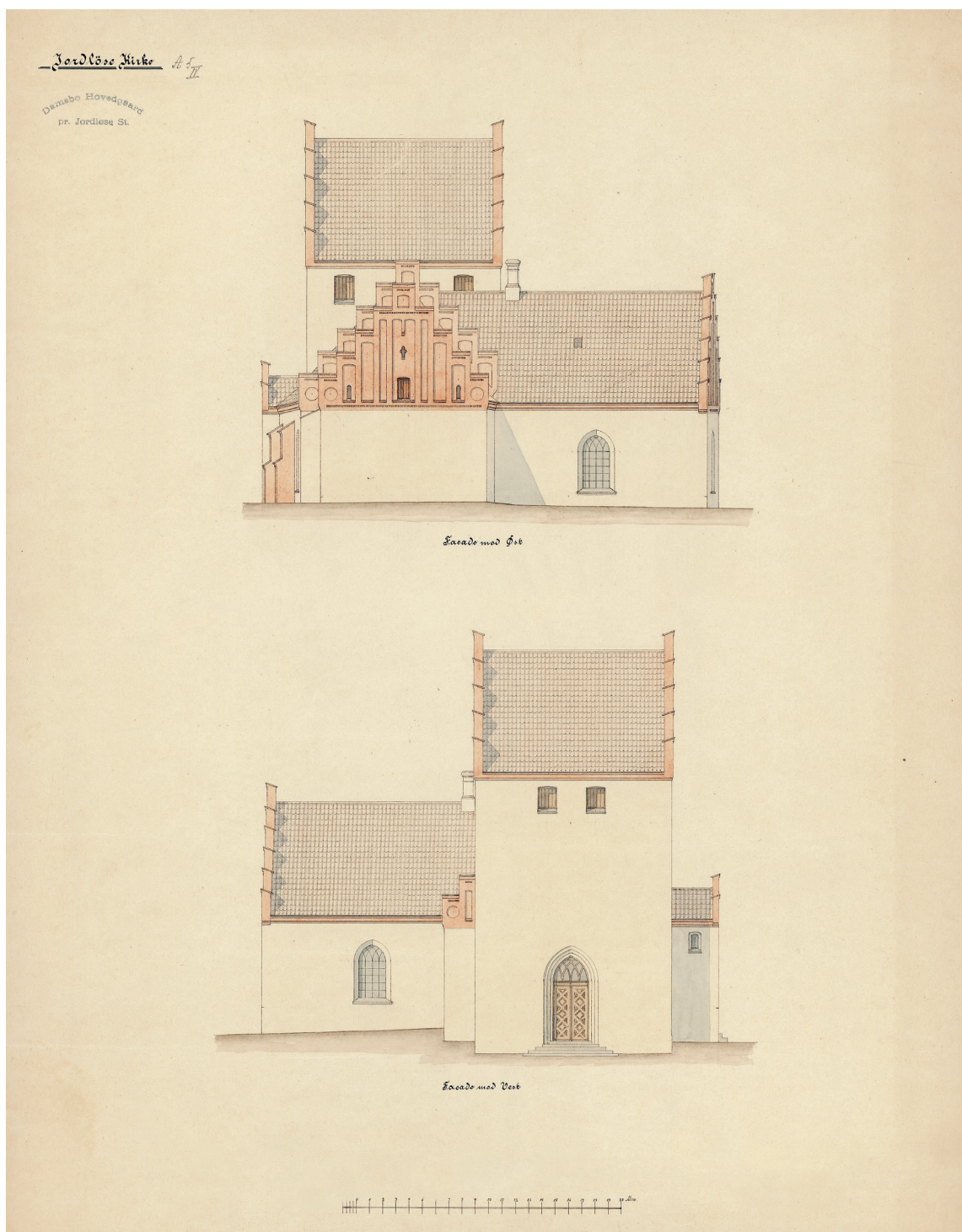

Fig. 14g-h. Forslag til restaurering o. 1899. 1:300. g. Østfacader. h. Vestfacader. I NM. – Proposal for restoration, c. 1899. g. East facades. h. West facades.

1852 skulle bygningen igen hovedrepareres.⁴⁵ 1881 omtales en ellers ukendt *†kvist* på tårnets østside, som skulle fjernes.⁶⁵ I 1880'erne blev flere hovedreparationer foretaget,⁶⁶ og ved en *indre istandsættelse o. 1885* blev bygningens indre overflader dækket af et tykt lag cementpuds.⁶⁷ Hvælvene i kor, skib og nordkapel blev kraftigt undermuret og fik derved betydeligt større piller. Korets fik rektangulær plan, mens undermuringen af gjordbuerne i skibet gjorde pillerne rektangulære med falsede hjørner (jf. fig. 18). I øst og vest forblev de kvadratiske om end kraftigere. Kapellets hvælv fik et tungere udtryk med dybe skjoldbuer (jf. fig. 43). 1890 blev en gjordbue båret af et hængeværk.⁶⁸ 1892 så kirken 'rædsom' ud udvendig,⁴⁵ og året efter blev den repareret, men tårnets sydside var stadig i dårlig stand.⁶⁹

*Restaurering 1899-1902.*⁷⁰ Kirken gennemgik i årene omkring århundredeskiftet en stor restaurering, som efterlod bygningen omtrent med sit nuværende udseende (fig. 14-15). Fundamenterne under sydmuren blev forstærket, og byggearbejdet blev udført i to forskellige størrelser teglsten, gule normalsten og store, røde teglsten, ca. 26×13×8 cm, lagt i krydsskifte. Hjørnerne på de forskellige bygningsdele blev ommuret, og nye gesimser prydet af et savskifte blev muret overalt. Skibets sydmur har formentlig manglet støtte, efter *†våbenhuset* blev nedrevet knap 60 år tidligere, hvorfor der på dets sydside mellem vinduerne blev opsat to støttepiller med afsæt midtpå; de er dækket af munke-nonne-tagsten. Tårnet gennemgik den største ombygning, hvor dets syd- og østfacader blev helt og vestfacaden delvist skalmuret, og det tidligere øverste, tredje stokværk blev nedtaget og genopbygget, hvorved stokværksinddelingen blev ændret fra tre til fire. I tredje stokværk blev to nye fladbuede, falsede åbninger indsat mod syd og nord, og i klokkestokværket blev to lignende glamhuller etableret mod øst og vest. To nye klokkestole blev opsat (s. 4504). *Trappehuset* blev nyopført med en fladbuget og falsat dør i sydmuren. Den fører ind til en spindeltrappe af fyr. Trappeskakten oplyses af en fladbuget, falsat glug i syd, og den kurvehanksbuede overdør blev ligeledes ny-muret. Trappehusets gavltrekanter fik tre fladbuede højblændinger, den midterste med tvillingestik, og

tre brynede kamtakker. Kirkens fem gavltrekanter blev fornyet, så korets, nordkapellets og tårnets fik omtrent samme udseende. De prydes alle af fladbuede højblændinger, hvoraf den midterste med tvillingestik har en fladbuget luge nederst og en korsformet åbning midt i. En pibeformet åbning findes i hver af de yderste blændinger, der flankeres af en cirkelblænding. Over et kort savstifte er hver brynet kamtak belagt med munke-nonne-tagtegl. Skibets østlige gavltrekanter er over korets taglinje prydet af cirkel- eller fladbuede blændinger. I det indre blev gulvene ved samme lejlighed fornyet (jf. ndf.), og døren mellem skibet og tårnrummet fik rette vanger. På loftet blev alle hvælvlokker opfyldt, et gulv i gule normalsten lagt derpå, og hvælvoversiderne blev som nævnt dækket med cement. Efter restaureringen stod kirkens facader hvidkalkede, mens gesimser, støttepiller og gavltrekanter var i blanke sten.

1952 gennemgik kirken en *større udvendig istandsættelse* ved Ejnar Mindedal Rasmussen.⁷¹ Arbejdet blev omfattende, da især taget var dårligere end først antaget. Facaderne blev grundigt istandsat og kalket, herunder de tidligere blanke overflader (jf. ovf.). Gavltrekanterne fra den forrige restaurering var i dårlig forfatning, hvorfor tårnets nordgavl blev delvist ommuret; sydgavlen ønskedes nedbrudt og genopført, men det synes ikke at være sket. 1970-71 fulgte en *indre istandsættelse* ved samme arkitekt. Her blev vægge og hvælv repareret og kalket, gulvene delvist fornyet (jf. ndf.) og varmeanlægget udskiftet (jf. ndf.).⁷² 1986 blev tårnrummet istandsat og gravstenene (nr. 1, 2 og 3, s. 4537) hugget fri af væggene, som blev genopmuret.⁷³

Gulve. I koret og tårnrummet ligger gulve af ottekantede, gule fliser med mellemliggende kvadratiske, grå fliser fra 1899-1902. Granittrinene i korbuen og mellem tårnrum og skib er fra samme tid. Inden for altersranken er et trægulv fra 1886.⁷⁴ I skibet og nordkapellet er der kvadratiske, gule fliser lagt diagonalt og under stolestaderne gule murstensfliser, begge typer fra 1971.³⁷

†Gulve. Frem til restaureringen ved århundredeskiftet var der murstensgulv i kor og skib (jf. fig. 33). Skibet og nordkapellet fik 1899-1902 samme gulve som de nuværende i koret (jf. ovf.). Fra 1930 til 1971 lå der korkgulv under stolestaderne.⁷¹

Fig. 15. Kirken set fra sydøst o. 1920. I Jordløse-Trunderup Lokalhitoriske Arkiv. – *The church seen from the southeast, c. 1920.*

Vinduer. Kirkens ni store vinduer har spidsbuede støbejernsrammer fra 1842 og tilsvarende forsatsruder med aluminiumsrammer fra 2011.³⁷ I 1830'erne omtales ældre $\dagger$ vinduer, hvis placering og form er ukendt, som havende tykt og klart glas, men nogle var ituslåede.³⁴

Tagværker. Kirkens tagværker er opsat 1899–1902 og er af fyr. Over koret, skibet og nordkapellet er konstruktionen ens og står med henholdsvis seks, 19 og 13 spærfag. Tagværkerne står på to murremme på hver murkrone, og hvert spærfag har spærsko og -stivere, to hanebånd og et krydsbånd. Fagene er nummereret med romertal, henholdsvis stigende fra vest mod øst i kor og skib og fra nord mod syd i kapellet. Tårnet har ni spærfag stående på vekslende bindbjælker og spærsko med spærstivere. Hvert fag har to hanebånd, mens en langstol og to stormlægter i hver side stabiliserer konstruktionen.

$\dagger$ *Tagværker.* Inden fornyelsen havde tagværkerne over koret seks spærfag, skibet 16 fag og

kapellet 11 fag (jf. fig. 12a–b). Over skibet var konstruktionen magen til den nuværende. Tårnets spærfag havde spærstivere og to hanebånd.

De to *klokkestole*, en til hver klokke (s. 4532), er opsat 1899–1902. Stolene rækker op i tagrummet, så klokkerne hænger ud for glamhullerne i taggavlne. Deres konstruktion er ens og består af fire stolper stående på remme støttet af skråstivere og afstivet af bjælker omkring klokkeophænget. Den forrige $\dagger$ *klokkestol*, som 1826 var i dårlig stand, fandtes i tagrummet ud for det nordlige glamhul (jf. fig. 12b).⁷⁵ Den bestod af stolper støttet af skråstivere.

Tagbeklædning. Kirken har overalt nyere, røde vingetegltag. $\dagger$ *Tagbeklædning.* 1589 var der 'noget bly på nordre side',⁴ og i 1660'erne blev tagene repareret med tagsten (jf. s. 4499).²⁸

Farveholdning. Kirken er hvidkalket, og kun støtpejlerne og skibets sydøsthjørne har sorttjæret sokkel. $\dagger$ *Farveholdning.* På skibets sokkel vest for den vestlige støtpejle kunne indtil kirkens kalk-

Fig. 16. Kirken set fra øst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *The church seen from the east.*

ning 2024 ses et rødligt og et sort farvelag foruden flere hvide kalklag. 1852 omtales, at facaderne skulle farves med 'cementfarve'.⁴⁵ De nyopførte støttestøtter, gesimser og gavltrekanter fra 1899–1902 stod i blanke sten indtil 1952 (jf. fig. 15).

Opvarmning. Kirken opvarmes ved naturgas indlagt 1985.³⁷ I koret, skibets første fag og i tårnrummet er der radiatorer langs væggene, og rørøve findes under stolestaderne; alle fra 1971.⁷⁶

†*Opvarmning.* En hvidmalet *kakkelovn*, som blev opsat 1883/84, stod i nordsiden af skibets andet fag (jf. fig. 17).⁷⁷ 1914 blev en *kalorifer* fra C. M. Hess opsat, da den gamle ovn ikke kunne varme rummet tilstrækkeligt op.⁷⁸ Den stod formentlig i nordsiden af skibets første fag, hvor også dens ef-

terfølger blev opsat 1944.⁷⁹ 1971 fik kirken *oliefy* og indlagt centralvarme (jf. ovf.).⁸⁰

Elektricitet/belysning. 1923 blev der indlagt elektrisk lys i kirken.²⁵

†*Brandredskaber.* O. 1890 hang kirkens brandstiger på korets østgavl under et lille t½halvtag (jf. fig. 15).

Fortov. Omkring kirken ligger en pikstensbro-lægning fra 1984.⁸¹ Den erstattede et t½fortov lagt i cement, anlagt 1883.⁶⁸

†*Glasmalerier.* Henrik Holck og hustru Magdalene Reventlows våbenskjolde, navne og årstallet »1599« var malet på to ruder i vinduet ved prædikestolen, dvs. i sydsiden i skibets første fag. Ruderne fandtes endnu i 1700-tallet.⁸²

Fig. 17. Indre set mod øst. Foto P. M. Petersen 1914. I Jordløse-Trunderup Lokalhitoriske Arkiv. – *Interior looking east, c. 1914.*

INVENTAR

Den senmiddelalderlige, trefløjede altertavle fra o. 1525 med relieffer af Marias himmelkrøning og fire helgener i midtskabet samt 12 apostle i fløjene er det eneste bevarede inventar fra middelalderen i kirken. I Nationalmuseet findes resterne af et *relikviegemme*, som blev fundet ved nedbrydningen af det middelalderlige *alterbord* 1842, samt et *røgelseskar* fra 1400-tallet, hvis proveniens dog er usikker. Begge dele blev foræret til museet 1875 af kirkeejer Preben Charles Bille-Brahe-Selby.

Dåbsfadet er et Nürnbergarbejde fra o. 1550, og alterstagerne er skænket 1598 af Margrethe Reventlow til Sobo, enke efter Erik Krabbe. Oblatæskan er en foræring fra Christian Corfitz Rosenkrantz til Damsbo 1705. Den største klokke er støbt 1773 af M. C. Troschell, København, på bekostning af Preben Brahe til Hvedholm. Altersættet er udført 1806 af Poul Jensen Theilgaard, Odense, og skænket af Preben Bille-Brahe. En pengetavle, som opbevares i præstegården, er fra 1800-tallets første halvdel.

Fra hoveddistandsættelsen 1842 (s. 4499 og ndf.) stammer alterbordet, alterskranken, prædikestolen og orgelpulpitret, og det samme gælder en døbefont af

keramik og en degnestol, der er hensat på loftet. Præstestolen, en pengebøsse og spaden til jordpåkastelse er fra o. 1850 ligesom seks salmenummertavler og en kirkestævnetavle, der opbevares på loftet. Fra samme tid stammer to malerier af Troen og Håbet, der er skænket og vel også malet af 'maler Holm' som kopier efter C. W. Eckersberg og nu hænger i præstegården, hvor der også findes en alterkande, som blev købt fra Bing & Grøndahl o. 1855. Kirkens mindste klokke er støbt 1857 hos M. P. Allerup i Odense på bekostning af Preben Bille-Brahe.

En knæleskammel fra 1864/65 er hensat på loftet. Orglet er bygget 1867 af J. A. Demant, Aarhus, med genbrug af pibemateriale, bælg og orgelhus fra kirkens ældre *forgel*. En bibel fra 1876 er skænket af Preben Charles Bille-Brahe-Selby 1893; den opbevares i præstegården. To gitterlåger i indgangen er fra 1883/84, og en dåbskande fra kandestøber Arendal Christensen Høj, København, er købt i 1884.

Dørflojene mellem tårnet og skibet er antageligt fra restaureringen 1899-1901 (s. 4503). Altertavlens predella er ligesom stolestaderne fra 1901, og to pengebøsser er fra 1904. Hos præsten findes en messehagel,

Fig. 18. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Interior looking east.*

antagelig fra 1901/02, en alterskål anskaffet fra Bing & Grøndahl 1904/05 og en sygekalk fra 1906. Den største lysekrone er skænket 1935 af Preben Skou, Damsbo, og kirkeskibet »Haabet«, der er bygget af Johs. Petersen, Faaborg, er foræret af gårdejer Lars Bæk og hustru Marie samme år. Også syvstagen er tilkommet i 1900-tallets første halvdel.

Fire salmenummertavler fra o. 1950 er hensat på loftet. Kortæppet er fra 1955. Døbefonten, der er tegnet af Lars Mindedal, er fra 1971/72 ligesom knæleskamlene og lampetterne, og fra anden halvdel af 1900-tallet stammer nok også de løse stole og dørfløjen i trappehuset. Messehagelen, der er tegnet af Alan Havsteen-Mikkelsen, er tilkommet 1991, dørfløjene i indgangen er fornyet 1995–96, og af nyere dato er også altertekstilerne. 2020 er anskaffet en dåbskande fra firmaet T. Fredberg og 2021/22 en lysekrone.

Farvesætning. Stolestaderne er siden en istandsættelse 1971–72 malet i dæmpede røde, grønne, brune og grå farver, mens altersranken, prædikestolen og orgelpulpituret er i grå nuancer, alt suppleret med forgyldte profiler.⁸³ *Ældre farvesætninger.* Ved hovedistandsættelsen 1842 blev inventaret malet, vistnok

med perlefarve,⁸⁴ der i slutningen af århundredet blev afløst af egetræsfarve.

Indretning og istandsættelser. Der er kun sparsomme oplysninger om inventaret i middelalderen. En antagelig romansk døbefont er omtalt af biskop Jacob Madsen 1589, og udover højaltertavlen nævner han også to sidealtertavler (jf. s. 4488), to messeklodder over koret, to stager (formentlig processionsstager) og to klokker i tårnet; heraf var den ene støbt 1526, sandsynligvis af Oluf Kedge. Til det senmiddelalderlige inventar hørte også en jernbeslået dørfløj, vistnok med årstallet 1460, og et altersæt fra 1515, der tilhørte Skt. Jodokus' alter.

Efter reformationen blev altersættet købt af Sidsel Lange til Søbo til brug i kirken (jf. s. 4487). Døbefonten fik plads i kapellet, og der blev opsat en lektorieprædikestol foran korbuen. To sidealtertavler hang på hver sin side af korbuen, hvor de er omtalt 1743, men det er usikkert, om dette var den oprindelige placering.

Om istandsættelser og fornyelser i 1600- og 1700-tallet vides næsten intet, men 1601 skænkede Margrethe Reventlow til Søbo en alterbordsforside med maleri af Nadveren. 1665, efter Karl Gustav-krigene,

Fig. 19. Korets indre set mod nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chancel interior looking northeast.*

var kirken medtaget: bygningen trængte stærkt til reparation (s. 4499), altersættet var blevet stjålet og alter- og salmebøgerne revet itu.⁸⁵ Også stolestaderne var helt ødelagte, og 1671 blev de repareret og suppleret med otte nye. 1812 fik kirken sit første orgel, et instrument fra o. 1658, som blev overført fra Horne Kirke og anbragt på et pulpitur ved nordvæggen over for indgangsdøren.

1842 gennemførte Preben Bille-Brahe en hovedistandsættelse (s. 4499), hvor stort set hele det nagelfaste inventar blev fornyet med nygotisk præg; kun beholdt man den senmiddelalderlige altertavle, der blev restaureret og opmalet. Det middelalderlige alterbord blev nedbrudt, og også den gamle døbefont, de to sidealtertavler og lektorieprædikestolen fra anden halvdel af 1500-tallet må være kasseret senest ved denne lejlighed, ligesom stoleværket fra 1600-tallet blev det. Der

blev opsat et nyt alterbord og en alterskranke, bag alteret indrettedes et sakristi afskærmet med panelvægge, der blev anskaffet en døbefont af keramik, og en ny prædikestol fik plads i sydsiden. Kapellet, der i omtrent 100 år havde været indrettet til gravkapel for ejerne af Damsbo og afskærmet fra kirken med et gitter, blev atter lagt til kirken og ligesom denne møbleret med stolestader. Desuden tilkom en degnestol, orgelpulpituret i nord blev afløst af et i vest, dørflojene blev fornyet og det samme gjaldt kirkens tekstiler. Efter istandsættelsen fandt sognepræst Ditlev Carl Hoskiær, at kirken med rette kunne kaldes 'en af stiftets smukkeste kirker'.⁸⁶ 1901 blev altertavlen restaureret og stolestaderne atter fornyet.

Ved den seneste istandsættelse 1971-72 blev panelvæggen ved alteret taget ned, og der blev opsat en ny døbefont.⁸⁷

Fig. 20. *Relikviegemme, middelalderligt (s. 4509). Foto i NM. – *Reliquary, medieval.

Alterbordet, 1842, er en kasse af træ, 198×105 cm, 102 cm høj. For- og kortsiderne er dækket af et nyere alterklæde af rød uld, fastgjort med messingsøm; i bagsiden, der er gråmalet, er et skab med to fyldingslåger.

†Alterbord, middelalderligt, nedtaget 1842. Herfra stammer resterne af et *relikviegemme (fig. 20) i form af en æske dannet af ombojede blyplader, oprindelige mål ca. 5,1×4,2 cm, 0,7 cm høj.⁸⁸ I æsken lå stumper af gult silketøj og af en strimmel pergament (uden indskrift). Æsken var nedlagt i en firkantet fordybning af samme størrelse oven i alterbordet (helgengrav), dækket af en flise. Den er indleveret af Preben Charles Bille-Brahe-Selby til Nationalmuseet 1875 (inv.nr. D1004).

†Alterbordsforside (jf. fig. 21), 1601, ifølge †indskrift skænket af Margrethe Reventlow, enke efter Erik Krabbe. Af bemalet træ. Midt på forsiden var et maleri af Nadveren med Kristus siddende ved et bord med sine 12 disciple, seks på hver side.⁸⁹ Derover var der to indskrifter, dels en giverindskrift: »Denne Zirat for Alteret haver frue Magrete Reventlow S(al)(ig) He(r) Erich Krabbis ladet bekoste til Guds ære Aar 1601«, dels et skriftsted (1 Kor. 11,26), der korresponderede med maleriet: »Saa offte i æde dette brød og dri- che af denne Kalch, da skulle I f(or)kynde Herrens død, indtil hand kommer 1 Cor XI«.⁹⁰ I et

Fig. 21. Afskrift af indskrift på †alterbordsforside fra 1601 (s. 4509). I KB. – Transcript of the inscription on the †Communion table frontal from 1601.

bånd langs bordets overkant og sider var i alt 16 anevåben for Erik Krabbe og Margrethe Reventlow, ledsaget af slægtsnavne.⁹¹

Alterbordsforsiden fandtes endnu o. 1750, hvor den var skjult under et $\dagger$ alterklæde.¹⁴ Den er sandsynligvis forsvundet ved istandsættelsen 1842.

$\dagger$ Alterklæder. 1) Omtalt o. 1750.¹⁴ 2) Omtalt 1828, da det skulle repareres eller fornys.³⁴ 3) 1842, skænket af Preben Bille-Brahe i forbindelse med istandsættelsen (s. 4499) sammen med $\dagger$ messehagel nr. 2.⁴⁵ Af rødt silkefløj.⁹² 1871 fandtes klædet uanvendeligt, og det blev afleveret på Hvedholm.⁹² 4) 1864/65, af rødt fløj med kors af ægte guldtræsser.⁹² 5) 1884, med kors af guldbrokade på midten.⁶⁸

Alterdug, nyere, hvid, med kniplot, tunget bort med korsmotiv.

Knæleskamler. 1) (Fig. 22), 1864/65, af fyrretræ, polstret med rødt plys og med gylden frynse om sædet. Indvendig i skamlen er blyantsindskrifter om istandsættelser.⁹³ Skamlen opbevares på loftet.

2) 1971, af fyrretræ og krydsfiner, gråmalet, polstret med rosa skind.⁹⁴

$\dagger$ *Knæleskammel*, 1600- eller 1700-tallet, omtalt 1857, betrukket med læder. Kasseret 1870, hvor den blev beskrevet som meget gammel og værdiløs.⁹²

Kortæppe (jf. fig. 19), 1955, tilvejebragt for indsamlede midler.²⁵ Tæppet er broderet med gule og hvide stjerner på blå bund.

Fig. 22. Knæleskammel nr. 1, 1864/65 (s. 4510). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Kneeler no. 1, 1864/65.*

Altertavlen (fig. 23-32), o. 1525, er tilskrevet den såkaldte 'Jordløse-mester', der var påvirket af Claus Bergs værksted i Odense.⁹⁵ Tavlen er tre-fløjet (en triptych) med reliefudsmykning. Den hviler på en sekundær predella og er kronet af et ligeledes sekundært topstykke, begge dele tilføjet 1901. I tavlens midtskab er en fremstilling af Marias himmelkroning flankeret af fire helgener, og i fløjene er 12 apostle. På bagsiden af nordre fløj er få fragmenter af et $\dagger$ maleri på tyk kridtgrund, mens søndre fløjs bagklædning er fornyet.⁹⁶ For- nyet er også enkelte hænder og andre detaljer i reliefferne, ligesom flere apostle er udstyret med nyere sværd. Den nuværende fremtræden skyldes en restaurering 1901.

Tavlen (uden predella og topstykke) måler 183×288 cm; heraf måler midtskabet 183×144 cm (21,5/13,5 cm dybt) og de hængslede, nu fikserede sidefløje 183×72 cm (10 cm dybe). Midtskabets centrale felt er overdækket med et krydshvælv med roset i toppunktet, mens de øvrige felter har flade lofter.⁹⁷ Fodfelterne har gennembrudt rankeslyng; dog er det nederste felt i hver sidefløj lukket med et bræt, vist nok fra 1842.

Midtskabets relief af *Marias himmelkroning* (fig. 24) viser Maria, Gudfader og Kristus på en højrygget tronstol. Stolens vanger har gotisk profil med forskelligt udformede, snoede søjler og figurer: Nederst, ved fodstykket, står to små apostelfigurer, den venstre antagelig Peter (attributten mangler), den højre Paulus med et stort sværd, begge klædt i lange kjortler og kapper og med bare fødder. På armlænenes skrå flader kryber to små, rygvendte drager (fig. 25), og på de afsluttende konsoller foroven står to profeter. De har langt skæg, bærer hat med ombukket skygge, lang kappe med bred krave og stemplede borter langs kanterne samt komulesko; begge har et skriftbånd i venstre hånd, hvor deres navne formentlig har stået (profeten til højre mangler højre hånd). I midten knæler Maria med hænderne samlet i bøn. Hun har langt, udslået hår, der falder i snoede lokker ned foran skuldrene, og er klædt i lang, udringet og folderig kjole samt kappe med stemplet ornamentik langs kanten. Under hende svæver to småengle med et langt klæde med blaffrende ender. Ved Marias venstre side og med

Fig. 23. Altertavle, o. 1525 (s. 4511). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Altarpiece, c. 1525.*

blikket rettet mod hende sidder Gudfader med langt hår, stort, krøllet fuldskæg og krone med korsblomsttakker på hovedet. Han er klædt i en lang kjortel med bånd i livet, kappe med stemplet bort og bredsnudede sko. Med venstre hånd holder han et rigsæble, der hviler på hans venstre lår. Ved Marias højre side sidder Kristus. Han har langt hår, kort skæg og bærer flettet tornekrone. Han er kun iført lændeklæde samt pluviale, der har stemplet bort og er lukket med et stort, stenprydet brystspænde. I højre hånd holder han en korsstav (fornyet). Mellem sig, i de løftede hænder, holder Gudfader og Kristus Marias prægtige himmelkrone med korsblomsttakker og ædelsten. Bag gruppen holder to engle et stort, udfoldet klæde med stemplet bort langs kanten og ring i

de øvre hjørner (højre ring er knækket).⁹⁸ Begge er klædt i liturgisk dragt, den venstre præsteklædt med amictus, alba og stola, den højre diakonklædt med amictus, alba og dalmatika med frynsekant.

De flankerende helgener i midtskabets sidefelter (jf. fig. 24), 62–64 cm høje, står på profilerede, femsidede konsoller. Foroven tv. er en konge, efter alt at dømme *Skt. Olav* (fig 26),⁹⁹ med krone på hovedet, halvlængde hår og kraftigt fuldskæg, klædt i rustning hvorover kappe med posede ærmer og bred krave. Han har en kraftig kæde med vedhæng om halsen og holder et ciborium i venstre hånd. I højre hånd har han et stort sværd, som han stikker gennem hånden på en mandsling med kraftig moustache, der ligger under ham, værgende for sig med venstre arm.¹⁰⁰ Forneden

Fig. 24. Altartavlens midtskab med Marias himmelkroning flankeret af fire helgener, tv. Skt. Olav og Skt. Jørgen, th. Skt. Laurentius og Skt. Mauritius (s. 4510). Foto Arnold Mikkelsen 2024. — The altarpiece's central panel with the Assumption of Mary flanked by four saints, left: St. Olaf and St. George, right: St. Lawrence and St. Maurice.

Fig. 25. Drage på tronstolens armlæn. Detalje af altertavlens midtskab (s. 4510). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Dragon on the armrest of the throne. Detail of the altarpiece's central panel.*

tv. står *Skt. Jørgen*, skægløs med flad hue, halvlång kjortel med bælte, handsker og komulesko. Med venstre hånd stikker han et spyd i munden på en drage, som ligger under ham, samtidig med at han træder på dens hale. Den løftede højre hånd er tom.

Foroven th. er *Skt. Laurentius*, skægløs og diakonklædt med amictus, alba og dalmatika med frynsekant samt komulesko. I venstre hånd har han en opslået bog, mens den nu tomme højre hånd må have holdt hans *†*attribut, en rist. Nederst th. er *Skt. Mauritius*, med kort hår og skæg, flad hue, rustning med godronneret brystplade, kappe med bred krave og komulesko. I venstre hånd holder han en fane, mens højre hånd er tom.

Sidefløjenes 12 *apostelfigurer* (fig. 27–30), 59–60 cm høje, står som helgenerne på profilerede,

femsidede konsoller. De har, hvor intet andet er nævnt, halvlångt hår og fuldskæg, og de er klædt i lange kjortler og kapper og har bare fødder. I nordfløjens øverste felt (fig. 27) står: 1) *Peter*, med en enkelt hårlok på issen. Venstre hånd er skjult under kappen, mens han i højre hånd har holdt

Fig. 26. Skt. Olav. Detalje af altertavlens midtskab (s. 4511). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *St. Olaf. Detail of the altarpiece's central panel.*

Fig. 27-28. Apostle i altertavlens sidefløjenes øverste felter. 27. Nord: Peter, Johannes og Paulus (s. 4513). Syd: uidentificeret, Andreas og Jakob den Ældre (s. 4515). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Apostles on the top panels of the wings of the altarpiece. 27. North: Peter, John, and Paul. 28. South: unidentified, Andrew, and James the Great.*

Fig. 29-30. Apostle i altertavlens sidefløjenes nederste felter. 29. Nord: uidentificeret, Jakob den Yngre og uidentificeret (s. 4515). Syd: Judas Thaddæus, Matthias og Matthæus (s. 4515). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Apostles on the lower panels of the wings of the altarpiece. 29. North: unidentified, James the Less, and unidentified. 30. South: Jude, Matthias, and Matthew.*

sin $\dagger$ attribut (en nøgle). 2) *Johannes*, skæglos, med en kalk i venstre hånd og højre hånd i en vel-signende gestus. 3) *Paulus*, med skaldet isse. Han støtter med begge hænder et stort sværd ved venstre side. I nordfløjens nederste felt (fig. 29) er: 4) Uidentificeret, skæglos. Han holder en bog i venstre hånd, mens et nyere sværd i højre hånd har erstattet den oprindelige $\dagger$ attribut. 5) *Jakob den Yngre*, med en valkestok ved højre side, som han støtter med begge hænder. 6) Uidentificeret, med sko på fødderne og en bog i venstre hånd. Et nyere sværd i højre hånd har erstattet den oprindelige $\dagger$ attribut.

I sydføjens øverste felt (fig. 28) står: 7) Uidentificeret, med en bog i højre hånd og et nyere sværd i venstre, som har erstattet den oprindelige $\dagger$ attribut. 8) *Andreas*, med en bog med spænde i hænderne og sin attribut, et X-kors, bag ryggen. 9) *Jakob den Ældre*, med pilgrimshat og sko. Han har en åben bog i venstre hånd og et nyere sværd i højre. I sydføjens nederste felt (fig. 30) er: 10) *Judas Thaddæus*, med en åben bog i venstre hånd og en kølle i højre, som han støtter mod jorden foran sig. 11) Formentlig *Matthias*, med en stor økse, som han med begge hænder støtter mod jorden foran sig. 12) *Matthæus*, skæglos, præsteklædt i amictus, alba og casula samt sko. Han har et sværd i højre hånd og en åben bog i venstre.

Predellaen (fig. 31), 1901, rektangulær, 62×89 cm, har cirkelmedaljon og omløbende ramme med tovsnoning og kuglestav, imiterende tronstolens søjler, afbrudt af små, firbladede rosetter.

Staffering. Altertavlens nuværende fremtræden skyldes en staffering 1901, vistnok istandsat 1939 (jf. ndf.).¹⁰¹ Rammeværket er blåsort med forgyldte profiler. Fodfelternes rankeslyng og midtskabets hvælving er forgyldt, mens skabenes lofter, sider og fodfelternes baggrund er rød. Baggrundene i øvrigt er forgyldte med mørkebrunt rudemønster med firpas i skæringerne. Figurerne har lys karnation og gråt eller brunt hår med undtagelse af Skt. Mauritius, der i overensstemmelse med traditionen er vist som maurer med mørkebrun hud og sort hår og skæg. Klædedragterne er forgyldte med detaljer i rødt, blåt og hvidt, Kristi tornekrone er grøn, og kronerne forgyldte med røde og blå sten på Marias krone. Tronstolen er rød med blå og hvide detaljer, konsollerne under figurerne er røde med sort og hvid stribe, og klædestykkerne bag Maria og under hendes fødder er hvide. De sekundære fodbrædder under sidefløjenes nederste felter samt topstykket er sorte med forgyldt profil og indskrift i form af skriftsteder med forgyldt fraktur, på førstnævnte: »Herren er min Hyrde, mig skal intet fattes. Psl. 23.1.« (Sl. 23,1), på sidstnævnte: »Det er en troværdig Tale, vel værd at annammes, at Christus Jesus kom til Verden at giøre Syndere salige. 1 Tim. 1,15.« Predellaen er sortbejdset med et skriftsted med forgyldt fraktur: »Hvo som æder mit Kjød og drikker mit Blod Har evigt Liv, og jeg vil oprejse ham paa Den yderste Dag; thi mit Kjød er sandelig Mad, og mit Blod er sandelig Drikke. Joh. Evag. 6.54-55.« (Joh. 6,54-55); den

Fig. 31. Predella, 1901 (s. 4515). Foto Arnold Mikkelsen 2024. — *Predella*, 1901.

tovsnoede ramme er forgyldt med hvide, røde og blå kugler. I medaljonen er et Korslam med forgyldt glorie og fane, der står på en grund af grønt græs, hvorfra vokser en hvid lilje.

†*Stafferinger*. Den oprindelige staffering er stort set ukendt, men har uden tvivl omfattet rig forgyldning og farvede detaljer.¹⁰² Tavlen blev afrenset ved istandsættelsen 1842 (jf. ndf.) og derefter nymalet direkte på træet. Rammen og bagklædningerne var mørkeblå, skabenes lofter lysere blå og skabsforkanterne havde mørkegrå marmorering. Snitværket fik lys okkerfarve, og skulpturerne rig bemaling med dragter i forskellige schatteringer. På oversiden af venstre fløj er en signatur: »E.M. 1842«.⁹⁶

†*Indskrifter*. O. 1750 fandtes forklarende indskrifter på midtskabets figurer:¹⁴ 1) På Marias klæder: »Maria mater ora pro nobis« (Moder

Maria, bed for os). 2) På Kristi klæder (‘ved den ene side står en person, som har ligeledes tegnet på klæderne’): »Salvator mundi« (Verdens frelser). 3) På Gudfaders klæder var en ulæselig indskrift (‘ved den anden side står end en person, som og har et navn på sine klæder, men hvad det er, kan ej læses’).

†*Malerier*. På sidefløjenes bagsider har oprindeligt været malerier, hvis motiver ikke kendes. Enkelte, små fragmenter er bevaret på bagsiden af nordre fløj (fig. 32), mens søndre fløjs bagklædning som nævnt er fornyet.

Tilskrivning. Tavlen blev af V.Thorlacius-Ussing (1922) tilskrevet Claus Bergs værksted i Odense med det forbehold, at der måtte være tale om et værk udført tidligt i værkstedets eksistens (før 1513).¹⁰³ På baggrund af yderligere studier opgav Thorlacius-Ussing dog få år senere sin tilskrivning og konkluderede, at Jordløsetavlen ikke længere kunne sættes i ‘snævraste forbindelse med kunstneren (dvs. Claus Berg)’.¹⁰⁴ Senest har den tyske kunsthistoriker Jan Friedrich Richter (2007) henført tavlen til den såkaldte ‘Jordløse-Mester’, en uidentificeret billedskærer i et fynsk værksted under påvirkning fra Lübeck og med tilknytning til kredsen omkring Claus Berg; han daterede den samtidig til o. 1525.⁹⁵ Til samme mester tilskrives han bl.a. fire *helgenfigurer, som antagelig stammer fra en faltetavle fra o. 1525 i Nørre Broby Kirke (nu i Nationalmuseet) (s. 4038).¹⁰⁵ Richter peger endvidere på et himmelkroningsrelief fra en (†)altertavle fra Jakobi Kirke i Lübeck fra o. 1520 som et muligt forbillede for relieffet i Jordløse,¹⁰⁶ mens påvirkningen fra Claus Bergs værksted bl.a. spores i Kristusfigurens flettede tornekrone, der kun kendes fra dette værksted.¹⁰⁷

Ændringer og istandsættelser. Altertavlen er tidligst omtalt af biskop Jacob Madsen 1589: »Tafflen: de tuende Personer skulle sette Kronen paa Jomfrue Marie, Aposteler paa Vingerne«.⁴ Jacob Madsen knytter ingen kommentarer til tavlens udpræget katolske motiv, men det bemærkes i en indberetning fra 1743: »Dend merkeligste Antiquitet her i Sognet er Alter Tavlen i Jordløse Kirke, da dend er endnu ligesaa papistisch, som dend i de blindeste catolsche Tiider har været opsat. Derpaa staaer Marie Billedet, som crones af 2

Fig. 32. Fragmenter af †alttermaleri på bagsiden af altertavlens nordre sidefløj (s. 4516). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Fragments of †altarpainting on the back of the altarpiece's northern wing.*

Fig. 33. Indre set mod øst. Foto o. 1895. I Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. – *Interior looking east, c. 1895.*

gamle Billeder, bemerkende Faderen og Sønnen, omgivne af Helgenes Billeder». ¹⁰⁸

1842 blev altertavlen restaureret og malet, hvorefter den så 'pyntelig ud'; 1854 ønskede præsten dog, at den i stedet var blevet erstattet af en anden og mere protestantisk. ¹⁰⁹ Ved restaureringen blev sidefløjene fikseret, og tavlen fik tilføjet fire kannelerede halvsøjler, der indrammede sidefløjene, en predella med svejftet kontur og et udsavet, firdelt topstykke med stavværkskontur, kronet af en medaljon (jf. fig. 33). ¹¹⁰ Desuden blev de ældre farver afrenset og tavlen nymalet (jf. ovf.), og på predellaen anførtes et skriftsted med forgylt fraktur på sort bund (Sl. 95,6). Endelig opsattes panelvægge med sprossedøre til et præsteværelse bag alteret på hver side af den.

1880 noterede provstesynet ved provst Jeremias Wøldike, at altertavlen burde kasseres og en ny anskaffes; forinden skulle Nationalmuseet dog have mulighed for at undersøge, 'hvorvidt den måtte have nogen kunstværdi'. ¹¹¹ Hvis kirkeejeren ikke ville udskifte tavlen med et større alterbillede i passende ramme, skulle dens midterparti udfyldes med et 'bibelsk maleri af passende størrelse, hvis genstand helst skulle stå i forbindelse med nadveren, lidelseshistorien eller lignende, eller med et passende skulpturarbejde'. Ønsket om en ny altertavle blev støttet af biskop C. T. Engelstoft, ¹¹² men 1881 meddelte Kultusministeriet, at tavlen skulle blive stående uforandret. ¹¹³

1901 blev tavlen atter restaureret. Tilføjelserne fra 1842 blev fjernet, den nuværende predella og

Fig. 34. Altersæt, 1806, udført af Poul Jensen Theilgaard, Odense, skænket af Preben Bille-Brahe (s. 4518). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Communion set, 1806, made by Poul Jensen Theilgaard, Odense, donated by Preben Bille-Brahe.*

topstykket blev tilføjet, og tavlen fik sin nuværende staffing; sidstnævnte udførtes vistnok af firmaet C. Möllmann & Co.¹¹⁴ 1939 gennemførtes vistnok en istandsættelse af farverne ved maler Niels Lindberg, Nørre Broby, efter forslag af konservator Niels Termansen, der forinden havde undersøgt tavlen.¹¹⁵ Tavlen er senest istandsat 1975 efter forslag af Mogens Larsen.³⁷ Ved denne istandsættelse blev placeringen af de to nederste, højre apostle på højre sidefløj byttet om.

Fra kirken kendes mindst to *†sidealtertavler*. 1) Sandsynligvis senmiddelalderlig, med Skt. Jodokus og andre personer, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen (»S. Jost met sit Parti paa«).¹¹⁶ Tavlen var opsat i Skt. Jodokus' kapel på et alter, som biskoppen beordrede nedbrudt (jf. s. 4488). Den må antages at være fjernet fra kapellet, senest da det i første halvdel af 1700-tallet blev indrettet til gravkapel for ejerne af Damsbo (s. 4546).

2-3(?) To sandsynligvis senmiddelalderlige altertavler er omtalt af biskop Jacob Madsen 1589 (»2 Alterer oc Taffler paa«),⁴ og 1743 indberettede sognepræsten, at der »foruden Alter Tavlen

ere 2de andre af samme Art, en paa hver Siide af Coret«.¹¹⁷ Som nævnt ovenfor (s. 4488) kan den ene af disse tavler være identisk med nr. 1, mens det er uvist, hvem den anden tavle var viet til. Tavlerne omtales ikke siden, og de må være nedtaget senest ved istandsættelsen 1842.

Altersæt (fig. 34), 1806, udført af Poul Jensen Theilgaard, Odense, skænket af Preben Bille-Brahe. Den 21 cm høje kalk har cirkulær fod på fodplade med standkant, cylinderskaft med profilringe og flad, profileret knop samt bæger med udkraget munding. På fodens overside er graverede giverinitialer og årstal: »PBB 1806«, og på fodpladens underside er to mesterstempler.¹¹⁸ Den tilhørende disk, 13,5 cm i diameter, har graveret dobbeltlinje om fanen; under bunden er et stempel svarende til kalkens. Preben Bille-Brahe skænkede 1802 et næsten tilsvarende (†)altersæt til Vester Hæsing Kirke, hvoraf kun kalken er bevaret (s. 4383) og til Håstrup 1806 (s. 4587).

†*Altersæt*, 1515, omtalt i præsteindberetningen 1623-25, bestående af en forgyldt kalk og disk med indskrift på latin: »Calix Sancti Jodici

Fig. 35. Oblatæske, 1705, skænket af Christian Corfitz Rosenkrantz (s. 4519). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Wafer box, 1705, donated by Christian Corfitz Rosenkrantz.

in Jordløs. 1515» (Skt. Jodokus' kalk i Jordløse. 1515). På eller under kalkens fod var en sekundær indskrift på dansk, tilføjet 1536: »Denne kalck er købt fraa S. Jost vdj Jordløse, och hør nu thill Siøboe, Anno Domini MDXXXVI«. Præsten oplyste, at kalken endnu var i brug i kirken.¹¹⁹ Altersættet må oprindeligt være skænket til Skt. Jodokus' ðalter (s. 4518), hvorfra det ved reformationen blev købt af Sidsel Lange til Søbo, som lod kirken anvende det. Sættet blev stjålet under Karl Gustav-krigene 1657-60.⁸⁵

Oblatæske (fig. 35), 1705, skænket af Christian Corfitz Rosenkrantz til Damsbo. Æsken, 3,5 cm høj, 10,5 cm i diameter, kantes af perlestav og har på låget en stor, drevet roset med fligede blade. Under æskens bund er giverindskrift, årstal og vægtangivelse med skriveskrift: »Christian Corfidtz Rosencrandts Jordløse Kircke Anno 1705 W 13 L 2 q« (fig. 36). Æsken har ingen stempler; der kunne muligvis være tale om et tysk arbejde.¹²⁰

Sygekalk (fig. 37), 1906,¹²¹ 13 cm høj, med cirkulær fod i to afsæt, flad knop med fire rude-

Fig. 36. Giverindskrift, årstal og vægtangivelse under oblatæskens bund (s. 4519). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Donor's inscription, date and weight written on the underside of the wafer box.

bossen med graverede versaler: »INRI«, og bæger med mundingsprofil og graveret kløverbladskors på korpus. Under munden er to stempler: Københavns bymærke 1906 og guardejnmærke for Christian Frederik Heise. En tilhørende $\dagger$ disk er gået tabt.

$\dagger$ Sygesæt, o. 1862,⁹² bestående af kalk og disk i et futteral.

Alterkande, o. 1855,⁹² fra Bing & Grøndahl, af sort porcelæn med guld Kors. Kanden har et skår i foden. Den opbevares i præstegården.

Alterskål, 1904/05,⁹² fra Bing & Grøndahl, af sort porcelæn med guld Kors. I præstegården.

Alterstager (fig. 38), 1598, skænket af Margrethe Reventlow til Søbo, enke efter Erik Krabbe. De 49 cm høje stager har klokkeformet fod, balu-

Fig. 37. Sygekalk, 1906 (s. 4519). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chalice for the sick, 1906.*

Fig. 38. Alterstager, 1598, skænket af Margrethe Reventlow, enke efter Erik Krabbe (s. 4520). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Altar candlesticks, 1598, donated by Margrethe Reventlow, widow of Erik Krabbe.*

sterskaf med vaseled og dyb lysekål, der spejler foden. På foden er graverede våbenskjolde for Krabbe og Reventlow ledsaget af initialer »EKR« (Erik Krabbe) og »MRLSEK« (Margrethe Reventlow salig Erik Krabbes) samt årstallet for donationen »1598« (fig. 39). Et sæt næsten til-

Fig. 39. Våbenskjolde og initialer for Erik Krabbe og Margrethe Reventlow. Detalje af alterstage (s. 4520). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Arms and initials of Erik Krabbe and Margrethe Reventlow. Detail of altar candlestick.*

svarende stager findes i Sønder Omme (DK *Vejle* 2649).

Syvstage, 1900-tallets første halvdel, en forenklet kopi af den såkaldte Grundtvigsstage i Marmorkirken i København (DK *KbhBy* 5, 740). Stagen er 49 cm høj og har klokkeformet, profileret fod, balusterskaft med bladmanchet og fladbuede arme med kugleled og vaseformede lyseholdere. En tilsvarende stage findes i Svendborg Vor Frue (s. 341). Stagen står på alteret.

Bibel, udgivet i København 1876, ifølge håndskreven dedikation skænket af kammerherre, hofjægermester P. C. greve Bille-Brahe-Selby til Brahesminde til Jordløse Kirke 5. okt. 1893; endvidere stempel for sognepræst E. M. Buch. Bogen er indbundet i brunt skind med indskrift på forsiden med forgyldt fraktur: »Jordløse Kirke« og på ryggen med versaler: »Bibelen«. Opbevares i præstegården.

†*Alterbøger*. O. 1665 var kirkens alterbog, graduale og sangbog gamle og sonderrevne.⁸⁵ En ny alterbog blev indkøbt 1668.²⁸

**Røgelseskar* (fig. 40), 1400-tallet, fra området omkring Dinant ved Massfloden i Nederlandene, med skål af jern og låg af messing, 18,7 cm høj, skålens munding er 9 cm i diameter.¹²² Den ottekantede og fladbundede skål er korroderet, og foden mangler. Det ligeledes ottekantede låg, der rejser sig som en bygning i stærkt gennembrudt stavværksarbejde, har nederst en 'vindueszone' og derover en skrå tagflade. Det afsluttes af et tårn med rektangulære åbninger og kronet af et spir med en knækket øsken foroven. Om tårnets murkrone er en bort af små runde huller, som gentages nederst på spirets tagflade. Karret og låget har fire sæt øskner og tre jernstænger til ophængning.

Det lille, spinkle kar tilhører den mest udbredte type af røgelseskar i Vesteuropa i senmiddelalderen og er udført som serieproduktion med brug af skabeloner.¹²³ Et beslægtet *kar fra Ubberud Kirke findes i Museum Odense (DK *Odense* 2778).

Karret er skænket til Nationalmuseet 1875 af Preben Charles Bille-Brahe-Selby til Brahesminde (inv.nr. D1003) sammen med *relikvieæsken (s. 4509).¹²⁴ Det vides ikke, om det stammer fra Jordløse Kirke.

Fig. 40. *Røgelseskar, 1400-tallet (s. 4521). I NM. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Censer, 1400s.

†*Processionsstager*. To »Skarns lange Træ Stager«, antagelig senmiddelalderlige processionsstager, er omtalt af biskop Jacob Madsen 1589.¹²⁵ Stagerne fandtes ved hver side af alteret.

Messehagler. 1) (Fig. 41), antagelig 1901/02,⁹² af mørkviolet fløjlkantet med guldgalon og

Fig. 41. Messehagel nr. 1, antagelig 1901/02 (s. 4521). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chasuble no. 1, presumably 1901/02.*

med tilsvarende kors på ryggen. Rødt for. Hage- len blev fundet på kirkens loft og opbevares nu i præstegården.

2) 1991, tegnet af Alan Havsteen-Mikkelsen, grøn med gyldent for. På ryggen broderet kors dannet af grønne, bølgede linjer omgivet af gyldne luer, et Livstræ omgivet af lys.¹²⁶

†*Messehagler*. 1) Uvis datering, kun omtalt 1857, af sort fløj. ⁹² 2) 1842, skænket af Preben Bille-Brahe i forbindelse med istandsættelsen (s. 4499) sammen med †alterklæde nr. 3.⁴⁵ Af rødt silkefløj med guldkors.

To †*messeklodder* over koret er omtalt af biskop Jacob Madsen 1589. Den ene klokke var da muligvis udlånt til Jakob Brockenhuus til Damsbo (†1577).¹²⁷

Alterskranke (jf. fig. 19), 1842,¹²⁸ ombygget 1885, femsidet, bestående af slanke balustre med hals- ring under en profileret håndliste samt et profile- ret knæfald med rundstav foroven. Balustrene er lysegrå med forgyldte detaljer, håndlisten er lake- ret og knæfaldet mørkegråt med løse hynder af

lyserødt skind. Skranken, der oprindeligt var tresi- det og strakte sig til alteret (jf. fig. 12c), blev 1885 rykket frem og ændret til sin nuværende opstilling med afskårne hjørner (jf. fig. 14d).⁶⁶ O. 1900 var balustrene sortmalede; 1918 blev de malet med lysere farve.⁴⁴ 1930 monteredes hylde til særkal- ke,²⁵ og håndlisten blev fornyet 1971–72.³⁷

†*Alterskranke*, uvis datering; omtalt 1838, da knæfaldets læderpolstring skylle fornys.¹²⁹

Døbefonte. 1) (Fig. 42), 1842,¹²⁸ af keramik (‘brændt ler’), 95 cm høj, i nyklassicistisk stil. Den sekskantede font har karnisprofileret fod og glat skaft; ved overgangen mellem foden og skaftet og mellem skaftet og kummen er bånd med egeløv i lavt relief. Kummen har smalle tunger på under- siden samt hulkelfprofil; i oversiden er en cirkulær fordybning til dåbsfadet. Fonten er malet grågrøn med lysegrå, mørkegrå og forgyldte detaljer. Den stod i nordsiden af skibets første fag til 1971 og er nu hensat på loftet.

Fig. 42. Døbefont nr. 1, 1842 (s. 4522). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Font no. 1, 1842.*

Fig. 43. Kapellets indre set mod nord med døbefont nr. 2, 1971/72 (s. 4523). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chapel interior looking north with font no. 2, 1971/72.*

2) (Jf. fig. 43 og 48), 1971/72, tegnet af Lars Mindedal,³⁷ muret og hvidkalket, 88 cm høj, med ottekantet fod, skaft og kumme. Fonten står i nordsiden af skibets første fag.

†*Døbefont*, antagelig romansk, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen. Den stod da i nordkapellet.

Dåbsfad (fig. 44), o. 1550, antagelig fremstillet i Nürnberg. Fadet, der måler 60 cm i diameter, er

Fig. 44. Dåbsfad, o. 1550 (s. 4523). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Baptismal dish, c. 1550.*

noget udpudset. I bunden er en cirkelmedaljon med en drevet fremstilling af Syndefaldet, hvor Adam og Eva står ved Kundskabens træ, der er omslynget af slangen. Omkring det centrale motiv er et bredt bånd med majuskler,¹³⁰ og derom et smalt bånd med rundede versaler.¹³¹ I begge tilfælde er der tale om gentagne sentenser af bogstaver, og de skal formentlig blot opfattes som et rent dekorativt element.¹³² Nærmest de lodrette sider er en bred bort i drevet arbejde med blad-ranker med krydsende stilke og småblomster, gentaget fem gange, og adskilt af bukler. På fanen er to borter med stemplede kors (inderst) og blade. Endvidere et sekundært bomærke (fig. 45) samt et ligeledes sekundært hul, formentlig til ophæng. Et næsten tilsvarende dåbsfad findes i Nørre Snede (DK Århus 4235), og nært beslægtet er også fadet i Sønder Årlev (DK Århus 1557). Det er uvist, hvornår fadet er kommet til kirken; det omtales første gang i 1830'erne, da det var utæt.³⁴

Dåbskander. 1) (Fig. 46), 1884,²¹ anskaffet fra kandestøber Arendal Christensen Høy, Kø-

benhavn. Af tin, 24 cm høj, med cirkulær fod, keglestubformet korpus, der er afrundet mod foden og skrå hals med svejftet munding. Låget har kugleformet knop, og hanken har en cirkelformet udvidelse foroven. På korpus er indskrift med graveret skriveskrift: »Jordløse kirke 1884«,

Fig. 45. Bomærke. Detalje af dåbsfad (s. 4523). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Trademark. Detail of baptismal dish.*

Fig. 46. Dåbskande nr. 1, 1884, udført hos kandestøber Arendal Christensen Høy (s. 4524). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Baptismal jug no. 1, 1884, made at the workshop of the pewterer Arendal Christensen Høy.*

og under bunden er et mesterstempel.¹³³ Tilsvarende kander findes i talrige kirker, bl.a. Heden (3828).¹³⁴

2) 2020, udført hos T. Fredberg, af messing, 30 cm høj, med rund fod, pæreformet korpus, bred tud og svungen hank. På korpus er graveret indskrift med skriveskrift: »Jordløse Kirke 2020«, og under bunden er et stempel for T. Fredberg.

†Dåbskande, o. 1850, af blik.⁹²

Prædikestol (fig. 47), 1842,⁴⁵ fritstående. Kurven er ottekantet med seks fyldingsfag mod kirkerummet og et glat fag mod væggen; en fyldingslåge for opgangen udgør det ottende fag. På hjørnerne er syvkoblede trekvartsøjler med kannelerede kapitæler og konkave baser hvorunder hængedråber, og oventil afsluttes kurven af en profileret håndliste, hvortil er fastgjort en stavværksornamenteret bogstol. Kurven hviler på en ottekantet sokkel af fyldingspanel, udført 1972 efter forslag af Lars Mindedal,⁸¹ og opgangen er en ligeløbstrappe med balustergelænder svarende til alterskranken og flankeret af retkantede mæg-

lere med flad afdækning. Prædikestolen er malet i grå og gråbrune farver med forgyldte detaljer. Indvendig er kurven brunviolet, og trappens trin står i blankt træ.

Oprindeligt havde kurvens fyldingsfelter arkaeudsmykning i nygotisk stil dannet af påsatt lister (jf. fig. 17 og 23). Formentlig o. 1930 blev listerne fjernet og prædikestolen malet i mørke farver med lyse søjler; i et af storfelterne var et Kristusmonogram ledsaget af alfa og omega, i det tilstødende felt et skriftsted (Matt. 13.9), anført med lyse versaler.¹³⁵

Fig. 47. Prædikestol, 1842 (s. 4525). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Pulpit, 1842.*

Fig. 48. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Interior looking west.*

Prædikestolen blev oprindeligt opstillet i sydsiden i skibets første fag med opgangen som kvartsvingstrappe (jf. fig. 12c og 14d). Formentlig o. 1930 blev den flyttet lidt mod nordvest og trappen ændret til ligeløb, og 1971–72 blev den rykket lidt ud fra væggen og anbragt på en ny, lidt lavere sokkel samt malet (jf. fig. 48).¹³⁶

†*Prædikestol*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen: »Prædikestolen tuert offuer for Choret«, dvs. en *lektorieprædikestol* opsat foran korbuen. Det vides ikke, hvornår den blev taget ned; det er dog senest sket ved istandsættelsen 1842.¹³⁷ I årene o. 1830 nævnes, at nogle stykker, der var faldet af prædikestolen, skulle sættes fast igen;³⁴ der kan være tale om denne eller en i øvrigt ukendt tefterfølger.

Stolestader (jf. fig. 18, 43 og 48), 1901.²¹ De 123 cm høje fyldingsgavle har udsparet spidsbue og

afsluttes foroven af et pyramideafdækning. Armstøtten er svejftet, og ryglænene har tværrektangulære, profilerede fyldinger. Ved muren hviler sæderne på en rem. Hver stolerække indledes af et forpanel med spidsbuede udspæringer under en profileret håndliste. Stolene er malet i dæmpede røde, brunviolette, grønne og grå farver med en forgyldt profil på gavlen. De var tidligere brune med sorte fyldinger med forgyldt profil og lysegrå afdækning. I skibet står 14 stole i sydsiden og 13 i nordsiden, og i nordkapellet står to rækker med ti stole i hver. 1971–72 blev sæderne øget i bredden.³⁷

†*Stolestader*. 1) Antagelig o. 1600, tidligst omtalt 1671, da de var ganske 'ruinerede, forfaldne og mestendels sønder'. Der blev indgået kontrakt med en snedker om at reparere dem og desuden lave otte nye stole for 60 mk. Til arbejdet anvend-

tes 32 gotlandske fyrrebrædder, som blev hentet i Faaborg og kostede 42 mark, og smeden udførte søm og små jernankre til dem.¹³⁸

I årene o. 1830 skulle nogle af stolene repareres og dørene til flere af dem forsynes med nye hængsler.¹³⁹ Stolestaderne var opstillet i skibet og tårnrummet; de blev taget ned 1842.¹⁸ Tidligere havde beboerne i Strandby desuden haft stolestadepladser i nordkapellet, som i første halvdel af 1700-tallet blev indrettet til gravkapel for ejerne af Damsbo (jf. s. 4488 og 4546).¹⁴⁰

2) (Jf. fig. 12c og 33), 1842, opstillet i skibet og kapellet.¹⁴¹ Stolene havde glatte endegavle med flad afdækning og var lukket med fyldingslåger. De var oprindeligt malet med perlefarve;²⁰ i anden halvdel af århundredet blev de malet med lys egetræsådring og nummereret med sorte cifre. Nedtaget 1901.

Præstestol, antagelig o. 1850,⁹² en armstol med svejftet kopstykke og tværstiver, svungne armlæn og forben samt lige bagben. Stolen er gråmalet og sædet er polstret med nyere, lyserødt skind. En tilsvarende stol findes i Håstrup (s. 4593) Den står i korets nordøsthjørne.

Fig. 49. Degnestol, 1842 (s. 4527). Foto Arnold Mikelsen 2024. – *Parish clerk's chair, 1842.*

†*Præstestol*, omtalt 1828, da den skulle fastgøres; formentlig en lukket opbygning i korets nordside.⁷⁵

Degnestol (fig. 49), 1842,⁴⁵ af fyldingspanel, bestående af et forpanel, to gavle og et femsided bagpanel, alle med spidsbuefelter, og hvilende på et trægulv. Mellem forgavlene er et skråtstillet pultbræt hvorunder hylde. Sædet er svejftet. Stolen er brunmalet med sorte fyldinger med forgyldt profil, og pultbrættet og bagpanelets håndliste er lysegråt. Indvendig er stolen gråbrun. Stolen stod i sydsiden af skibets første fag (jf. fig. 33). Nu hensat på loftet.

Stol til organisten, 1895/96,⁹² en armstol af brunlakeret træ. Sæde og ryg er polstret med rødt damask med hvidt mønster. På orgelpulpituret.

†*Brudebænk*, tidligst omtalt 1857, kasseret som ubrugelig 1871.⁹²

†*Herskabsstole*, muligvis 1842(?). Stolene, der vistnok anes forrest i stolestaderækkerne på fig. 33, er kun omtalt o. 1854 som 'Grevens Kirkestole'. De må være nedtaget senest 1901.²⁰

14 *løse stole*, nyere, af eg med flettet sæde, er opstillet i skibets første fag og i tårnrummet.

Pengebøsser. 1) (Fig. 50), o. 1850,¹⁴² af jernblik, 36 cm høj, med buet overside med pengetragt. Forsidens låge er lukket med to bånd med overfaldslukke; kun én hængelås er bevaret. Bøssen er grønmalet med røde bånd¹⁴³ og opsat på den bageste stolegavl i sydsiden.

2-3) 1904,¹⁴⁴ af messing, 15 cm høje, koniske med let kuplet overfaldslåg med pengerrille. Bøsserne er opsat på hver side af udgangen til tårnet.

Pengetavle (fig. 51), 1800-tallets første halvdel, af træ, 47×15 cm, 12 cm høj, med rundbuet rygbræt, profileret dækplade og drejet skaft afsluttet med en knop. Tavlen er sortmalet. Den er tidligst omtalt 1857 sammen med en tilsvarende *†pengetavle*¹⁴⁵ og opbevares nu i præstegården.

Dørfløje. *Udvendige*. 1) O. 1883/84,⁶⁶ af støbejern, to gitterlåger bestående af runde tremmer afsluttet af korsblomster i rammeværk med flade skræstivere og roset i skæringspunktet. Lågerne er sortmalede med sølvfarvede korsblomster. De er indsat i indgangen i tårnrummets vestvæg inden for nr. 2.

Fig. 50. Pengebøsse nr. 1, o. 1850 (s. 4527). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Money box no. 1, c. 1850.

2) 1995-96,¹⁴⁶ dobbeltfløj, udført som en kopi af $\dagger$ dørfløj nr. 4. Hver fløj har tre rudestillede diamantfyldinger med pyramidebosser i sviklerne samt dørgebre af messing. Fløjene er indsat i gerigt fra 1888 med halvsøjler og profileret overligger hvorover et spidsbuet sprossevindue med træramme.¹⁴⁷ Udvendig malet i to grønne farver, indvendig i to grå. I tårnets vestvæg.

3) Nyere, fladbuet enkeltfløj med påsatte fyldingsfelter. Gråmalet med sorte gangjern og låseblik. I trappehuset.

Indvendig. (Jf. fig. 52), antagelig 1899/1901, dobbeltfløj med 2×5 fyldinger på hver fløj samt messinggreb. Ydersiden er malet i to grå farver, indersiden er hvid. Fløjene er indsat mellem skibet og tårnet; over dem er i tårnrummet en spidsbuet ramme, der svarer til vinduesrammen over hovedindgangen (udvendig dørfløj nr. 2).

$\dagger$ Dørfløje. 1) Senmiddelalderlig, sandsynligvis 1460 (jf. indskrift). Døren var beslået med minuskler af jern ('gamle jernbogstaver'),¹⁴ som tilsammen dannede en indskrift, her gengivet efter *Langebeks excerpter*: »Anno Domini 1460 Pax huic

Domui et omnibus habitantibus in ea. Domus mea Domus orationis vocabit(ur). Henricus Petrus« (I det Herrens år 1460. Fred være med dette hus og alle, der bor i det. Mit hus skal kaldes et bedehus (Matt. 21,13). Henrik Pedersen).¹⁴⁸

Dateringen 1460 placerer døren blandt de ældste af de kendte jernbundne døre på Fyn, der som hovedregel skriver sig fra årtierne o. 1500.¹⁴⁹ Henrik Petersen er antagelig navnet på smeden.¹⁵⁰

Døren var endnu i kirken i begyndelsen af 1800-tallet, hvor præsten lovede at indsende afskrifter af indskrifter på gravsten og kirkedøre i Jordløse og Håstrup til Oldsagskommissionen.¹⁵¹ Den er sandsynligvis fjernet ved istandsættelsen 1842 (jf. nr. 2).

2-3) 1842 blev indgangen flyttet fra $\dagger$ våbenhuset til tårnet, og der anskaffedes 'nye og smukke' indgangsdøre.⁴⁵

4-5) 1888,⁶⁸ henholdsvis i tårnet, svarende til den nuværende indgangsdør, og i trappehuset (jf. fig. 12f-g).

Orgelpulpituret (jf. fig. 52), 1842, hviler på to søjler med affasede hjørner og profilkapitæler fortil og på en profileret konsol i hver side. Brystningspanelet har fyldinger med spidsbuede arkader over et postament med tandsnit, og det afsluttes af en profileret håndliste. Opgangen er en kvartsvingstrappe med balustergelænder i skibets nordvesthjørne. Pulpituret er malet i grå farver med forgylde profiler, trappen er hvidmalet. Det er opsat foran skibets vestvæg.

Fig. 51. Pengetavle, 1800-tallets første halvdel (s. 4527). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Collection tray, first half of the 1800s.

Fig. 52. Orgelpulpitur, 1842, og orgel, o. 1867, med facade antagelig fra 1842 (s. 4528–29). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Organ gallery, 1842, and organ, c. 1867, with casing presumably from 1842.*

†*Orgelpulpitur*, antagelig opført 1812 til kirkens *†orgel*. Pulpituret var opsat ved nordvæggen over for indgangen fra *†våbenhuset*. Det blev nedbrudt 1842.¹⁵²

Orgel (jf. fig. 52), o. 1867, med fem stemmer, ét manual. Bygget af J. A. Demant, Aarhus, med genbrug af pibemateriale, bælge og orgelhus fra kirkens *†orgel* (ndf.). Dispositionen skulle iflg. overslag være: Fugara 8',¹⁵³ Tectus 8', Principal 8' (diskant), Octav 4', Flöite 4'. Manualomfang: C-f³. Muligvis fik orglet fra starten tilføjet en sjette stemme: Bordun 16', for registret består for en stor del af genbrugspiber fra *†orglet*.¹⁵⁴ O. 1900 blev orglet ombygget af Fr. Nielsen, Aarhus, og 1958 af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby og Horsens. Disposition 1958: Bordun 16', Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Fløjte 4', Oktav 2'. 2002 udvidet med pedalklaviatur (C–d¹), pedalkobling

og en syvende stemme: Subbas 16'. *Orgelfacaden*, antagelig 1842, genanvendt fra det foregående *†orgel*, i nygotisk stil, har pibefelt i spidsbuet ramme flankeret af smalle sidestykker og fialer kronet af korsblomster. Den er malet i grå farver med forgyldte detaljer. Orglet er opstillet på orgelpulpituret i vest med østvendt facade og sydvendt spillebord.

†*Orgel*. O. 1658, bygget til Horne Kirke af ukendt mester.¹⁵⁵ Ombygget og flyttet til Jordløse i 1812, idet vindlade, piber og bælge blev genanvendt. Disposition, optegnet af P. U. F. Demant 1852: Gedact 8', Principal 4', Nasat 3', Octav 2', Quinte 1½'.¹⁵⁶ Orglet havde kort oktav i bassen og var givetvis stemt i kortone.¹⁵⁷ Dette og andre utilfredsstillende forhold gjorde organist S. Frederiksen 1852 opmærksom på: »Orgelet er i den usleste Forfatning, som tænkes kand, og det har

mangen Gang undret mig, at det ikke midt under Gudstjenesten er blevet aldeles ubrugeligt (...) Bælgen er sprukken saa at endeel Luft trænger sig igiennem, hvorved forarsages en fæl Spektakkel(...) den er i en saadan Forfatning, at det bliver en Nødvendighed, der kommer en ny Bælg i, som ogsaa af Demant er foreslaaet; 4 Halvtoner mangle aldeles i Bassen (...); det stemmer aldeles ikke, staaer tilmed efter min Formening for høit, og Tonerne ere saa skrigende og skjærende, at man bedre kan kalde det umbriske Hyl end Musik; Tangenterne ligge ikke fast og sikkert, og en Enkelt bliver undertiden liggende nede, hvorved forarsages Disharmoni«. ¹⁵⁸ O. 1852 blev orglet renoveret af P. U. F. Demant, som udskiftede bælgene og muligvis omdisponerede det. ¹⁵⁹ Orglet stod oprindeligt på et $\dagger$ pulpitur på nordvæggen over for indgangen fra $\dagger$ våbenhuset, men blev 1842 flyttet til det nye pulpitur i vestenden. ²⁰

Salmenummertavler. 1) Antagelig o. 1850, seks tavler af sortmalet træ, 99×68 cm, til skydenumre (jf. fig. 17 og 33). ¹⁶⁰ Tavlerne har sekundær indskrift med hvid antikva: »Før Prædiken« og »Efter Prædiken«; oprindeligt stod indskriften med fraktur. Tavlerne er hensat på loftet.

2) O. 1950, fire tavler af blankt træ med stifter til hængecifre. Tavlerne er hensat på loftet, og cifrene af messingblik hænger nu direkte på stifter i væggene (jf. fig. 18).

Fig. 53. Kirkestævnetavle, o. 1850 (s. 4530). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Parish meeting board, c. 1850.

Kirkestævnetavle (fig. 53), o. 1850, ⁹² 25×39 cm, øget i bredden i begge sider. Sortmalet med indskrift med gullig skriveskrift: »Sognestevne«. Tavlen opbevares på loftet.

Malerier. 1-2) O. 1850, *Troen* og *Håbet*, skænket og vel også malet af 'maler Holm' som kopier efter C. W. Eckersbergs ($\dagger$)altermalerier til Nyborg Vor Frue 1833-34 (s. 960). ¹⁶¹ Olie på lærred, 114×53 cm (lysmål 106×45 cm), i rammer af forgyldt træ. Begge figurer er vist som unge kvinder. *Troen* (fig. 54), med lysebrunt hovedklæde, hvid kjortel og rød kappe, står på et flisegulv med et krucifiks i højre hånd og en åben bog i venstre. Sort baggrund. *Håbet* (fig. 55), med langt, gyldent hår, klædt i grøn kjole med blottede arme og bånd i livet, står foran en brænding med venstre hånd på brystet og højre hånd på et anker. Sort baggrund. Malerierne er tidligst omtalt 1857. ⁹² 1884 skulle de ferniseres og rammerne opforgyldes. ⁶⁸

Malerierne hang på korets nordvæg på hver sin side af mindetavle nr. 1. De er nu i præstegården.

Lysekroner. 1) (Fig. 56), barokkopi, skænket 1935 af Preben Skou, Damsbo. ²⁵ Den store krone har 3×8 s-slyngede og fligede arme, der hver bærer to blus, og over disse er otte små pyntearme med refleksblomster. Armene udgår fra et balusterskaf, der forneden afsluttes af en hængekugle med midterprofil og langstrakt, profileret knop, foroven af en tunget manchete. Kronen, der tidligere skal have hængt på Hvedholm, ²⁴ hænger i skibets første fag i en sort jernkæde med forgyldte kugler (jf. fig. 48).

2) (Jf. fig. 18), 2021/22, ¹⁶² barokkopi med 2×8 s-svungne arme med delfinled og balusterskaf, der forneden afsluttes af en flad hængekugle hvorunder et løvehoved med bladornamenteret ring i flaben og foroven af en flakt ørn samt en ring til ophæng. Kronen hænger i tredje fag i ophæng som nr. 1.

$\dagger$ *Lysekrone* (jf. fig. 17 og 33), omtalt 1857, ⁹² barokkrone af messing med s-svungne arme samt balusterskaf afsluttet af en stor hængekugle med profileret knop og kronet af en flakt ørn. Kronen hang i en jernstang med kugler i skibets første fag.

Fig. 54-55. Malerier nr. 1-2, kopier efter C. W. Eckersberg, udført af maler Holm o. 1850 (s. 4530). 54. Troen. 55. Håbet. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Paintings nos. 1-2, copies after C. W. Eckersberg, painted by the painter Holm, c. 1850. 54. Faith. 55. Hope.*

18 *lampetter* (jf. fig. 18), 1971/72, tegnet af Rolf Graae,³⁷ af typen klaselampet med seks blus, er opsat på væggene.

Kirkeskib (fig. 57), »Haabet«, 1935, bygget af Johs. Petersen, Faaborg, skænket af gårdejer Lars Bæk og hustru Marie.¹⁶³ Stor, tremastet fuldrigger med hvidt skrog, sort vandlinje og bronzefar-

vet bund. Navnet er anført med forgyldte versaler på sort bund agter samt på hver side af stævnen. Istandsæt 1977. Skibet hænger i nordkapellet i sort jernkæde med forgyldte kugler (jf. fig. 43).

†*Ligbåre*, 1600- eller 1700-tallet, kasseret som ubrugelig 1870 med bemærkning om, at den var anskaffet 'i en meget fjern tid'.⁹²

Fig. 56. Lysekrone nr. 1, skænket 1935 af Preben Skou, Damsbo (s. 4530). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chandelier no. 1, donated in 1935 by Preben Skou, Damsbo.*

Jordpåkastelsesspade (fig. 58), antagelig o. 1850,⁹² 78 cm lang, med drejet skaft af blank eg og fir-kantet blad af sortmalet jern.

Klokker. 1) (Fig. 59), 1773, støbt af M. C. Troschell, København, og skænket af Preben Brahe. 108 cm i diameter. Om halsen støberindskrift på latin med versaler mellem rammelister og blad-borter: »Soli Deo Gloria me fecit M. C. Troschell Copenhagen anno 1773« (Gud alene æren. Mig gjorde M. C. Troschell, København, år 1773), og på legemet en giverindskrift: »Preben Brahe 1773«.

Ved overgangen til slagkanten er dobbeltlister. Klokker fra M. C. Troschell findes i bl.a. Nørre Broby (1761, s. 4065) og Rudkøbing (1778, s. 1459). Klokken hænger i sydsiden i en slyngebom fra o. 1850 (jf. s. 4504).³⁷

2) (Fig. 60), 1857, støbt af M. P. Allerup, Odense, bekostet af Preben Bille-Brahe. 68 cm i diameter. Om halsen er giverindskrift med versaler mellem rundstave: »Aar 1857 har Grevskabet Brahesminde besidder ladet denne kirkeklokke omstøbe«. Over indskriften er en mæanderbort, og under den en

Fig. 57. »Haabet« Kirkeskib, 1935, bygget af Johs. Petersen, Faaborg, skænket af gård-ejer Lars Bæk og hustru Marie (s. 4531). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *»Haabet«, church ship, 1935, built by Johs. Petersen, Faaborg, donated by the farm owner Lars Bæk and his wife Marie.*

bladbort. På legemet er støberindskrift: »Støbt af M. P. Allerup Odense«. Klokken hænger i nordsiden i en antagelig samtidig slyngebom (jf. s. 4504).

†*Klokker.* 1) Ved klokkeskatten 1528 måtte kirken aflevere en klokke på 368 kg.¹⁶⁴

2) 1526, sandsynligvis støbt af Oluf Kegge. Klokken, der er beskrevet i præsteindberetningen o. 1750, havde indskrift på latin med 'gammel-

dags bogstaver', dvs. minuskler (fig. 61): »A(nn) o domini MdXXVi Ihesus Maria Anna Maria mater gratie mater misericordie tu nos ab hoste [...]« (I det Herrens år 1526. Jesus, Maria, Anna, Maria, nådens moder, barmhjertighedens moder, [...] os fra (eller mod) fjenden).¹⁶⁵ Som skilletegn var ligearmede kors, tre støbermærker og muligvis et møntaftryk. Der er bevaret klokker fra

Fig. 58. Jordpåkastelssespade, o. 1850 (s. 4532). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Funeral shovel, c. 1850.*

Fig. 59–60. Klokker (s. 4533). 59. Nr. 1, 1773, støbt af M. C. Troschell, København, bekostet af Preben Brahe. 60. Nr. 2, 1857, støbt af M. P. Allerup, Odense, bekostet af Preben Bille-Brahe. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Bells. 59. No. 1, 1773, cast by M. C. Troschell, Copenhagen, paid for by Preben Brahe. 60. No. 2, 1857, cast by M. P. Allerup, Odense, paid for by Preben Bille-Brahe.

Oluf Kegge i en række sjællandske kirker samt i Nyborg Vor Frue (1523, s. 1046) og Gislev (1523, Gudme Hrd.).¹⁶⁶ Klokken, der var kirkens største og endnu o. 1750 hang i tårnet, er antagelig omstøbt til den nuværende klokke nr. 1.

3) Uvis datering, omtalt af biskop Jacob Madssen 1589 sammen med nr. 2.⁴ Klokken må være omstøbt til nr. 4.

4) O. 1700, støbt af Friderich Holtzmann, København (virkeår 1697–1726).¹⁶⁷ Klokken, der var kirkens mindste, bar støberindskrift på latin: »Me fecit Friderich Holtzman Hafniæ Gloria in Excelsis Deo« (Mig gjorde Friderich Holtzmann, København. Ære være Gud i det høje).¹⁶⁸ Formentlig omstøbt til klokke nr. 2.

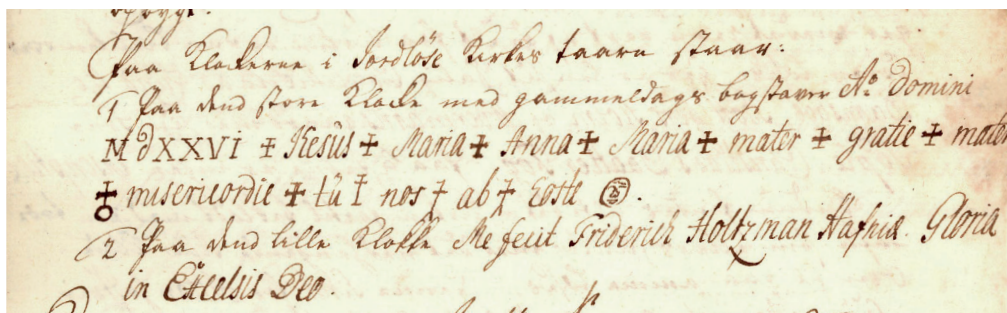

Fig. 61. Indskrift på klokke nr. 2 (s. 4533). I RAO. – Inscription on bell no. 2.

GRAVMINDER

Kirken rummer en mindetavle fra 1597 over de af slægten Reventlow, som er begravet i kirken, to nyere mindetavler fra 1800-tallet og tre gravsten fra 1500-tallet. I koret var en $\dagger$ gravkrypt, antagelig indrettet o. 1535 og benyttet af ejerne af Søbo. Nordkapellet blev i første halvdel af 1700-tallet indrettet til $\dagger$ gravkapel for ejerne af Damsbo.

Mindetavler. 1) (Fig. 63), 1597, over de i kirken gravlagte Reventlower: Anders Reventthlow (Reventlow) til Søbo, »blef slagen for Assens af rigens fiender, i grefve Christofers fiede[!] aar 1535«, og hustru Sidssel (Sidsel) Lange, $\dagger$ 1553 på Søbo, samt »begge deris kiere bør(n), so(m) ere«, ¹⁶⁹ Jacob Reventhlow (Jakob Reventlow) til Søbo, som var i kancelliet, $\dagger$ 1564 i København i kong Frederik II's tjeneste, og Knvd Reventhlow (Knud Reventlow) til Søbo, kongelig majestæts kaptajn, $\dagger$ 28. juli 1566 (»drvcknit S. Olvsnat vnder Gvlla(n)d met mange flere af adelen«), samt Neils Reventhlow (Niels Reventlow), $\dagger$ »vdi sin vngdom«, jomfru Beritthe Reve(n)thlow (Birte Reventlow), $\dagger$ 1564 på Steensgård, jomfru Anne Reventhlow (Reventlow), som besad Søbo i 21 år, $\dagger$ (15)88 sammesteds, jomfru Iehanne Reventhlow (Johanne Reventlow) $\dagger$ »y si(n) v(n)gdo(m)«, jomfru Elline Reve(n)thlow (Ellen Reventlow), $\dagger$ »vdi sin v(n)gdom«, Anders

Holck, som var i Frederik II's tjeneste, $\dagger$ 1595 i Svendborg, og Thygge (Tyge) Krabbe, $\dagger$ »hos hans mormoder i sit 4 aar anno 1547«. »Disse forne (Vndertage(n) salig Knvd Reve(n)thlow, som blef begravven paa Gvlland) ligger her v(n) der den(n)e steen, som e(rlig) W(elbyrdig) frve Sidssel Lange til Søbo lod bekoste ar (15)35« (jf. gravsten nr. 1 ndf.). Mindetavlen blev bekostet af søstre Margrethe og Magdalene Reventlow til minde om deres forældre, søskende og børn: »E(rlig) W(elbyrdig) frve Margrete s(alig) her Erick Krabbis, oc e(rlig) w(elbyrdig) frve Magdalene s(alig) Hendrick Holckis, de sidste af di Reventhlower beege til Søbo, lod den(n)e steen vdhvgge oc opsette til en ami(n)delsse efter deris s(alig) fader oc moder, sydske ne oc bør(n), som her forskrefne staar. Gvd gifve den(n)em m(ed) alle at fi(n)dis i him(m)erigis glæde oc herlighed, oc der tilsammen at beholde ære(n)s krone til evig tid ammen«. ¹⁷⁰

Lysegrå kalksten, 208×112 cm, signeret af den såkaldte 'Odensemonogrammist' (jf. ndf.). Alle indskrifter er med fordybede versaler, til dels sammenskrevne, og med mange abbreviationer. Det store skriftfelt indrammes af rulleværk og kronen af et krucifiks med et banner med »INRI« foroven. Korset flankeres af stifternes våbenskjolde (Reventlow og Lange) gentaget to gange hvorover skriftbånd, tv. »F(ru) Margrete Reventhlow f(ædrene) oc m(ødrene)«, th. »F(ru) Magdalene Reventhlow f(ædrene) oc m(ødrene)«. Nederst på skriftfeltets ramme er daterende indskrift: »Anno 1597 blef denne steen fvldkommen«, efterfulgt af stenhuggerens signatur, et 'N' med en vandret tværstreg (fig. 62).

Stenen er af Chr. Axel Jensen tilskrevet 'Odensemonogrammist' (Jørgen Stenhugger?), fra hvis hånd kendes 18 sten, hvoraf halvdelen bærer signaturen. ¹⁷¹ Blandt disse er en næsten tilsvarende mindetavle i Soderup Kirke over Erik Krabbe ($\dagger$ 1564, 2° g.m. Margrethe Reventlow), dateret 1596 (DK Holbæk 294). Tavlen er indmuret i korets nordvæg (jf. fig. 19), efter alt at dømme dens oprindelige plads. ¹⁴

2) (Fig. 64), o. 1845, over Thomas Barfoed, sognepræst, $\star$ 1780, $\dagger$ 1845, »og hans to forudgangne hustruer'. Efter personalia et skriftsted (1 Mos.

Fig. 62. 'Odensemonogrammistens' signatur på mindetavle nr. 1 (s. 4535). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – Signature of 'Odensemonogrammist' on memorial tablet no. 1.

Fig. 63. Mindetavle nr. 1, 1597, over de af slægten Reventlow, der er begravet i kirken, signeret af 'Odensemonogrammisten' og bekostet af søstrene Margrethe og Magdalene Reventlow (s. 4535). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Memorial tablet no. 1, 1597, of those of the Reventlow family who are buried at the church, signed by 'Odensemonogrammisten' and paid for by the sisters Margrethe and Magdalene Reventlow.

Fig. 64. Mindetavle nr. 2, o. 1845, over sognepræst Thomas Barfoed (†1845) (s. 4535). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Memorial tablet no. 2, c. 1845, of the parson Thomas Barfoed (†1845).*

48,21). En sekundær indskrift nederst oplyser, at tavlen er flyttet fra kirkegården 1899; den må altså oprindeligt have indgået i et (†)kirkegårdsmonument.

Tavle af lysegråt marmor, 57×52 cm, med indskrift med fordybede, forgyldte versaler. Indmuret i tårnrummets østvæg syd for døren.

3) (Fig. 65), slutningen af 1800-tallet, over to soldater fra Jordløse, »som maatte offre liv og blod for fedrelandet i Danmarks tvende krige»: Hans Petersen, 1. forstærkningsjægerkorps, faldet 25. juli 1850 i slaget ved Isted (†10. aug. 1850), og Jørgen Jørgensen ved 17. regiment, faldet 18. april 1864 ved Dybbøl (†27. apr. 1864).¹⁷² Efter personalia et skriftsted (Åb. 14,13) samt oplysning om, at monumentet er sat af Jordløse Sogn.

Tavle af hvidt marmor, 66×46 cm, med indskrift med fordybede, forgyldte versaler. Indmuret i tårnrummets østvæg nord for døren.

†Mindetavle, o. 1678(?), over Anne Rosenkrantz til Brobygård. Epitafiet, der er beskrevet som 'en lille trætavle med en ramme om', bar indskriften: »1678 Jomfru Anna Rosenkrantz af Brobye-gaard«, og derunder var hendes våbenskjold.⁸² Der er antagelig tale om Anne Rosenkrantz til

Brobygård (*1610, †4. nov. 1645), en søster til Sophie Rosenkrantz (†1667), som var g.m. Anders Bille til Damsbo (†1657), der ved Annes død 1645 erhvervede Brobygård.¹⁷³

Gravsten. 1) (Fig. 66–68), 1535, over Anders Reventlow, †1535, begravet 13. juli, og hustru Sidsel Lange, med rimet indskrift:

»Her hvil(es) erlig fro(m)/ man(d)s bee(n)
A(n)d(e)rs refve(n)tlof v(n)der ten(n)e stee(n)
M(et) 15□□¹⁷⁴ cecilie/ la(n)ge sin hust(ru) Etlæbo/
de af Søbo Gvd gifve th(enne)m roo
Siden ko(m) sig so/ i lav
Ha(n) blef her lavd/
S(anc)te M(ar)g(re)te dav 1535«. ¹⁷⁵

Våbensten af lysegrå kalksten, 213×127 cm, tilskrevet 'Sjællands initialmester'.¹⁷⁶ Et afbrækket stykke forneden er sat på med cement, og neder-

Fig. 65. Mindetavle nr. 3, slutningen af 1800-tallet, over soldaterne Hans Petersen (†1850) og Jørgen Jørgensen (†1864) (s. 4537). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Memorial tablet no. 3, end of the 1800s, of the soldiers Hans Petersen (†1850) and Jørgen Jørgensen (†1864).*

Fig. 66. Gravsten nr. 1, 1535, over Anders Reventlow (†1535) (s. 4537). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Tombstone no. 1, 1535, of Anders Reventlow (†1535).

Fig. 67-68. Gravsten nr. 1, 1535, over Anders Reventlow (†1535) (s. 4537). 67. Tegning af Søren Abildgaard 1761. I NM. 68. Usigneret og udateret tegning (o. 1750). I RAK. — Tombstone no. 1, 1535, of Anders Reventlow (†1535). 67. Drawing by Søren Abildgaard 1761. 68. Unsigned, undated drawing (c. 1750).

ste venstre hjørne mangler.¹⁷⁷ Indskrifterne står med lavt relief i forsænkede bånd; skilletegnene er punktformede. Personalier, der er anført med minuskler, snørklede initialer og udbredt brug af abbreviaturer, er anbragt som randskrift, der ved begge kortsider fylder to linjer. Randskriften afbrydes af hjørnemedaljoner med forkrænelighedssymboler i form af kranier med orme krybende gennem øjenhulerne, et tudse- eller salamanderlignende dyr på issen og en knogle mellem kæberne.¹⁷⁸ Inden for rammen er stenens flade delt i tre felter. I det midterste er to våbenskjolde for Reventlow og Lange holdt sammen af en lænke mellem skjoldfligene og med hjelmklæder af rigt udfoldet akantusslyng. I de to

andre felter er slyngede skriftbånd med indskrift med renæssanceversaler med borehuller i stavene, begge i form af rimede vers, hvoraf det første er ledsaget af daterende årstal:

»o h(e)re gwd myskw(n)delig
wi bede tig ydmygelig
at tv est os barmhiertelig
an(n)o mdxxxv«

»o søde h(e)re ihesv crist
tw est vor ene frelsere vist
gif os ten evige gledes trøst«

Stenen er af Chr. Axel Jensen tilskrevet 'Sjællands initialmester', en stenhugger, der er kendetegnet

Fig. 69. Gravsten nr. 2, 1543, over Bertel Holck til Rønhave (†1535) (s. 4541). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Tombstone no. 2, 1543, of Bertel Holck of Rønhave (†1535).

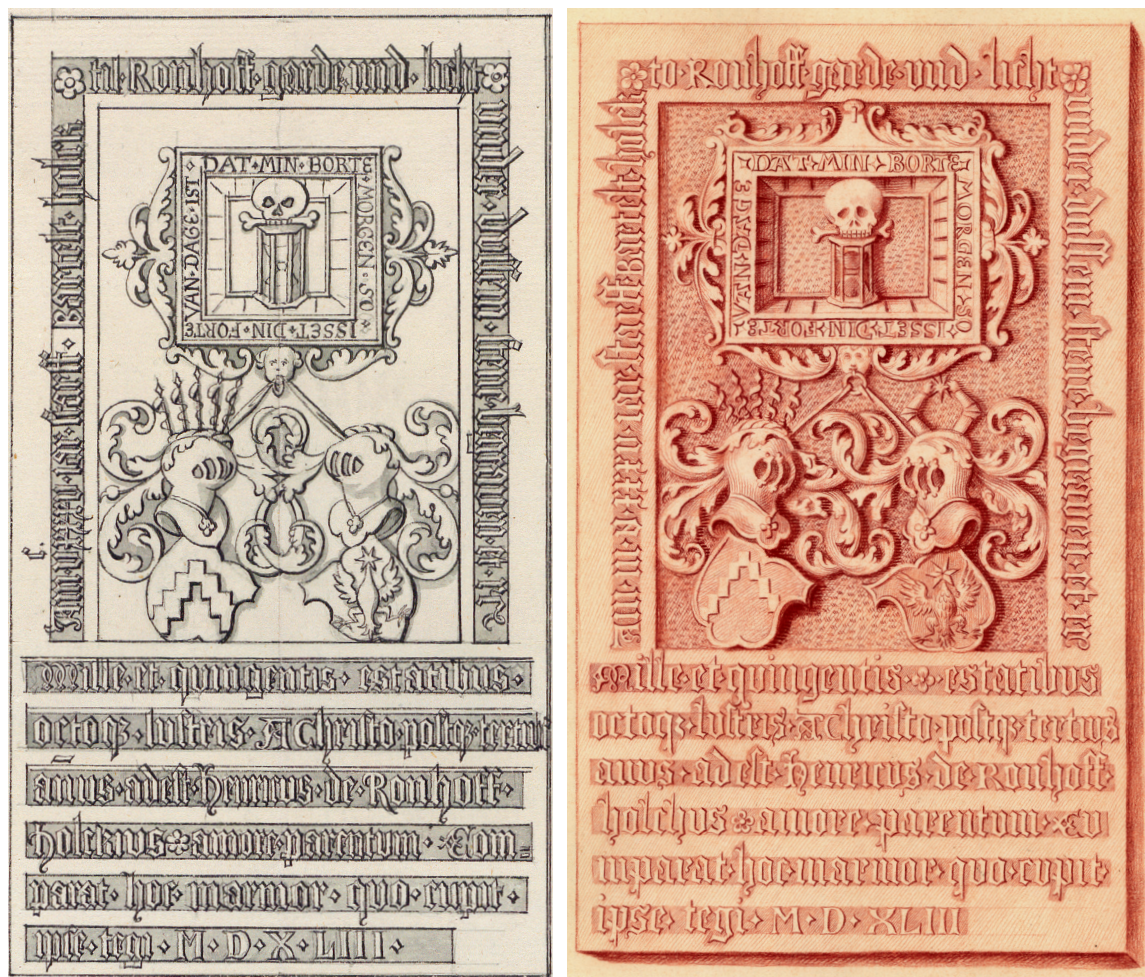

Fig. 70-71. Gravsten nr. 2, 1543, over Bertel Holck til Rønhave (†1535) (s. 4541). 70. Tegning af Søren Abildgaard 1761. I NM. 71. Usigneret og udateret tegning (o. 1750). I RAK. – Tombstone no. 2, 1543, of Bertel Holck of Rønhave (†1535). 70. Drawing by Søren Abildgaard 1761. 71. Unsigned, undated drawing (c. 1750).

ved sin fornemme bogstavbehandling, særligt de meget kunstfærdigt udførte initialer. Chr. Axel Jensen henfører yderligere ti bevarede gravsten til samme mester. Tættest på Jordløsestenen er en sten i Vordingborg over Henrik Goie (†1533), der ligeledes er tredelt med våbenfelt mellem felter med slyngede skriftbånd (DK Præstø 191).¹⁷⁹

Stenen lå midt i koret foran alteret over Reventlowernes fgravkrypt (s. 4546),¹⁸⁰ og det må være denne sten, der refereres til i indskriften på mindetavle nr. 1 (ovf.). 1842 blev den taget op og i stedet lagt i 'grevens kirkestole' (†herskabsstole s. 4527).²⁰ Den blev siden indmuret i tårnrum-

mets sydvæg; 1986 blev den hugget fri af væggen.⁸¹

2) (Fig. 69-71), 1543, over Bertel Holck til Rønhave, †1535.¹⁸¹ »Am m v c¹⁸² xxxv iar starff Bartilt Holck/ to Ronhoff garde vnd licht/ vnder dysssem stene begravet et ec(?)« (I året 1535 døde Bertel Holck til Rønhave og ligger under denne sten begravet). Af indskriften fremgår, at stenen er lagt af afdødes søn, Henrik Holck (jf. ndf.).

Rødlig kalksten, 193×110 cm, med revne i nederste højre hjørne. Personalía er anbragt som randskrift langs tre sider af et våbenfelt og an-

Fig. 72. Gravsten nr. 3, før 1579, over Henrik Holck (†1579) og hustru Magdalene Reventlow (†efter 1602) samt deres spæde søn (Erik) (s. 4544). Foto Arnold Mikelsen 2024. — Tombstone no. 3, before 1579, of Henrik Holck (†1579), his wife Magdalene Reventlow (†after 1602), and their infant son Erik.

Fig. 73-74. Gravsten nr. 3, før 1579, over Henrik Holck (†1579) og hustru Magdalene Reventlow (†efter 1602) samt deres spæde søn Erik (s. 4544). 73. Tegning af Søren Abildgaard 1761. I NM. 74. Kobberstik af G. W. Baurenfeind o. 1755 efter tegning af Andreas Thornborg. I NM. – Tombstone no. 3, before 1579, of Henrik Holck (†1579), his wife Magdalene Reventlow (†after 1602), and their infant son Erik. 73. Drawing by Søren Abildgaard 1761. 74. Engraving by G. W. Baurenfeind c. 1755 after drawing by Andreas Thornborg.

ført med reliefminuskler, indledt af et initial og med ruder og rosetter som skilletegn; sproget er plattysk. Fra våbenfeltets overkant hænger en akantusbræmme, perspektivisk ramme med forkrænkkelighedsmotiv i form af et kranium på et timeglas. På rammen er indskrift med reliefversaler, et memento mori, anført på en blanding af dansk og plattysk: »van dage is/ dat min borte/ morgen so/ isset din forte« (i dag er mit borte/ i morgen så er dit væk). Derunder er et kerubhoved med en ring, som bærer to båndophængte våbenskjolde med hjelmklæder af akantus for Holck og Lund (for hustruen Karen (Cathrine) Lund). I stenens fodfelt, under våbenfeltet, er giverindskrift på latin i form af to elegiske distika, i alt fire vers, anført med reliefminuskler med ind-

ridsede cirkler som prikker over i'erne, initialer, der markerer versenes begyndelse, og ruder og rosetter som skilletegn:

»Mille et qvingentis estatibus/ octoq(ue) lustris
A christo postq(uam) tertius/ an(n)us adest
Henricus de Ronhoff/ holchus amore parentum
Co/mparat hoc marmor qvo [cu]pit/ ipse tegi
M D XLIII«

(Et tusinde og fem hundrede somre og otte lustra¹⁸³ efter Kristus, og efter at det tredje år er indtruffet, Henrik Holck til Rønhave har i kærlighed til sine forældre købt denne marmorsten, som han selv ønsker at ligge under 1543).

Stenen lå i koret foran alteret mod syd.¹⁸⁴ 1842 blev den taget op og i stedet lagt i 'grevens kir-

Fig. 75. *Kisteplade nr. 1, 1587, over Anne Reventlow (†1587) (s. 4547). I Øhavsmuseet. Foto Arnold Mikkelsen 2025. — *Coffin plate no. 1, 1587, of Anne Reventlow (†1587).

kestole' sammen med nr. 1 (s. 4527).²⁰ Siden indmuret i tårnrummets sydvæg; 1986 blev den hugget fri af væggen.⁸¹

3) (Fig. 72-74), før 1579, over Hinrich (Henrik) Holck, †□ 15□ (†1579), og hustru Madlena Reventlov (Magdalene Reventlow) til Rønhave, †15□ (†efter 1602) samt deres spæde søn Erich (Erik) (jf. ndf.).¹⁸⁵

Figursten af lys grå kalksten, 223×147 cm; beskadiget foroven langs venstre side. Indskriften, der er på tysk med reliefminuskler og enkelte initialer, er anbragt som randskrift i forsænkede bånd, der foroven omfatter to linjer. Den afbrydes af hjørnemedaljoner med våbenskjolde, foroven tv. Holck (Henrik Holcks fædrene), forneden tv. Lund (Henrik Holcks mødrene), foroven th. Reventlow (Magdalene Reventlows fædrene), forneden th. Lange (Magdalene Reventlows mødrene). I figurfeltet står ægteparret under en rundbuet arkade, der bæres af pilastre med volutkapitæler og hviler på høje søjlepostamenter. Foran bueslaget svæver to nøgne, basunblæsende putti. Ægteparret står frontalt med

Fig. 76. *Kisteplade nr. 2, 1760, over Enevold de Falsen (†1760) (s. 4547). I Øhavsmuseet. Foto Arnold Mikkelsen 2025. — *Coffin plate no. 2, 1760, of Enevold de Falsen (†1760).

Fig. 77. Våbenskjolde. *Kistebeslag nr. 1-3, 1671/86 (s. 4549). I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Arms. *Coffin mountings nos. 1-3, 1671/86.

hænderne samlet i bøn og hovederne vendt mod et krucifiks imellem sig; begge har udborede pupiller. Henrik Holck står barhovedet med kort hår og fuldskæg. Han bærer rustning med tovsnoede kanter, har stridshandsker på hænderne og i halsen ses hans pibekrave. Hans sværd hænger bag ham i en rem om hoften, og ved hans fødder står hans fjerprydede stridshjelm. Magdalene Reventlow bærer ornamenteret konehue med rudemønster, kjole med høj hals og plisserede pufærmer over underklædning med tætsiddende ærmer, håndledsmanchetter og pibekrave samt forklæde. Om halsen har hun to kraftige kæder, og under kjolen ses hendes komuleskosnuder. På rammen under dem er indskrift med fordybede versaler: »Erich Holck Hinrickes sone D(urch) G(ottes) G(nade)« (Erik Holck, Henriks søn, af Guds nåde). Derunder, i stenens fodfelt, ligger et svøbelsesbarn på ryggen med hovedet på en pude med rudemønstrede kvaster i hjørnerne.

Stenen er af Chr. Axel Jensen henført til den såkaldte 'Flensborg fraktur-gruppe', og er antagelig udført af en stenhugger med hjemsted i Flensborg, Henrik Holcks hjemegn, hvorfra den må være ført til Fyn.¹⁸⁶ Den lå i koret foran alteret mod nord.¹⁸⁷ 1842 blev den taget op og indmuret

i tårnummets nordvæg.²⁰ 1986 blev den hugget fri og opsat mod sydvæggen sammen med nr. 1-2.⁸¹

Fig. 78. Kistekrucifiks. *Kistebeslag nr. 5, o. 1650-1700 (s. 4549). I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Coffin crucifix. *Coffin mounting no. 5, c. 1650-1700.

Fig. 79. Jesusmonogram. *Kistebeslag nr. 7, o. 1650-1700 (s. 4549). I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Jesus monogram. *Coffin mounting no. 7, c. 1650-1700.*

†*Gravkapel*, indrettet i nordkapellet, formentlig i 1700-tallets anden fjerdedel af kancelliråd Søren Lund til Damsbo (†1754) (s. 4488). Gravkapellet, der tidligst er omtalt o. 1750,¹⁴ var adskilt fra kirken med et gitter af smedjærn, angiveligt opsat af Søren Lunds arvinger. På en bjælke over døren var indskrift: »Her er hensat salig Cancellie Raad Lund til Damsboe, Böttigers Holm og Woermarks gaard med sin Frue Sophe[!] Christians Daatter Fog«. Kisterne var uden indskrift.¹⁴ 1842 blev de gravet ned i jorden under kapellet, og rummet blev møbleret med stolestader (jf. s. 4527).²⁰

*Begravede:*¹⁸⁸ Kancelliråd Søren Lunds far Henrik Larsen Lund †1731; Søren Lunds hustru Sophie Christiansdatter Fogh †1737; deres søn Christian Fog Lund begr. 1. okt. 1753; Søren Lund begr. 14. juni 1754; Dorothea Hedeveg de Pultz †6. okt. 1769; 'to andre lig, kommer fra Odense Kloster'.

†*Kisteplade* fra kapellet, 1769, over Dorothea Hedeveg de Pultz, *17. juli 1697, g.m. major Ernst Ludvig de Pentz i otte år, enke i 43 år, †6. okt. 1769, efterladende sig en søn og en datter.¹⁸⁹

†*Gravkrypt* i koret, antagelig indrettet o. 1535 af Sidsel Lange, enke efter Anders Reventlow, og benyttet af ejerne af Søbo. Krypten var hvælvet, og der var adgang til den gennem to lemme af træ

i gulvet ved overgangen mellem skibet og koret (jf. s. 4495).²⁰ Krypten er omtalt af biskop Jacob Madsen 1589 ('en begravelse foran alteret').⁴ På nordvæggen over begravelsen hang mindetavle nr. 1, og i gulvet lå gravsten nr. 1-3.

I 1820'erne og 1830'erne anbefalede synet gentagne gange, at begravelsen blev fyldt op og tilmuret.¹⁹⁰ 1835 udførtes en fortegnelse over kisterne,¹⁹¹ og ved istandsættelsen 1842 blev krypten tilmuret.¹²⁸ Ved restaureringen 1952 blev der åbnet til krypten, som viste sig at indeholde spredte rester af ældre kister, kistebeslag og skeltele samt fire nyere, læderbetrukne og delvist sammenstyrtede kister. Krypten blev tilmuret igen.¹⁹²

*Begravede:*¹⁹³ Anders Reventlow †1535 (faldet i slaget ved Øksnebjerg (11. juni)), begr. 13. juli; Bertel Holck †1535; Tyge Krabbe, Erik Krabbe og Margrethe Reventlows søn, †1547; Sidsel Lange, enke efter Anders Reventlow, †1553; Niels Reventlow †ung; Johanne Reventlow †ung; Ellen Reventlow †ung; Jakob Reventlow †1564; Birte Reventlow †1564; Henrik Holck †1579; Anne Reventlow †1587 (jf. *kisteplade nr. 1); Anders Holck, Henrik Holck og Magdalene Reventlows søn, †1595; Magdalene Reventlow †efter 1602; Margrethe Reventlow †25. marts 1606. Endvidere:¹⁹⁴ Karen Bille †11. jan. 1671; Steen Bille †3. okt. 1686; Christian Corfitz Rosenkrantz begr. 14. dec. 1717 (formentlig her);¹⁹⁵ Axel Rosenkrantz begr. 13. juni 1724; kommerceråd Johan Eskil de Falsens søn begr. 10. aug. 1727; hans første hustru Margrethe Maria Frawn begr. 15. nov. 1729

Fig. 80. Hjørnebeslag. *Kistebeslag nr. 9, o. 1650-1700 (s. 4549). I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Corner mountings. *Coffin mounting no. 9, c. 1650-1700.*

Fig. 81. Mindekrans nr. 1, 1922, over sognepræst Laurits Christian Sørensen (†1922) (s. 4549). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Memorial wreath no. 2, presumably 1922, of the parson Laurits Christian Sørensen (†1922).*

med sin dødfødte datter; kommerceråd Johan Eskild de Falsens søn Knud Tommerup begr. 13. nov. 1733; hans lille datter begr. 7. jan. 1736; hans datter Marie Margrethe begr. 18. febr. 1737, knap 4 år gammel; hans anden hustru Johanne Tommerup †16. juni 1740; kommerceråd Johan Eskild de Falsen †12. nov. 1758;¹⁹⁶ kaptajn Johan Eskild de Falsens søn Enevold de Falsen †1760; landsdommer Carl Leopold von Scherewien †6. dec. 1779.

**Kisteplader* fra krypten. 1) (Fig. 75), 1587, over jomfru Anne Reffvetlow (Anne Reventlow) til Søbo, datter af salig Anders Reffvetlow (Reventlow) og salig Cissel (Sidsel) Lange af Søbo, hun levede »christeligen paa det LXV aar og dode saligen her paa sin gard Søboe« søndag efter Mortensdag 1587 (12. nov.) om aftenen, »der klokken vaar VII slet«.¹⁹⁷

Trekantet, graveret kisteplade af forgyldt messing, 21×25,3 cm, med indskrift med til dels sammenskrevne versaler mellem rammelinjer. Langs kanten er en bort med krydsskraving og rulleværksvolutter og under indskriften et blomster-

ornament. O. 1750 var pladen fastgjort til en lille tavle af træ og opsat på korets nordvæg oven over mindetavle nr. 1. Pladen er nu i Øhavsmuseet (inv. nr. 334).

2) (Fig. 76), 1760, over Envold (Enevold) de Falsen, *19. okt. 1758, søn af Johan Eskild de Falsen, kaptajn ved det sønderjyske infanteriregiment, og Sophie Amalia de Falsen, †27. juli 1760.¹⁸⁹

Rocailleformet kisteplade af tin, 24,5×17 cm, med indskrift med graveret kursiv på hvælvet skriftfelt, omgivet af en flad rocailleramme. Dødsdato og år er anført nederst på skriftfeltet med mindre typer end den øvrige tekst, og under linjen med fødselsdatoen er spor af, at dødsdagen i første omgang blev anført der. I Øhavsmuseet (inv.nr. 288).

†*Kisteplader*.¹⁹⁸ 1) 1671, over Karen Bille til Søbo, *13. febr. 1642 på Arensburg Slot på Øsel, datter af rigsmarsk, befalingsmand på Skanderborg Slot Anders Bille og Sophie Rosenkrantz til Løgismose, g.m. Steen Bille til Tirsbæk, †11. jan. 1671 på Tirsbæk.

2) 1686, over Steen Bille til Tirsbæk, *2. febr. 1630 på Stavanger Kongsgård i Norge, søn af Henrich (Henrik) Bille til Tirsbæk og Elizabeth

Fig. 82. Mindekrans nr. 2, antagelig 1922 (s. 4550). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Memorial wreath no. 2, presumably 1922.*

Brysk (Lisbeth Bryske) af Dallund, g.m. Karen Bille til Søbo 1661 og levede sammen med hende i 10 år, †3. okt. 1686 på Tirsbæk, efter at have levet i »denne mødsommelige Verden 56 aar 8te Maaneder og 14ten dage«.

3) 1729, over Margareta (Margrethe) Maria Fraven (Margrethe Maria Frawn), *1689 i Trondhjem, datter af Christian Fraun (Frawn) og Elisabeth Marie Dalhuus, 1° g.m. Friderich Christian Munch, kongelig vejer og måler i Trondhjem, med hvem hun fik et barn. Efter barnets og mandens død var hun enke i 1½ år. 2° g.m. kommerceråd Johan Eschild (Eskild) Falsen til Søbo 1725 i fire år; blev mor til tre børn, af hvilke de to døde før hende, »og det tredie blev til Moderens Død, og Moderens Liv til Barnets Grav, som Blev saaa begge herunder nedsatte d. 15de Nov. 1729«. Efter personalia et vers: »Din Sjæl i Himlen er/ Dit legem Hviler her/ Dit Liv oprigtig var/ Dit Nafn og Minde har«.

4) 1740. »Udj Herren hviler til Lifsens opstandelse her under bevaaret, som et tiilig af faldet blomster de efterladte jordiske Levninger af« Johanne Tommerup, *28. juni 1710 i København, datter af Knud Tommerup, sognepræst ved Helligåndskirken, og Maria German, g.m. kommerceråd Johan Eschild (Eskild) Falsen til Søbo i 11 år, mor til syv børn, hvoraf de fem døde før hende, †16. juni 1740. Efter personalia et vers: »Din Siel er aldt i Himmel Fryd/ Dit Legom her bevaris/ Til det for trofasthed og dyd/ ved Christium skal forklaris«.

5) 1758, over Johan Eschild (Eskild) de Falsen til Søbo, kommerceråd, *3. april 1692, 1° g.m. Magrethe Marie Fraven (Margrethe Maria Frawn) 1726, med hvem han fik tre børn, 'hvoraf nu ingen lever'. 2° g.m. Johanne Tommerup 1730, med hvem han fik syv børn, hvoraf de yngste, nemlig to døtre, lever, og »med Sorrig beklager saa stor Forliis Som indfaldt den 12te November Anno 1758 i hans Alders 66 Aar, 7 Maaneder og 9 Dage«. Efter indskriften fulgte et hædrende, opbyggeligt vers i otte linjer, hvoraf de to første lyder: »Sit Liv hand vovede til Fædrelandets Beste/ i unge Aar til Søs og elskede sin Næste«.

6) 1779, over Karl Leopold von Scherewien,

*7. juli 1718 på godset Schwasdorff i Mecklenburg, søn af Ivan Fedorowitz (Feodorowitsch) von Scherewien, russisk kaptajn, og Margarete Sophia (Margrethe Sophie) von Engelken. 'Tidligt lærte han at frygte Gud og attræde visdom, 13 år gammel var han student i Rostock, seks år senere opgav han sin fædrene arv i Rusland for hellere at blive i skødet af den evangeliske religion og for at tjene Danmarks gudfrygtige konge. Her trådte han i krigsstanden under det kongelige grenaderkorps og blev i samme 23 år des fastere i guds frygt, des mere begærlig efter visdom, ej mindre agtet af Københavns berømteste lærde end i krigsstanden af overmænd og undermænd'. 1760 blev han etatsråd og landsdommer i Fyn, 1776 konferensråd. Han var g.m. Margarete (Margrethe) Marie de Falsen til Søbo 1. okt. 1759, 'de var hinanden dyrebare'. †6. dec. 1779 efter kort tids sygdom.

*Kistebeslag fra †krypten, indleveret til Museum Odense 1952.

Fig. 83. Kirkegårdsmonumenter nr. 1-2, o. 1850, over ukendte (s. 4550). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – Churchyard monuments nos. 1-2, c. 1850, of unknown persons.

1) (Jf. fig. 77), 1671/1686, våbenskjold af kobberblik, 32,5×30 cm, for slægten Bille. Beslaget må stamme fra Karen eller Steen Billes $\dagger$ kiste (inv.nr. KMO/1952/218).

2) (Jf. fig. 77), 1671, våbenskjold af kobberblik, 35,5×30,5 cm. Skjoldet er firdelt med sammenstillede våben for Bille, Banner, Rønnow og Rud samt fire hjelmprydelser, dvs. Karen Billes fædrener, ¹⁹⁹ og må stamme fra hendes $\dagger$ kiste (inv. nr. KMO/1952/219).

3) (Jf. fig. 77), 1671, våbenskjold, svarende til nr. 2, med våben for Rosenkrantz, Gyldenstjerne, Hardenberg og Rud, dvs. Karen Billes mødrener. ²⁰⁰ Det må stamme fra hendes $\dagger$ kiste (inv.nr. KMO/1952/220).

4) O. 1650-1700, et større antal kistesøm med våbenskjold på hovedet, bl.a. for Bille, som må stamme fra Billernes $\dagger$ kister (jf. $\dagger$ kisteplade nr. 1-2, s. 4547) (inv.nr. KMO/1952/225).

5) (Fig. 78), o. 1650-1700, kistekrucifiks af kobberblik med støbt Kristusfigur og knogler, 42×30 cm. Kristusfiguren, med tornekrone, hænger i skrå arme. Hovedet falder lidt mod højre, lændeklædet er bundet på højre hofte, højre knæ er bøjet og foden lagt over venstre. Under ham er to krydslagte knogler med spor efter $\dagger$ kranium, og over ham et banner med »INRI« med graverede versaler. Korset er indsat i en ramme med volutoprullede blade langs kanterne og store, trebladede rosetter ved korsenderne. Krucifikset har rester af gulbrun og grøn farve samt røde blodspor ved sårene (inv.nr. KMO/1964/211). ²⁰¹

6-8) (Fig. 79), o. 1650-1700, tre Jesusmonogrammer af jernblik i gennembrudt arbejde, henholdsvis 32×35 cm, 26×34 cm og 26×31 cm, stærkt rustne og fragmenterede. Monogrammerne flankeres af engle og akanтусløv; forneden et dødningehoved (inv.nr. KMO/1952/267-69).

9) (Fig. 80), o. 1650-1700, fire hjørnebeslag af messingblik i gennembrudt arbejde, 34×22 cm, med trivelige, basunblæsende putti med palmegren, hvilende i en skybræmme (inv.nr. KMO/1952/222a-d).

10) O. 1650-1700, to vinkelknækkede hjørnebeslag af messingblik i gennembrudt arbejde,

henholdsvis 25×14 og 22×14 cm, stærkt rustne (inv.nr. KMO/1952/270-71).

11) O. 1650-1700, to bærehåndtag af smedejern, 45 cm lange (inv.nr. KMO/1952/265).

**Gravudstyr.* 1) Antagelig o. 1650-1750, fragment af kistebetræk af læder, sammenfoldet, 34,5×27,3 cm, 3,9 cm tykt; stærkt slidt med flere huller. På overfladen er præget mønster af striber med fire parallelle riller og mellem striberne firkloverbemønstre. Betrækket, som antagelig stammer fra en af $\dagger$ kisterne i krypten, er indleveret til Nationalmuseet 1941 (inv.nr. B287/1973).

2) Antagelig o. 1650-1750, mørkebrun blonde med frynser, 20×36 cm. I Museum Odense (inv. nr. KMO/1952/223).

3) Antagelig o. 1650-1750, grålig blonde, 30 cm lang. I Museum Odense (inv.nr. KMO/1952/224).

4) Antagelig o. 1650-1750, blonde af guldtråd, 24 cm lang. I Museum Odense (inv.nr. KMO/1953/390).

Mindekranse. 1) (Fig. 81), 1922, over sognepræst Laurits Christian Sørensen, $\dagger$ 1922, »Tak for Din

Fig. 84. Kirkegårdsmonument nr. 4, o. 1882, over sognepræst Sophus Vilhelm Wiberg ($\dagger$ 1882) (s. 4550). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Churchyard monument no. 4, c. 1882, of the parson Sophus Vilhelm Wiberg ($\dagger$ 1882).*

Fig. 85. Gravkammeranlæg med kirkegårdsmonumenter nr. 3 og 5, henholdsvis o. 1875 over lensgreve Gregers Christian Raben (†1875) (s. 4550), og begyndelsen af 1900-tallet for familien Kruise-Petersen (s. 4551). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Masonry tombs with churchyard monuments nos. 3 and 5, from 1875 of Baron Gregers Christian Raben (†1875), and from the beginning of the 1900s of the Kruise-Petersen family, respectively.*

Gerning 16. Juli 1922 Fra samtlige Beboere i Jordløse og Trunderup«.

Af sølv, to grene med egeløv og agern bundet med en sløjfe med indskrift med graveret skrive-skrift. Opsat bag glas omkring afdødes portræt i en ramme af sortmalet træ. Kransen var ophængt i kirken;⁴⁴ den opbevares nu i præstegården.

2) (Fig. 82), antagelig o. 1922 (jf. nr. 1), mindekrans med perlesyede blomster og blade i sort, hvidt og gult og med et lille krucifiks af metal under en kuppel af glas i midten. Kransen er opsat bag glas i en ramme af sortmalet træ. Den stammer fra kirken og opbevares nu i præstegården.

Kirkegårdsmonumenter. 1-2) (Fig. 83), o. 1850, over ukendte. Af smedejern, ca. 140 cm høje, stærkt rustne. Bestående af en stang med påsatte s-slyngede ornamenter forneden, som bærer en tværoval skriftplade. Pladen flankeres og krones af lignende ornamenter, der foroven er samlet i hjerteform omkring en kort stav, der på det ene monument afsluttes af en liljeblostm, på det andet af et kors flankeret af anker og hjerte; symbolerne på Tro, Håb, og Kærlighed. På sidstnævnte mangler skriftpladen. Monumenterne er hensat på loftet.

3) (Jf. fig. 85), o. 1875, over Gregers Christian

Raben, dr.phil., lensgreve til Christiansholm på Lolland, herre til Søbo, *22. marts 1796, †27. maj 1875 på Søbo. Monumentet er rejst af afdødes adoptivdatter Amalia og ægtefælle A. Munch.

Stele af rød granit på tilsvarende, hulkelfile-ret postament, 246×104 cm, med indskrift med fordybede versaler, udfyldt med sort. Over personalia er indfældet portrætmedaljon af hvidt marmor, 50 cm i diameter, og under indskriften er afdødes våbenskjold, udført af sortmalet kobber, påsat. På stelens ene side er mindeord: »De fattiges og lidendes velgjører«, på den anden side oplysning om monumentets giver. Stelen står foran afdødes gravkammer, indrettet syd for kirken og lukket med en muret facade. Gravstedet var oprindeligt indhegnet af et halvcirkulært tjerngitter.²⁰²

4) (Fig. 84), o. 1882, over Sophus Vilhelm Wi-berg, sognepræst for Jordløse og Håstrup menigheder (og personalhistoriker), *22. aug. 1811 i Odense, †27. maj 1882 i embedet. Efter personalia et skriftsted (Matt. 25,21).

Tavle af hvidt marmor, 52×47 cm, med indskrift med fordybet, oprindeligt forgyldt antikva. Gravstedet var oprindeligt indhegnet med et jerngitter,

der forlængede sig i en ca. 1 alen høj ramme, hvori tavlen var indfattet.²⁰³ Vest for tårnet.

5) (Jf. fig. 85), begyndelsen af 1900-tallet, den Kruuse-Petersenske Familiebegravelse.

Gravkammeranlæg syd for kirken med muret facade hvori indfældet tavle af rødgrå granit, 56×126 cm, med indskrift med fordybede versaler: »Kruuse-Petersenske familiebeggravelse Søbo«. På gravstedet står en bauta af rødgrå granit, 174×103 cm, med delvist udvisket indskrift fordybede versaler for Aage Kruuse-Petersen, †1908 i Bangkok. Over indskriften monogram af kobber.

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Jordløse Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed jf. også s. 59 ff. Henvvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. Rigsarkivet, København (RAK). *Reviderede Regnskaber, Kirkeregnskaber.* Regnskaber Fyn 1662-1837. 4. Nyborg Provsti Salling Herred 1662-71 (*Rev. rgsk. Rgsk. Fyn. 4.*). – 5. Nyborg Provsti Gudme, Sunds, Salling, Ærø og Als Herreder 1671-74 (*Rev. rgsk. Rgsk. Fyn. 5.*).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv:* Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35 (*Bispeark.* Synsforretninger med uddrag af regnskab). – Indberetninger om kirkernes tilstand og indkomster 1664-78 (*Bispeark.* Indb. om kirkernes tilstand). – Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786 (*Bispeark.* Indb. om kirkeejere). – Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark.* Syn over kirker). – Salling Herreds breve 1539-1805, 1805-1968 (*Bispeark.* Salling Hrd. breve). – Visitatsprotokol 1732-1803, 1835-96 (*Bispeark.* Visitatsprot.). – Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde). *Svendborg Amtsprøvesti:* Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824-39 (*Svendborg Amtsprøvesti.* Synsprot.). *Sallinge Herreds provstiarkiv:* Forskelligt 1712-1821. – Sager vedr. de enkelte sogne 1851-1909. 9. Jordløse-Håstrup 1851-90. – Returnerede cirkulærer 1851-64 m.m. (*Provstiark.* Returnerede cirkulærer). – Synsprotokol for kirker og præstegårde 1915-75 (*Provstiark.* Synsprot.). *Sunds-Sallinge herreds provsti:* Breve fra

sognene i Sallinge Herred 1838-51. *Jordløse og Håstrup sogne:* Embedsbog 1 1845-1944 (*Sogneark.* Embedsbog 1). – Embedsbog 2 1819-62 (*Sogneark.* Embedsbog 2). *Jordløse Menighedsråd:* Forhandlingsprotokol 1904-85 (*Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.). *Brahesminde Gods:* 10/2. Sager vedr. Horne kirke 1640-1924. – 17/16. Dok. vedr. tiender 1737-1893. – 15/9. Inventarier for alle 4 hovedgårde 1738-1906 (*Brahesminde Gods.* Inventarier). – 17/20. Diverse dok. vedr. tiende 1755-1883 (*Brahesminde Gods.* Div. dok.). – 10/9-10. Diverse vedr. kirkerne 1761-1914 (*Brahesminde Gods.* Div. vedr. kirkerne). – 10/7. Sager vedr. kirkernes tiendeafløsning 1862-1926 (*Brahesminde Gods.* Sager vedr. tiendeafløsning). *Søbo Gods:* Diverse dokumenter 1694-1909 (*Søbo Gods.* Div. dok.). *Damsbo Gods:* Gravskrifter og begravelser 1578-1788 (*Damsbo Gods.* Gravskrifter). *Fyn i almindelighed.* *Topographica:* 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-71 (*Fyn i alm.* 3. Indb.). *Det Kongelige Bibliotek (KB).* *Ny kongelig samling (NKS):* 736. 4°. Optegnelser om kirkerne i Fyn og deres oldsager. – *Langebeks Excerpter.* 69. 4°. *Chorographica* om Fyen.

Nationalmuseet (NM). *Antikvarisk-Topografisk Arkiv (ATA).* *Manuskripter.* C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyns Stift (Tillæg til Jacob Madsens Visitatsbog).* Begyndt 1853 (NM. ATA. *Manuskripter.* Engelstoft 1853 ff.). *Notebøger:* V. Koch I, 29 og 31 (1890). – Jan Steenberg V, 81 (1955).

Indberetninger. Rasmussen Søkilde, slutningen af 1800-tallet (inventar og gravminder). – E. M. Buch 1890 (kirkegård). – Usigneret og udateret (efter 1901) (bygning og inventar; slutningen bortkommet). – Chr. Axel Jensen u.d. (begyndelsen af 1900-tallet) (gravsten). – Niels Jokum Termansen 1939 (altertavle). – Kirsten Weber 1955 (inventar, gravminder). – Mogens Larsen 1971 (altertavle). – Kurt Viggo Nielsen 1975 (altertavle). – Hans Mikkelsen 2016 (bygning).

Kirkens arkiv. Synsprotokol 1998 ff. (Kirkens arkiv. Synsprot.). – Protokol for præstelønningskassen.

Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

Rønnow Arkitekter A/S. *Det Kgl. Bygningsinspektors Arkiv.* Jordløse Kirke (Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Jordløse K.).

Tegninger og opmålinger. Rigsarkivet, København (RAK). *Håndskriftsamlingen.* I. Individuelle samlinger af blandet indhold. 69-71. Klevenfeldt, Terkel (1710-70) (gravsten).

Nationalmuseet (NM). Søren Abildgaard 1761 (gravsten). – Usigneret o. 1885 (plan, snit og opstalter). – Usigneret o. 1899 (forslag til restaurering, plan, snit og opstalter). – H. G. Skovgaard 1947 (plan af præstegården). – Ejnar Mindedal Rasmussen 1949 (forslag til ombygning af præstegården). – Ejnar Mindedal Rasmussen 1950 (flytning af kirkegårds-låger). – Lars Mindedal 1983 (nyt lågeparti og situationsplan). – samme

1969 (plan, længdesnit). – samme 1969 og 1985 (ligkapel og ombygning heraf). – samme 1973 (ny redskabsbygning).

Det Kongelige Bibliotek (KB). I. G. Burman Becker o. 1860 (gravsten).

Litteratur. Svend Lehmann, *Jordløse Kirke*, 2003 (Lehmann 2003).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, fglasmalerier, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Marie Louise Bode Blyme, Bjørn Westerbeek Dahl, Kathrine Faust Larsen og Selma Bess Hedegaard Møller m.fl. Heraldisk konsulent Allan Tønnesen. Oversættelse ved James Sander Manley (engelsk), Vibeke Winge (tysk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Redaktionen afsluttet april 2025.

¹ *Diplomatarium Danicum*, Det danske Sprog- og Litteraturselskab (udg.), 3, III, Kbh. 1963, nr. 63 (efter 29. sept. 1348).

² »Regnskabsbog over Indtægten af Landehjælpen 1524-26«, *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 50.

³ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885-2005 (11. marts 1553).

⁴ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 245.

⁵ *Kancelliets Brevbøger* (note 3) (1. aug. 1592).

⁶ *Kancelliets Brevbøger* (note 3) (16. juni 1613).

⁷ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden*, Rigsarkivet (udg.), II, Kbh. 1908, 456; RAO. *Bispeark*. Indb. om kirkeejere og patronatsret; Salling Hrds. Breve.

⁸ Jesper Thomassen, »Grevskabet Brahesmindes patronatskirker«, *Fynske Årbøger* 2006, 50 f. og 54; RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok. Stamhuset ejede desuden kirkerne i Heden (s. 3801), Vester Hæsing (s. 4355), Håstrup (s. 4561) og Horne.

⁹ RAO. *Bispeark*. Sallinge Hrds. breve; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.

¹⁰ *Danske Kirkelove*, Holger Fr. Rørdam (udg.), I, Kbh. 1883, nr. 415 (7. og 9. jan. 1555); *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 4), 242.

¹¹ F. Elle Jensen, »Frivillige menighedsråd i Fyns Stift«, *Kirkehistoriske Samlinger* VII, 4, 1960-62, 121 f.

¹² *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 4), 245. Jacob Madsen omtaler desuden kapellet og alteret i et notat: »I Kirken 1 Alter: S. Jost met sit Parti paa, der var Helighed. Jeg beordrede det nedbrudt«; samme s. 244. I dansk sammenhæng kendes Skt. Jodokus desuden fra København (*DK KbhBy* 1, 35 og 2, 529), Malmø, Adelby ved Flensborg, Husum og Odense (*DK Odense*

88); Nibe Kirke (Aalborg Amt) var viet til ham. Ellen Jørgensen, *Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11te Aarhundredes midte til Reformationen*, Kbh. 1909, 36; Lars Bisgaard, »Bretonske helgener i Danmark«, *Beretning fra otteogtyvende tværfaglige vikingesymposium* (28:2009), Odense 2010, 72-74; Niels-Knud Liebgott, *Hellige mænd og kvinder*, Århus 1982, 169.

¹³ *Præsteindberetninger til Ole Worm II. Indberetninger fra Århus, Fyns og Lunde Stifter 1623-25*, Landbohistorisk Selskab ved Frank Jørgensen (udg.), Kbh. 1974, 118.

¹⁴ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.

¹⁵ Denne opfattelse, at der var to altre i kapellet, anlægger Lars Bisgaard; *Bisgaard 2010* (note 12), 73.

¹⁶ *Peder Hansen Resen, Atlas Danicus IV. Fyn*, Jacob Isager (udg.), Svendborg 1984, 302.

¹⁷ »Topografisk-antikvariske Indberetninger fra Nyborg Amt, indsendte til Amtmanden 1743«, Louis Bobé (udg.), *Fra Arkiv og Museum* 2, 1, Kbh. 1925, 46.

¹⁸ NM. *ATA. Manuskrifter*. Engelstof 1853 ff.

¹⁹ *Præsteindberetninger til Ole Worm 1623-25* (note 13), 118; Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde* III, Silkeborg 1895, 156.

²⁰ RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1.

²¹ RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

²² RAO. *Brahesminde Gods*. Sager vedr. tiendeafløsning; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot. Huset var muligvis den gamle fhospitalsbygning (s. 4490).

²³ På matriklen havde stået det såkaldte Dagmarhus, byens tidligere købmandshandel (jf. fig. 2), som blev revet ned samme år. Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

²⁴ Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

²⁵ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.

²⁶ Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke; Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Jordløse K.

²⁷ Kirkens arkiv. Synsprot.; NM. *ATA*. Korrespondance.

²⁸ RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn. 4.

²⁹ RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne; Div. dok.

³⁰ RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde.

³¹ RAO. *Sogneark*. Embedsbog 2; NM. *ATA*. Opmålingstegning ved Ejnar Mindedal Rasmussen 1950; Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

³² NM. *ATA*. Opmålingstegning ved Lars Mindedal 1983; Korrespondance.

³³ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker.

³⁴ RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok.

³⁵ RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn. 4 og 5.

³⁶ RAO. *Provstiark*. Synsprotokol for kirker og præstegårde; NM. *ATA*. Opmålingstegninger ved Lars Mindedal 1969 og 1985. Der er 2025 planer om at udvide graverfaciliteterne i bygningen til at omfatte kapel-

rummet, som nu ikke benyttes efter hensigten.

³⁷ NM. ATA. Korrespondance.

³⁸ *Fyns Stiftstidende* 15. juni 1983; *Ude og Hjemme* 47, 1981.

³⁹ NM. ATA. »Nyindretning af gammelt hus kan give smukke resultater« (avisudklip o. 1950).

⁴⁰ *Ude og Hjemme* 47, 1981.

⁴¹ Uddybende beskrivelser af præstegårdene findes i NM. ATA. »Nyindretning af gammelt hus kan give smukke resultater« (avisudklip o. 1950); *Berlingske Tidende* 22. dec. 1985; RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1 og *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Protokol for præstelønningskassen.

⁴² Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 738; J. P. Trap, *Danmark*, 5. udg., Niels Nielsen, Peter Skautrup og Povl Engelstoft (red.), Kbh. 1957, V, 2, 799.

⁴³ Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke. Måske var der tale om den bygning nordvest for kirken, jf. fig. 3, som blev nedrevet 1905.

⁴⁴ RAO. *Provstiark*. Synsprot.

⁴⁵ RAO. *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne.

⁴⁶ RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok.; *Bispeark*. Salling Hrds. breve.

⁴⁷ RAO. *Søbo Gods*. Div. dok.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 4. udg., Gunnar Knudsen (udg.), Kbh. 1923, IV, 757.

⁴⁸ RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve; *Brahesminde Gods*. Sager vedr. tiendeafløsning; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

⁴⁹ 1827 og 1842 skulle den igen planeres. RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde; *Sogneark*. Embedsbog 1 og 2; *Svendborg Amtsprøbsti*. Synsprot.; *Brahesminde Gods*. Div. dok.

⁵⁰ På korets nordside mangler ca. 2,5 m af soklen, da en åbning til krypten under bygningen fandtes her (s. 4495).

⁵¹ NM. ATA. Usign. og udat. indb. (efter 1901).

⁵² 1899 nævnes, at 'flere oprindelige vinduer' kunne ses, men der menes nok de endnu synlige, jf. J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 3. udg., H. Weitemeyer (udg.), Kbh. 1899, III, 692, og det gentages i J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 1923 (note 47), 757.

⁵³ Muligvis kan en rest af skibets oprindelige østre gavltrekan være indkapslet i murstenene fra 1899-1902, da der på vestsiden er et tagformet tilbagespring midt på gavlen.

⁵⁴ Den øvre del af korets østmur lige under gavltrekanen er på et ukendt tidspunkt blevet ommuret i store teglsten (jf. fig. 16), men da de er lagt i krydsskifte, er der formentlig tale om en yngre skalmuring.

⁵⁵ Gavltrekanen har et afsæt bevaret mod øst, men om det viser, at den var fortykket på midten eller er blevet forhøjet sammen med en ellers ukendt forhøjelse af murene, kan ikke afgøres.

⁵⁶ NM. ATA. Indb. ved Hans Mikkelsen 2016.

⁵⁷ Brynene over de to vestlige højblændinger kan være blevet fjernet ved en ommuring af kamtakterne.

⁵⁸ NM. ATA. *Manuskripter*. Engelstoft 1853 ff.; RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1.

⁵⁹ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 4), 245; RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1; NM. ATA. Korrespondance.

⁶⁰ Lemmen omtales som placeret 'i gangen'. RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok.; *Svendborg Amtsprøbsti*. Synsprot.

⁶¹ RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 4 og 5; RAO. *Bispeark*. Synsforretninger med uddrag af regnskab.

⁶² RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok.; *Bispeark*. Visitatsprot.

⁶³ Istandsættelsen er beskrevet i følgende: RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok.; Div. vedr. kirkerne; *Sogneark*. Embedsbog 1 og 2; *Bispeark*. Salling Hrds. breve.

⁶⁴ Biskop Engelstoft syntes efterfølgende, at kirken var for lys. NM. ATA. *Manuskripter*. Engelstoft 1853 ff.

⁶⁵ RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer. På omtrent samme tidspunkt fandtes en formentlig lignende *†schweizerkvist* på tårnet i Vester Hæsing (s. 4367), hvor den blev taget ned efter få år.

⁶⁶ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

⁶⁷ 1891 var arbejdet udført. RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

⁶⁸ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde.

⁶⁹ RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne.

⁷⁰ I NM. ATA. Usign. og udat. indb. (efter 1901) nævnes, at det meste af restaureringen foregik fra 1899-1900, og at kirken efterfølgende var i 'fortrinlig håndværksmæssig stand'. Derudover omtales restaureringsarbejderne i RAO. *Brahesminde Gods*. Sager vedr. tiendeafløsning; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

⁷¹ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; NM. ATA. Korrespondance.

⁷² RAO. *Provstiark*. Synsprotokol for kirker og præstegårde; NM. ATA. Korrespondance.

⁷³ NM. ATA. Korrespondance; Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

⁷⁴ RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; 1952 blev trægulvet repareret, da det var ødelagt af svamp. RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.

⁷⁵ RAO. *Svendborg Amtsprøbsti*. Synsprot.

⁷⁶ NM. ATA. Indb. ved Mogens Larsen 1971; RAO. *Provstiark*. Synsprotokol for kirker og præstegårde.

⁷⁷ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Brahesminde Gods*. Inventarier.

⁷⁸ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

⁷⁹ RAO. *Provstiark*. Synsprotokol for kirker og præstegårde; Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

⁸⁰ NM. ATA. Indb. ved Mogens Larsen 1971; RAO.

Provstiark. Synsprotokol for kirker og præstegårde.

⁸¹ Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Jordløse K.

⁸² KB. *Langebeks excerpter*. 69. 4°. Chorographica om Fyen.

⁸³ Malerarbejdet er antagelig udført af malermester Svend Iversen, jf. indskrift under knæleskamlens sæde (note 94) og i pengebøsse nr. 1 (note 143).

⁸⁴ Der er modstridende oplysninger om farvesætningen 1842 i kilderne, jf. RAO. *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne ('egetræ'); *Sogneark*. Embedsbog 1 ('egetræ' streget ud og erstattet af 'perle').

⁸⁵ RAO. *Bispeark*. Indb. om kirkernes tilstand.

⁸⁶ RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve; *Sunds-Sallinge herreds provsti*. Breve fra sognene i Sallinge Herred 1838-51; *Sogneark*. Embedsbog 1; *Brahesminde Gods*. Div. dok.; Div. vedr. kirkerne.

⁸⁷ RAO. *Provstiark*. Synsprot.; NM. *ATA*. Korrespondance.

⁸⁸ Jf. også Jens Vellev, »Altre og alterindvielser – særligt i Odense stift«, *Fynske Minder* 1975, 39 f.

⁸⁹ Sammenlign evt. med en alterbordsforside fra 1606 i Ørslev Kirke (*DK Maribo* 925) og med en *(†)alterbordsforside fra 1629 fra Ryde Kirke, nu i Nationalmuseet (*DK Ringkøbing* 3127).

⁹⁰ Her gengivet efter KB. *Langebeks excerpter*. 69. 4°. Chorographica om Fyen. Giverindskriften er også afskrevet i præsteindberetningen o. 1750: »Denne Sirat for Altar haffver Frue Margrete Reventlow Salig Hr Eric Krabes ladet bekoste til Guds ere 1601«; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.

⁹¹ Foroven sås fra midten mod venstre Krabbe, Rosenkrantz, Lunge og Thott (hhv. Erik Krabbes F, M, FM og MM) og fra midten mod højre Reventlow, Lange, Flemming og Saxtrup (hhv. Margrethe Reventlows F, M, FM og MM). Langs venstre side Glob, Gyldenstjerne, Kabel af Tostrup og Present (hhv. Erik Krabbes FFM, MFM, FMF og MMM) og langs højre side Urne, Juel, Rantzow og Lykke (Munk) (hhv. Margrethe Reventlows FFM, MFM, FMM og MMM). KB. *Langebeks excerpter*. 69. 4°. Chorographica om Fyen; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. I førstnævnte er Thott fejlagtigt anført som Kaas, og det fremgår, at slægtsnavnene under våbnerne for Kabel af Tostrup og Lykke (Munk) manglede. I sidstnævnte er 13 våben identificeret, og det oplyses, at de sidste tre ikke kunne tydes (Kabel af Tostrup, Present og Lykke (Munk)). Jf. også Hans de Hofman, *Samlinger af publique og private Stiftelser, Fondationer og Gavebreve* VI, Kbh. 1760, 112; *Danske Atlas* VI, 1774 (note 42), 739.

⁹² RAO. *Brahesminde Gods*. Inventarier.

⁹³ En indskrift nævner fornyelse af skamlens betræk 1902, og to omhandler kalkning af kirken 1956 og 1971. Desuden optræder to navne og årstallet 1939. Endvidere et stempel for »P. Paulsen Meubel-Etablissement Faaborg«, idet navnet dog er streget ud og »C. Hermansen« anført med blyant i stedet.

⁹⁴ Under sædet er indskrift med sort tusch: »Malermester Sv. Iversen sept. 1971«.

⁹⁵ Jan Friedrich Richter, *Claus Berg. Retabelproduktion des Spätmittelalters im Ostseeraum*, Berlin 2007, 154-59 og 370.

⁹⁶ NM. *ATA*. Indb. ved Kurt Viggo Nielsen 1975.

⁹⁷ Samtlige felter har sandsynligvis haft baldakiner, hvoraf intet er bevaret.

⁹⁸ Der kan oprindeligt have været en helligåndsdue på klædets ellers tomme flade; *Richter* 2007 (note 95), 154.

⁹⁹ Således identificeret i præsteindberetningen o. 1750, måske på baggrund af en *†*indskrift; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.; jf. også *Richter* 2007 (note 95), 154. Skt. Olav afbildes ofte, mens han træder på en drage med mands-hoved (den overvundne ondskab), sammenlign f.eks. med den samtidige **altartavle* fra Gestelev (s. 3650); jf. også Anne Lidén, *Olav den helige i medeltida bildkonst. Legendmotiv och attribut*, Stockholm 1999, 220-33.

¹⁰⁰ Figuren har også været identificeret som Skt. Knud, jf. V. Thorlacius-Ussing, *Billedskæderen Claus Berg. En Fremstilling af hans Liv og Virksomhed med særlig Henblik paa nyere Fund og Undersøgelser*, Kbh. 1922, 26; Stig Holting, »Synlige minder om Skt. Knud konge«, *Sankt Knud Konge*, Jørgen Nybo Rasmussen m.fl., Kbh. 1986, 58; Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altartavler – og anden billedbærende kirkeudsmykning af betydning for liturgien og den private andagt*, Odense 2010, 487. Den er derimod ikke medtaget i oversigten over malede og udskårne Knudsbilleder i Elisabeth Kofod-Hansen, »Knud den Hellige i middelalderlige malerier og træskærerarbejder. Et bidrag til Knud Kongens ikonografi«, *Knuds-bogen. Studier over Knud den Hellige*, Tore Nyberg m.fl. (red.), Odense 1986, 61-78.

¹⁰¹ Stafferingen er udført på gipsgrund med oliefor-gyldning; NM. *ATA*. Indb. ved Mogens Larsen 1971 og Kurt Viggo Nielsen 1975.

¹⁰² Ved en undersøgelse 1939 konstateredes spor af guld på klædedragterne og af lys cinnoberrød på skabenes inderside, men der var så lidt bevaret, at der ikke kunne redegøres for den oprindelige staffing. 1975 fandtes rester af mønjerødt og mellemlåst på rammeværkets inderside. NM. *ATA*. Indb. ved N. J. Termansen 1939, Mogens Larsen 1971 og Kurt Viggo Nielsen 1975.

¹⁰³ *Thorlacius-Ussing* 1922 (note 100), 25-28. Thorlacius-Ussing fandt, at en række enkeltheder i tavlen røbede en nær forbindelse til Claus Bergs værksted, bl.a. genfandt han det rillede hår og skæg på den første apostel i øverste række på højre fløj (nr. 7, uidentificeret) og på profeten på tronestolen bag Gudfader på enkelte figurer på altartavlerne i Odense Domkirke (*DK Odense* 459) og Tirstrup (Randers Amt), ligesom han mente, at de svævende engle bag Maria lignede englefigurer på disse tavler. Samtidig bemærkede han, at der var langt mere ro over figurerens bevægelser end i andre Bergtavler; kun i den midterste apostel forne-

den på venstre fløj (nr. 5, Jakob den Yngre) og i Paulusfiguren på tronestolen ved Gudfaders fod genkendte han det typiske bergske bevægelsesmønster. På den baggrund anså han tavlen for et tidligt værk, udført før 1513, og konkluderede desuden, at apostelfigurerne i sidefløjene måtte være udført af en svend, idet skæringerne var af ringere kvalitet end i midtskabet.

¹⁰⁴ V. Thorlacius-Ussing, »Nogle nyfundne Arbejder af Claus Berg«, *Kunstmuseets Aarskrift XIII-XV*, 1926-1928, Kbh. 1929-30, 111. Denne opfattelse er fulgt i *Plathe og Bruun 2010* (note 100), 487 f.; her dateres tavlen til o. 1515.

¹⁰⁵ Richter 2007 (note 95), 153 ff. og 370. Richter påpeger bl.a. ligheden mellem de klædeholdende engle i Jordløse og figurerne af Michael og Johannes fra Nørre Broby (dukkelignende ansigter og små, snoede krøller, der ligger tæt om hovedet) samt lighederne i de voluminøse, foldede klædedragter. Han nævner desuden en række forhold ved Jordløsetavlen, der adskiller sig fra Claus Bergs øvrige himmelkroningsrelieffer, hhv. på altertavlen i Odense Domkirke (*DK Odense* s. 490) (o. 1514-23, s. 33 ff. og 359 ff.), i Nationalmuseet (o. 1520, s. 107 og 357), i Vindinge Kirke (Vindinge Hrd.) (o. 1530, s. 109 og 366) og i Wittstock (Brandenburg) (o. 1535, s. 131 ff. og 367): Hos Claus Berg er Kristus barhovedet med stort lændeklæde, mens han i Jordløse bærer tornekrone og pluviale over lændeklædet, fremstillingen i Jordløse rummer i modsætning til de øvrige ikke to, men kun et rigsæble, og Marias klædedragt er kortere.

¹⁰⁶ Richter 2007 (note 95), 155 ff. og 261 med fig. 255. Relieffet er nu i Skt. Annen Museum i Lübeck (inv.nr. 10); *Corpus der mittelalterlichen Holzskulptur und Tafelmalerie in Schleswig Holstein*, 1, Uwe Albrecht (red.), Kiel 2005, 526 ff. (kat.nr. 186).

¹⁰⁷ Richter 2007 (note 95), 156.

¹⁰⁸ *Topografisk-antikvariske Indberetninger fra Nyborg Amt 1743* (note 17), 46. Tavlen er desuden beskrevet i præsteindberetningen o. 1750 (jf. *†indskrifter* ovf.).

¹⁰⁹ Sognepræst Ditlev Carl Hoskiær (1845-58); RAO. *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne.

¹¹⁰ Sammenlign evt. med *†Bjerreby Kirke*, hvor tre malerier formentlig o. 1875 blev opsat på en tværbjælke over den senmiddelalderlige altertavle, nærmest som en overbygning til den (s. 2727 og 2791).

¹¹¹ Wøldike fandt, at altertavlen var anstødelig; RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

¹¹² *Nationaltidende* 30. okt. 1880; RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde.

¹¹³ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Sager. Samtidig fik kirkeejeren medhold i, at han ikke havde pligt til at udskifte tavlen. Ved sin visitats 1893 noterede biskop H. Stein, at beboerne ikke brød sig om tavlen, men at ministeriet ikke ville lade den nedtage. Biskoppen fandt selv, at den som alter-

tavle var usømmelig i en evangelisk kirke og overvejede, om den kunne hænges op på væggen i stedet. RAO. *Bispeark*. Visitatsprot.

¹¹⁴ Jf. forslag fra firmaet; RAO. *Brahesminde Gods*. Div. sager. Jf. også NM. *ATA*. Usign. og udat. indb. (efter 1901), ifølge hvilken farverne allerede skallede af.

¹¹⁵ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; NM. *ATA*. Indb. ved N. J. Termansen 1939; Korrespondance.

¹¹⁶ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 4), 244 f.

¹¹⁷ *Topografisk-antikvariske Indberetninger fra Nyborg Amt 1743* (note 17), 46.

¹¹⁸ Chr. A. Bøje, *Danske guld- og sølvmedlemærker for 1870*, 4. udg., revideret og udvidet af Henrik Jakobsen, Odense 2022, nr. B4-3260.

¹¹⁹ »Och brugis dog samme kalck endnu vdi Jordløse kircke«; *Præsteindberetninger til Ole Worm 1623-25* (note 13), 118.

¹²⁰ Sammenlign med oblatæsker i Diernæs (s. 2968) og Søby (Odense Amt), udført i henholdsvis Augsburg og Hamburg, jf. Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk Kirkesølv*, Odense 1983, 134 f.

¹²¹ RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Brahesminde Gods*. Sager vedr. tiendeafløsning.

¹²² Hiltrud Westermann, *Angerhausen, Mittelalterliche Weihrauchfässer von 800 bis 1500*, Petersberg 2014, 287 (kat.nr. III d 28).

¹²³ Hiltrud Westermann, *Angerhausen, Mittelalterliche Weihrauchfässer von 800 bis 1500*, Petersberg 2014, 282 f.

¹²⁴ NM. *ATA*. Fundprotokol.

¹²⁵ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 4), 245. Senmiddelalderlige *processionsstager* er bevaret fra Mørkøv og Vallekilde kirker, nu i NM (*DK Holbæk* 798 og 2497).

¹²⁶ *Kirkebladet*. *Jordløse Sogn*, 19. dec. 1991.

¹²⁷ Oplysningen om udlånet efterfølges i biskoppens beskrivelse af bemærkningen 'intet' (»der var 2 (klokker) offuer Choret, lont Jacob Broch 1, intet«); meningen er ikke klar. *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 4), 245.

¹²⁸ RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1; *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne.

¹²⁹ RAO. *Damsbo Gods*. Diverse dok.

¹³⁰ Helge Kjellin, »Ornerade mässingsfat och deras inskrifter«, *Aldre kyrklig Konst i Skåne*, Otto Rydbeck og Ewert Wrangel (red.), Lund 1921, 222 f. og fig. 11.

¹³¹ *Helge Kjellin 1921* (note 130), 236 f. og fig. 26.

¹³² Jan A. Gadd, »Brass Basins and bowls from a Single Nuremberg Workshop Around 1500-1580«, *Journal of the Antique Metalware Society*, 16, juni 2008, 4, 14 f.; *Helge Kjellin 1921* (note 130), 219 ff.

¹³³ Poul Halkjær Kristensen, *Danske tinmærker* (ved Holger Rasmussen), Kbh. 1983, 55.

¹³⁴ Kander af samme udformning kendes også fra kandestøber L. Buntzen, København (jf. f.eks. *DK Holbæk* 2434).

¹³⁵ Jf. fotos i Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv.

¹³⁶ NM. *ATA*. Korrespondance.

¹³⁷ Engelstoft anfører 1859, at prædikestolen 'står nu på den sydlige side'; NM. *ATA*. *Manuskripter*. Engelstoft 1853 ff.

¹³⁸ RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 5.

¹³⁹ RAO. *Brahesminde Gods*. Div. dok. vedr. tiende.

¹⁴⁰ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb., hvor det også hævdes, at Anders Bille til Damsbo (†1657) havde taget Strandby fra Jordløse Sogn og henlagt den til Hårby. 1817 blev Strandby formelt henlagt fra Sallinge til Båg Herred (Hårby Sogn); J. P. *Tiip, Danmark*, 1957 (note 42), 503.

¹⁴¹ RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1; *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne; NM. *ATA*. *Manuskripter*. Engelstoft 1853 ff.

¹⁴² Antagelig identisk med en 'fattigblok', tidligst omtalt 1857; RAO. *Brahesminde Gods*. Inventarier.

¹⁴³ Inden i bøssen er to indskrifter, dels en ulæselig indskrift, dels »Malermester Svend Iversen aug. 1971«.

¹⁴⁴ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; *Brahesminde Gods*. Inventarier.

¹⁴⁵ RAO. *Brahesminde Gods*. Inventarier. †Tavlen forsvandt før 1870.

¹⁴⁶ <https://arkiv.dk/vis/7201791>, besøgt 8. jan. 2025.

¹⁴⁷ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde. Tilsvarende dørfloje og vindue fra 1852 findes i Lunde Kirke (s. 2202). Se også dørflojene i Svanninge, s. 4667.

¹⁴⁸ KB. *Langebeks excerpter*. 69. 4°. Chorographica om Fyen. Indskriften er desuden delvist afskrevet af sognepræsten o. 1750, som dog ikke kunne læse det hele og formentlig har fejllæst årstallet: »M:CDIX Pax huic domui et omnibus habitantibus in ea (ulæselig passage) Henrichus Petri« (1409 fred være med dette hus og alle der bor i det (ulæselig passage) Henrik Petersen); RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. Antagelig har årstallet rettelig skullet læses: »MCDLX«, altså 1460, jf. også note 149. Årstallet '1409' er gentaget i *Danske Atlas VI*, 1774 (note 42), 739.

¹⁴⁹ M. Mackeprang, »Fyenske jærnbundne Kirkedøre fra Middelalderen«, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1943, 10. Omtrent samtidige med †døren fra Jordløse er døren i Indslev dateret 1465 og en †dør fra Udby dateret 1468.

¹⁵⁰ Det kunne også være en kirkeværge, en præst eller en donator. Om indskrifterne på de jærnbundne kirkedøre, se Mackeprang 1943 (note 149), 21–24.

¹⁵¹ Dette synes dog aldrig at være sket, jf. *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*. Bornholm, Lolland-Falster og Fyn, Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), Højbjerg 1997, 261. Vivi Jensen, der ikke kendte de to 1700-tals afskrifter af Jordløsedørens indskrift, har foreslået, at en *dør, som blev indsendt til Nationalmuseet fra Hvedholm 1878 sammen med *døren fra Håstrup Kirke (s. 4595) og blot er registreret som stammende fra en kirke på Faaborgegnen (inv.nr. D 1301), kunne være identisk med døren fra Jordløse; Vivi Jensen, »Om et par jærnbundne kirkedøre på Sydfyn –

hvad en præsteindberetning kan bruges til«, *Årbog for Svendborg og Omegns Museum* 1997, 57–67, særligt s. 62 ff. Døren fra Faaborgegnen er imidlertid uden indskrift og således ikke identisk med Jordløsedøren.

¹⁵² RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1; *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne. Det kan ikke udelukkes, at der var tale om et ældre pulpitur, der blev taget i anvendelse som orgelpulpitur, men kilderne giver ingen oplysninger om dette.

¹⁵³ I overslagets margin er noteret 'Viola di Gamba'.

¹⁵⁴ Bordun 16' fremgår ikke af J. A. Demants overslag, men registret består for en stor del af piber fra det forrige †orgel fra 1600-tallet, hvilket tyder på, at Demant selv tilføjede registret. Den Danske Orgelregistrant.

¹⁵⁵ Et bud kunne være Viborgorgelbyggeren Peter Karstensen Botz (o. 1615–75), som i 1650'erne bl.a. byggede orgler til Vor Frue-kirkerne i Assens (*DK Odense* 2540) og Haderslev (*DK Sjyll* 150).

¹⁵⁶ RAO. *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne. P. U. F. Demants beskrivelse af orglets tilstand 1852 i en skrivelse til godsforvalter Sandager lyder: »... en Nye Bælge eller rettere 2de nye Bælge ere en Afsolut Nødvendighed ... 4 Halvtoner mangler i Bassen. Dette har lige fra Orgelets bygning 1812 været en mangel og hidrører derfra at Orgelet er egentlig en ombygning af det 1809 nedtagne gamle Orgel i Horne Kirke som har været bygget i Jørgen Brahes tid vel 1658 eller saa omtrent og da Piberne og Vindladen hidrører fra dette Værk og dengang var det brug med saakaldt kort Octav i Bassen hvor Cis, Dis, Fis, Gis manglede, altsaa skal denne Feil rettes naar nye Vindlade og Piber anskaffes ... Bælge, Vindlade og Piberne (må) gjøres af nye og en nye forbedret Disposition træde istedet for den nuværende forældede, eller rettere søges Orgelet bygget af nye med bibeholdelse af Orgelhuus, Klaviatur og Abstracter«.

¹⁵⁷ Ved kort oktav undlader man i orglets dybeste oktav tonerne Cis, Dis, Fis og Gis. Metoden var typisk i orgelbygning frem til og med barokken og betød, at man kunne spare både plads og materialer til et antal større orgelpiber. Det var ligeledes reglen, at orglerne var stemt i kortone, som var en halv tone eller mere højere end den nuværende kammertone.

¹⁵⁸ RAO. *Brahesminde Gods*. Div. vedr. kirkerne (brev fra S. Frederiksen 4. jan. 1852). J. A. Demant beskrev forholdene i et brev til godsforvalter Sandager 18. aug. 1867: »Organisten ved Jordløse Kirkes Orgel taler kuns Sanhed naar han besværer sig over at Orgelet stemmer for høit og at dets Toner ere meget skrigende, saaledes bleve alle Orgeler byggede i fordums Tid (...) Orgelet er idet minste 200 Aar gammel fra sin første begyndelse, derom vidner dets eiendommelige bygningsmaade at de fire Styk Toner Cis, Dis, Fis og Gis mangler, herved fremkommer ofte Tomhed i Harmonierne, og at Orgelet stemmer for høi bevirker at Menigheden ikke kan ledsage Orgelet i de høiere Toner, hvorved fremkommer at Menighedssangen tilintetgjøres. (...)

For at Jordløse Kirkes Orgel kan blive tidssvarende maa Orgelet bygges nyt, med bibeholdelse af Orgelhuset, (den Kasse, som omslutter selve Instrumentet), bælgene, disse ere gode og indsatte af Fader for c. 16 Aar siden. Ligeledes vilde det være urigtigt at tilintetgjøre endel af Metalpiberne da disse ere af et godt solidt Materiale».

¹⁵⁹ RAO. Brahesminde.Gods. Div. vedr. kirkerne. Der findes piber fra P. U. F. Demant i det nuværende orgel, som må være overtaget fra det gamle torgel. Den Danske Orgelregistrant.

¹⁶⁰ Tavlernes antal er løbende suppleret: 1857 fandtes tre tavler, 1862 fire, 1883/84 anskaffedes yderligere en tavle, og 1909 var antallet seks. RAO. Brahesminde Gods. Inventarier; Sager vedr. tiendeafløsning

¹⁶¹ RAO. Brahesminde Gods. Sager vedr. tiendeafløsning. Eckersbergs malerier blev også kopieret til Ærøskøbing (1842, s. 1556), Svendborg Vor Frue (1855, s. 333) og tBjerreby (o. 1875, s. 2728).

¹⁶² Kirkebladet. Jordløse Sogn. Vinter 2021/2022.

¹⁶³ RAO. Menighedsrådsark. Forhandlingsprot.; Henning Thalund, *Fynske kirkeskibe*, Svendborg 1989, 83; Jordløse-Trunderup Lokalhitoriske Arkiv. Jordløse Kirke.

¹⁶⁴ RAK. Rentekammeret. Regnskaber 1433-1559. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29.

¹⁶⁵ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. Der mangler et verbum til sidst, f.eks. protege (beskyt) eller libera (befri) e.l. En lignende indskrift findes på en klokke fra 1523 med Oluf Kegges støbermærke i Nyborg Vor Frue (s. 1046).

¹⁶⁶ Jf. også F. Uldall, *Danmarks middelalderlige Kirkeklokker*, Kbh. 1906, 200 ff. med fig. 257.

¹⁶⁷ Hans Nyholm, *Kirkeklokker i Danmark*, Odder 1996, 109 (nr. 144).

¹⁶⁸ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. Klokker af samme støber findes i bl.a. Kirkeby (1705, s. 2103) og Øster Hæsing (1724, s. 4243).

¹⁶⁹ Det sidste 'e' er tilføjet på skriffeltets ramme.

¹⁷⁰ Jf. også Erich Pontoppidan, *Marmora Danica selectiora sive Inscriptionum* I, Kbh. 1739, 247 f.; *Resens Atlas* (note 16), 302.

¹⁷¹ Chr. Axel Jensen, *Danske adelige Gravsten fra Sengotikens og Renaissancens Tid*, I-II, Kbh. 1951-53, II, 91-93 og 280-82 (nr. 727).

¹⁷² <https://arkiv.dk/vis/5792112>; besøgt 10. marts 2025.

¹⁷³ Foreslået af Allan Tønnesen. Antagelsen forudsætter, at tavlen først blev opsat længe efter Anne Rosenkrantz' død, hvilket i så fald kan være sket på initiativ af Annes niece, Sophie Bille til Damsbo (†1693), g.m. Mogens Rosenkrantz (†1695), der netop 1678 erhvervede patronatsretten til kirken (s. 4487). Der er dog også den mulighed, at årstallet er fejllæst af indberetteren.

¹⁷⁴ '15' er tilføjet på rammen over linjen.

¹⁷⁵ *Jensen 1951-53* (note 171), II, 178 (nr. 138); jf. også

Pontoppidan 1739 (note 170), 247.

¹⁷⁶ *Jensen 1951-53* (note 171), I, 86.

¹⁷⁷ Det afbrækkede hjørne findes på loftet.

¹⁷⁸ Sammenlign med gravsten tilskrevet samme stenhugger i Næstved Skt. Peder (*DK Præstø* 114) og Tirstrup (Randers Amt); *Jensen 1951-53* (note 171), I, 84 f.; jf. også J. B. Løffler, »Fremstillinger af Legemets forkrænkelse paa vore Gravstene fra det 16-18. Aarhundrede«, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1901, 301.

¹⁷⁹ *Jensen 1951-53* (note 171), I, 86. Udprægede fellestræk med Jordløsestenen findes også på stenen over prior Mads Olsen m.fl. i Næstved Skt. Peder (o. 1525), særligt hjørnemedaljonerne og slyngbåndet over figurerne hoveder (*DK Præstø* 114), og på en sten i Sneslev over Mauritz Skave (†1532), der har våbenskjolde i felter over hinanden (*DK Sorø* 548).

¹⁸⁰ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.; Poul Grinder-Hansen, *Søren Abildgaard (1718- 1791). Fortiden på tegnebrættet*, Nationalmuseet 2010, 420 (nr. 381).

¹⁸¹ *Jensen 1951-53* (note 171), I, 181 og II, 198 (nr. 245); *Pontoppidan 1739* (note 170), 248.

¹⁸² 'c' er anført på rammen.

¹⁸³ 'Lustra' (ental lustrum) er i det antikke Rom perioder på 5 år, så årstallet '1543' passer.

¹⁸⁴ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.; *Grinder-Hansen 2010* (note 180), 421 (nr. 382).

¹⁸⁵ *Jensen 1951-53* (note 171), I, 195, og II, 203 (nr. 281); *Pontoppidan 1739* (note 170), 248. Om Henrik Holck, se *Danske Magazin* IV, 3, 1871, 48 f.

¹⁸⁶ *Jensen 1951-53* (note 171), I, 195 f. Til gruppen hører en nærtbeslægtet sten i Gettorf Kirke i Sydslesvig og en tsten i Haderslev Domkirke over Hans Sehested (†1573) (*DK Sjyll* 176).

¹⁸⁷ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.; *Grinder-Hansen 2010* (note 180), 421 (nr. 383).

¹⁸⁸ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.; *Damsbo Gods. Gravskrifter; Bispeark*. Sallinge Hrds. breve (1835); *Danske Atlas VI*, 1774 (note 42), 739.

¹⁸⁹ RAO. *Damsbo Gods. Gravskrifter*.

¹⁹⁰ RAO. *Svendborg Amtsprovsti. Synsprot.; Brahesminde Gods. Div. dok.*

¹⁹¹ RAO. *Bispeark*. Sallinge Hrds. breve. Den ældste var Karen Billes (†1671, jf. tisteplade nr. 1), hvilket må skyldes, at der var blevet ryddet op i krypten og udtaget kister tidligere.

¹⁹² RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; NM. *ATA*. Korrespondance; avisudklip 22. aug. 1952 i Jordløse-Trunderup Lokalhitoriske arkiv. Forinden blev krypten muligvis nærmere undersøgt af Odense Stiftsmuseum, men en beretning synes ikke bevaret.

¹⁹³ Jf. mindetavle nr. 1 og gravsten nr. 1-3.

¹⁹⁴ RAO. *Sogneark*. Embedsbog 1; *Fyn i alm.* 3. Indb.; *Danske Atlas VI*, 1774 (note 42), 740, samt *kisteplade nr. 2 og tisteplader nr. 1-5.

¹⁹⁵ I kirkebogen står, at han 'blef lagt Her i Capellet';

RAO. *Jordløse Sogn*. Enesteministerialbog 1694–1814. Det kan vel ikke helt udelukkes, at nordkapellet allerede på dette tidspunkt var indrettet til gravkapel for Damsbo.

¹⁹⁶ I kirkebogen er han anført begravet 6. nov. 1758; RAO. *Jordløse Sogn*. Enesteministerialbog 1694–1814.

¹⁹⁷ Anne Reventlow døde søndag d. 12. nov. 1587 om aftenen og blev begravet i kirken 17. dec. s. å.; »Ejler Brokkenhuses historiske kalenderantegnelser for 16de Aarhundrede«, Joh. Grundtvig (udg.), *Samlinger til Fyens Historie og Topographie*, 6, Odense 1873, 350. På

mindetavle nr. 1 er dødsåret fejlagtigt anført som 1588. Jf. også *Danske Atlas VI*, 1774 (note 42), 739.

¹⁹⁸ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb.; RAO. *Damsbo Gods*. Gravskrifter.

¹⁹⁹ Karen Billes F, FM, FFM og FMM.

²⁰⁰ Karens Billes M, MM, MFM og MMM.

²⁰¹ Krucifikset er indleveret til Museum Odense 1952, men først registreret 1964.

²⁰² NM. *ATA*. Indb. ved E. M. Buch 1890. Anlægget er istandsat 1991; NM. *ATA*. Korrespondance.

²⁰³ NM. *ATA*. Indb. ved E. M. Buch 1890.

JORDLØSE CHURCH

The church was indirectly mentioned in 1348. Through the 1500s and 1600s it was closely tied to Søbo, one of the main estates of the parish, whose owners left their mark on the church through donations of furnishings and sepulchral monuments. The contributions of the sisters Margrethe and Magdalene Reventlow were especially noteworthy.

In 1555 Håstrup was annexed to Jordløse. In 1678 the advowson was sold to Mogens Rosenkrantz of Damsbo, the other main estate of the parish, and the church subsequently followed Damsbo, which in 1758 was transferred to the entailed estate Hvedholm. In 1798 Preben Bille-Brahe had the entailed estate elevated to the count's estate Brahesminde. The church passed into freehold in 1909.

In the Late Middle Ages, a chapel was constructed at the north side of the nave. The chapel was consecrated to St. Judoc, and it was a popular pilgrimage site. In addition to the high altar, the church had at least two side altars, of which at least one was in the chapel.

Jordløse parish stretches from Helnæs Bay to the south and into the Alps of Funen to the north, and the village lies approximately in the middle of the parish. The church lies centrally in the village.

The churchyard is approximately trapezoidal due to three expansions since 1810 (cf. fig. 2). It is fenced to the east, north, and south by a double-sided wall. To the west is a fieldstone retaining

wall, upon which is a wrought iron fence set up in 1930 (cf. fig. 1). The churchyard has four entrances: the main entrance to the northwest and a pedestrian gate to the west from 1842, a pedestrian gate to the south from 1978, and a driveway to the southeast from 1983. The first two changed places in c. 1950. In the northwest corner of the churchyard is a stone-built chapel built in c. 1970 and furnished with a sexton's room in 1985. A wooden utility building was constructed in c. 2020 outside the wall at the southeast corner. The parsonage, which was rebuilt in 1981–83 following a fire, lies west of the church (cf. fig. 1).

Building. The Romanesque church consists of a nave and a chancel, and the west end of the nave is c. 2 m wider than the east end. The nave is approximately twice the length of the chancel. The church stands on a profiled granite foundation (fig. 8) and is built with raw and split fieldstone. The nave must have had two original doors westernmost in the long walls, but there are no traces of the southern one. The position of the north door is evident from a break in the foundation's course. Three of the church's original windows are visible in the facades (cf. fig. 16). They have ashlar jambs, and one has a round-arched, monolithic lintel. In the interior none of the original details have been preserved.

The church underwent several big changes in the Late Middle Ages whose chronology has been partially determined. An octuple rib vault was

constructed in the chancel, but its original appearance has been altered by heavy reinforcements and plastering done at the end of the 1800s. The vault originally rested on $\dagger$ squins in the corners (cf. fig. 12b). To make room for the vault vertically, the chancel walls were presumably heightened to the approximate height of the walls of the nave. Possibly in connection with this the chancel received a new $\dagger$ gable (cf. fig. 12d). The chancel arch was probably widened in the Late Middle Ages, though its shape is presumably newer.

A c. 6.5 m long western extension was added. The extension, whose ground plan is approximately rectangular, was built with raw and split fieldstone. Embedded in the tower's east wall, the fieldstone gable is still preserved (fig. 10). Following the extension of the nave three octuple rib vaults were constructed in it. As with the chancel's vault, their details have been obscured by the reinforcements below them.

A chapel (cf. below) located on the nave's north side, aligned with the nave's first bay, now serves as an extension of the nave (figs. 11 and 43). Its ground plan is approximately square, and it is built with raw and split fieldstone. A $\dagger$ door in the northern gable wall was still in use in 1589 (cf. fig. 4) but must have been bricked up before c. 1750. The room opens towards the nave with a wide arcade and is covered by a cross vault. The chapel's presumed original $\dagger$ gable was decorated with five tall recesses with twin segmental arches below corbie steps (cf. fig. 12e).

The tower, whose upper part was thoroughly rebuilt in 1899–1902, has a square ground plan and was originally three floors tall (cf. fig. 12b). The walls are of raw and split fieldstone until the transition between the first and second floors. Above this the walls were of red medieval bricks. To the west is the church's current entrance from 1842. A wide, round-arched arcade connected the nave and the tower interior. The room is covered by a cross vault. The access to the upper floors was presumably always on the tower's south side, but the form of the original $\dagger$ stairs is unknown. The tall top $\dagger$ floor had two rabbeted, segmentally arched openings to the east, west, and north (cf. fig. 13). The $\dagger$ gables resembled that of the chapel.

On the south side of the nave was a presumably Late Medieval $\dagger$ porch which was demolished in 1842. In 1589 there was a presumably Late Medieval ridge turret for the $\dagger$ mass bells above the chancel (cf. fig. 4).

Under the chancel, presumably in c. 1535, a vaulted crypt was established for the Reventlow family of Søbo. It was bricked up in 1842. A stone-built $\dagger$ stairwell on the south side of the tower was presumably added after the Middle Ages.

Following the Northern War the church was refurbished steadily through the 1660s. Almost nothing is known of the renovations of the church in the 1700s. In the 1800s the church underwent several significant refurbishings, giving it its current appearance. The poor condition of the church was helped by a major refurbishing in 1842. The entrance was moved to the west wall of the tower, and the $\dagger$ porch on the south side was demolished. Nine large, pointed-arched windows were installed. Due to the relocation of the church's entrance the tower interior came to function as the porch. In the 1880s more major refurbishings were carried out. In c. 1885 the building's interior surfaces were covered with a thick layer of cement plaster and the vaults in the chancel, nave, and chapel were heavily reinforced from below.

In 1899–1901 the church underwent a major restoration which largely left the building with its current appearance (figs. 14a–h). The construction works were done in two different brick formats, yellow normal bricks and large, red bricks in cross-bond. New cornices decorated with a sawtooth course were added everywhere. Two buttresses were erected on the south side. The tower was subject to the biggest changes. It was faced with dressing on the entire east and south facades and on part of the west facade. The top floor, the former third floor, was taken down and rebuilt, dividing the tower into four floors instead of three. The stairwell was rebuilt. The church's five gables were renewed and given roughly the same appearance. All of them are decorated with tall, segmentally arched recesses. Internally the floors in all of the church were renewed.

In 1952 the church underwent a greater exterior refurbishing by Ejnar Mindedal Rasmussen,

and in 1970–71 an interior refurbishing by the same followed.

Furnishings. The church's only piece of furnishing preserved from the Middle Ages is the Late Medieval triptych altarpiece from c. 1525 with reliefs depicting the Assumption of Mary and four saints in the centre panel, and 12 apostles in the wings (figs. 23–32). In the National Museum are the remains of a *reliquary (fig. 20) found at the demolition of the medieval †Communion table in 1842 and a *censer from the 1400s (fig. 40), though its provenance is uncertain.

The baptismal dish (fig. 44) is a Nuremberg work from c. 1550, and the altar candlesticks (fig. 38) were donated in 1598 by Margrethe Reventlow of Søbo, widow of Erik Krabbe. The wafer box (figs. 35–36) was donated by Christian Corfitz Rosenkrantz of Damsbo in 1705. The largest bell (fig. 59) was cast in 1773 by M. C. Troschell, Copenhagen, and paid for by Preben Brahe of Hvedholm. The Communion set (fig. 34) was made in 1806 by Poul Jensen Theilgaard, Odense, and donated by Preben Bille-Brahe. A collection tray (fig. 51) kept in the parsonage is from the first half of the 1800s.

From the major refurbishing in 1842 come the Communion table, altar rail (cf. fig. 19), the pulpit (fig. 47), and the organ gallery (cf. fig. 52), and this is also the case for a ceramic font (fig. 42) and a parish clerk's chair (fig. 49), both of which are stored in the loft. The priest's chair, a money box (fig. 50), and the shovel used for funeral rites (fig. 58) are from c. 1850, as are six hymn boards and a parish meeting board (fig. 53) stored in the loft. Also from this time come two paintings of Faith and Hope (figs. 54–55) donated and likely also painted by 'Holm the painter' as copies after C. W. Eckersberg, and now hang in the parsonage along with an altar jug purchased from Bing & Grøndahl in c. 1855. The church's smallest bell (fig. 60) was cast in 1857 by M. P. Allerup in Odense and paid for by Preben Bille-Brahe.

A kneeler (fig. 22) from 1864/65 is stored in the loft. The organ (cf. fig. 52) was built in 1867 by J. A. Demant, Aarhus, with re-used pipe material, bellows, and organ casing from the church's

former †organ. A Bible from 1876 was donated by Preben Charles Bille-Brahe-Selby in 1893; it is kept in the parsonage. The entrance's two lattice gates are from 1883/84 and a baptismal jug (fig. 46) from the pewterer Arendal Christensen Høy, Copenhagen, was purchased in 1884. The door wings between the tower and the nave are presumably from the restoration of 1899–1901.

The altarpiece's predella (fig. 31), like the pews, is from 1901 and two money boxes are from 1904. In the parsonage are a chasuble (fig. 41) presumably from 1901/02 and a chalice for the sick (fig. 37) from 1906. The largest chandelier (fig. 56) was donated in 1935 by Preben Skou, Damsbo, and the church ship »Haabet« (fig. 57), built by Johs. Petersen, Faaborg, was donated by the farm owner Lars Bæk and his wife Marie the same year. The seven-branched candelabrum was also acquired in the first half of the 1900s.

The chancel carpet is from 1955. The font (cf. fig. 43), designed by Lars Mindedal, is from 1971/72, like the kneeler and the lampettes. A chasuble, designed by Alan Havsteen-Mikkelsen, was acquired in 1991, the door wings in the entrance were renewed in 1995–96, and the altar textiles are likewise more recent. In 2020 a baptismal jug from the firm T. Fredberg was acquired and so was a chandelier in 2021/22.

Colour scheme. Since a refurbishing in 1971–72 the pews have been painted in muted red, green, brown, and grey colours, while the altar rail, the pulpit, and the organ gallery are in shades of grey, all accompanied by gilt profiles. *Older colour schemes.* At the refurbishing in 1842 the furnishings were painted, apparently pearl-grey, which at the end of the century was replaced by oak-paint.

Sepulchral monuments. The church has a memorial tablet from 1597 of the members of the Reventlow family that are buried in the church (figs. 62–63), as well as two newer memorial tablets from the 1800s (figs. 64–65) and three tombstones from the 1500s (figs. 66–74). In the chancel was a †burial crypt presumably furnished in c. 1535 and used by the owners of Søbo. In the first half of the 1700s the northern chapel was furnished as a †mortuary chapel for the owners of Damsbo.